

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Uvedení českých žen do společnosti: od Boženy Němcové k aktivnímu
volebnímu právu ve výuce OV na 2. stupni ZŠ

Integrating Czech women into society: from Božena Němcová to active
voting rights in the Civics for low secondary school

Bc. Kateřina Holubová

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.
Studijní program: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy
a střední školy
Studijní obor: Český jazyk a literatura – základy společenských věd

Odevzdáním této diplomové práce na téma Uvedení českých žen do společnosti: od Boženy Němcové k aktivnímu volebnímu právu ve výuce OV na 2. stupni ZŠ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 4. 2020

Na tomto místě bych ráda poděkovala Ing. Michaele Dvořákové, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Dále děkuji svému příteli Filipovi Jirouškovi a své rodině za podporu, pomoc a trpělivost během celého mého studia (nejen) na vysoké škole.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá uvedením českých žen do rovnoprávné společnosti a její didaktickou transformací. Soustředí na zrod ženského hnutí a ženskou emancipaci od počáteční snahy neformální rovnoprávnosti žen, kterou započala Božena Němcová, až po dosažení formální rovnoprávnosti žen ve společnosti v Československé republice, tedy v roce 1920, dosažením aktivního volebního práva, respektive plnoprávného občanského postavení.

V teoretické části práce vymezuje sociologické termíny a východiska, dále popisuje sekundární literaturu autorek, které se zabývají tehdejším ženským hnutím a genderem, a ukazuje snahy českých žen v 19. století a na počátku 20. století. Práce představuje muže, kterým nebyl osud žen lhostejný, rovněž zdůrazňuje i evropský kontext. Vyzdvihuje význam práce žen, jež byly spisovatelkami, učitelkami či političkami.

V praktickém oddíle se práce zabývá didaktickou transformací tématu. Zde akcentuje místa paměti, která mohou být důležitá pro výuku žáků na 2. stupni ZŠ, vymezuje českou ženskou emancipaci v rámci RVP ZV a shrne informace o genderu ve školním prostředí. Následně autorka představí svůj návrh jedné vycházky po Praze zaměřenou na cestu žen ke vzdělání a k volebnímu právu a jedné exkurze, která studenty zavede do kraje Boženy Němcové. Zároveň součástí všech výletů jsou i přiložené pracovní listy s vhodnými metodami výuky.

KLÍČOVÁ SLOVA

česká ženská emancipace, ženská hnutí, ženská otázka, Božena Němcová, aktivní volební právo, místo paměti, gender, rovnost

ABSTRACT

This thesis looks at the emergence of women's equal rights movement in Czech society and its transformation in the curriculum. It centers on the evolution of female movement and women's emancipation from the initial efforts of informal equality, initiated by Božena Němcová, to the achievement of formal liberation and equal rights for women in the society in Czechoslovak republic, in 1920, by achieving an active voting rights, in other words by full and equal citizenship.

The theoretical part examines sociological terminology and findings, describes secondary literature by various female writers who focus on the women's movement and gender, and describes women's action in 19th and beginning of the 20th century. The thesis discusses men who played a role in the women's civil rights movement, and also places the topic in the European context. It stresses the importance of women's work, particularly female writers, teachers and politicians.

In the practical section the thesis centers on placing the topic within the curriculum reform. It highlights places of remembrance which can be valuable for low secondary school pupils, outlines Czech female emancipation in the context of Framework Educational Programme for Basic Education and summarizes information about gender in educational setting. This is followed by a proposal for a field trip to Prague which traces the footsteps of women's voting rights and education, and an excursion which takes pupils to the region where Božena Němcová grew up. It also provides work sheets guidance notes.

KEYWORDS

Czech female emancipation, women's movement, the issue of women, Božena Němcová, active voting right, place of remembrance, gender, equalit

Obsah

Úvod.....	8
1. Teoretická část	10
1. 1. Emancipace žen z hlediska věd o společnosti.....	10
1. 1. 1. Proměny rodiny v procesu modernizace	14
2. S odstupem o ženské emancipaci.....	18
2.1. Jiřina Šiklová a sociologické ohlédnutí za českou ženskou emancipací	18
2.1.1. Gender podle Jiřiny Šiklové a Kateřiny Zábrodské	20
3. Historické ohlédnutí za českou ženskou emancipací.....	23
3. 1. Emancipace žen z pohledu historiků: proměna chápání ženské otázky v čase ...	23
3. 2. Emancipace žen z pohledu historiků: od spolků k volebnímu právu	27
3. 3. Další publikace věnující se ženské otázce	29
3. 4. Význam osobností historického českého ženského hnutí ve společensko- kulturním kontextu	30
4. Praktická část	32
4. 1. Místo paměti jako symbol.....	33
4. 2. Místo paměti ve výuce	33
4. 2. 1. Česká ženská emancipace z hlediska didaktiky dějepisu a jejím vlivu na didaktiku základů společenských věd	34
4. 3. Geografické místo paměti v rámci tématu emancipace žen v 19. století a na začátku 20. století.....	35
4. 3. 1. Otisk emancipovaných žen ve 21. století v Praze	35
4. 3. 2. Kraj Boženy Němcové ve 21. století.....	36
5. Ukotvení české emancipace žen v RVP ZV	38
5. 1. Vzdělávací oblast „Člověk a společnost“	38
5. 2. Klíčové kompetence	40
5. 3. Průřezová témata	40
5. 4. Oborová didaktika občanské výchovy	41
6. O ženské emancipaci od školní tabule	43
6. 1. Irena Smetáčková, Lucie Jarkovská a Anna Babanová k genderu ve škole	43
7. Cesta emancipovaných žen za vzděláním a volebním právem.....	49
7. 1. Přípravná fáze vycházky	49
7. 1. 1. Školní příprava na provedení vycházky	50

7. 2. Vlastní provedení vycházky	52
7. 2. 1. Pomník Boženy Němcové na Slovanském ostrově.....	53
7. 2. 2. U Halánků.....	54
7. 2. 3. Dívčí gymnázium Minerva	55
7. 2. 4. Ženská národní rada	57
7. 3. Zhodnocení a využití vycházky pro další výuku	58
7. 3. 1. Reflexe vycházky ve škole	58
8. Exkurze do kraje Boženy Němcové.....	61
8. 1. Přípravná fáze exkurze.....	61
8. 1. 1. Školní příprava na provedení exkurze	62
8. 2. Vlastní provedení exkurze.....	64
8. 2. 1. Barunčina škola.....	65
8. 2. 2. Kostel Nanebevzetí Panny Marie	66
8. 2. 3. Muzeum Boženy Němcové a její nedaleko stojící pomník Barunky Panklové.....	67
8. 2. 4. Pomník Boženy Němcové na Husově náměstí	68
8. 2. 5. Babiččino údolí	69
8. 2. 6. Socha Boženy Němcové ve Zlíči	70
8. 3. Zhodnocení a využití exkurze pro další výuku	71
8. 3. 1. Reflexe exkurze ve škole	71
Závěr	74
Seznam použitých informačních zdrojů.....	76
Seznam příloh	80

Úvod

Diplomová práce se zabývá tématem české ženské emancipace v 19. století až po počátek 20. století. Sleduje proces uvedení českých žen do společnosti: od Boženy Němcové k aktivnímu volebnímu právu.

Autorka práce obdivuje pokrokové ženy přelomu 19. a 20. století díky jejich úsilí za změnu postavení žen, zejména za schopnost obhájit své názory a prosadit se v soudobé společnosti. Takto si jsou schopny stát za svými názory a mají odhodlání prosadit se na veřejnosti, která do té doby byla hlavně mužskou záležitostí. Jako oni se chtěly tyto emancipované ženy seberealizovat a vzepřít se své tradiční roli ve společnosti.

Na dané téma jsem v roce 2018 napsala svou bakalářskou práci jménem *Babiččino údolí napříč staletími*, kde jsem se začala zabývat Boženou Němcovou, jelikož je to i do současných dní podle mě velmi inspirativní žena. V této diplomové práci jsem se rozhodla pokračovat v nastoleném tématu, které jsem otevřela životním příběhem Boženy Němcové. Zde je ale velký důraz kladen i na její ženskou pokrokovost. Byla to první žena, která se stala rovnocennou spolutvůrkyní české kultury mezi muži. V roce 2020 si připomínáme výročí dvě stě let od jejího narození. V její osobě se snoubí oba mé studijní obory; základy společenských věd a český jazyk a literatura, které vytvářejí ucelený pohled na mnou zvolené téma.

Práce si klade za cíl představit ženskou emancipaci v kulturních, sociálních a politických souvislostech pro potřeby výuky. Akcentuje témata, která jsou obsahem výuky společenských věd na základní škole. Tedy jde především o didaktickou transformaci. Pro výuku této oblasti práce nabízí vycházky a exkurze.

Diplomová práce je rozdělena na oblast teoretickou a praktickou. Teoretická část představuje téma ženské emancipace z pohledu sociologie, dále sleduje různé aspekty procesu ženské emancipace v českém prostředí v 19. a 20. století z historického hlediska. Akcentuje se tradiční roli ženy, mateřství a filantropie, rovněž vzdělání, zaměstnání žen, feminismus, dosažení rovnosti a aktivního volebního práva. Dále se tato oblast zaměřuje na podporu ženské otázky z různých stran. Práce se také zabývá kulturním a společenským významem českého ženského hnutí v rámci úsilí a myšlenek spisovatelek, učitelek a političek v evropském kontextu.

Praktická část, která navazuje na předchozí oddíl, ale soustředí se na téma z didaktického hlediska. V návrhu didaktického postupu vychází z konceptu místa paměti jako symbolu. Cílem výuky je setkání žáků se sdělením vybraných míst.

Poslední kapitoly již transformují téma ženského hnutí do jedné didaktické vycházky a exkurze. Zároveň jsou k těmto formám a úkolům vytvořené pracovní listy a další doprovodné texty, které mohou žákům i učitelům pomoci využít téma ve větší šíři.

1. Teoretická část

Teoretická část nejdříve uvádí do problematiky ženského hnutí z hlediska sociologie, poté sleduje proces ženské emancipace u nás na základě prací historiků a sociologů. Následně vycházím z textů předních českých vědkyň, které píšou o české ženské emancipaci a o genderu. Dále se lze dočíst podrobněji o životě žen v 19. století a následně na počátku nového století. Je velmi důležité akcentovat historické pozadí, jelikož nyní je ženská otázka a emancipace téměř vyřešena, je tedy potřeba nahlédnout na vývoj, který zapříčinil nynější rovnější stav mezi pohlavími.

1. 1. Emancipace žen z hlediska věd o společnosti

Nejvýznamnější oblast sociologie se zabývá analýzou sociální nerovnosti, ať už se jedná o chudobu, ekonomickou nerovnost, sociální mobilitu či rozdíly mezi muži a ženami. Tyto aspekty totiž velmi ovlivňují podmínky života konkrétního člověka. Ve všech společnostech se vyskytuje sociální stratifikace, což je systémová nerovnost mezi různými lidmi.² Boj o rovnost pohlaví začal v 19. století, jsou zde tradice, které přibližují, proč se ženy staly utlačovanými. První příčinnou byla jejich ekonomická závislost na svém manželovi, z čehož plyne uvěznění ve své domácnosti a rodině.³

Sociologie zkoumá společenské procesy⁴, přímo zde se jedná o ženskou emancipaci, gender a feminismus. Podle sociologické encyklopedie je emancipace způsob, jak se mohou skupiny či jednotlivci zbavit útisku. Pojmy, které s tímto termínem souvisí, jsou například rovnost⁵, která se definuje jako právo a požadavek stejných příležitostí a možností všech.⁶ Tato práce právě ve společensko-politických souvislostech zkoumá ženské hnutí na historickém pozadí. Rovnost se zde akcentuje v mnoha tématech, jako byla první veřejná činnost žen, tedy filantropie, podle Marie Bahenské a dalších historiků, kteří se zabývají tímto tématem. Aktivita, která sice ženu nechávala v mezích své tradiční role, ovšem stala se prvním stupněm k dosažení rovnosti. Bylo to tak i díky manželům těchto žen, kteří jim umožnili tuto práci. Důležitou průkopnicí v této oblasti

¹ ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*, s. 70.

² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 254.

³ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 35.

⁴ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 14.

⁵ *Emancipace – Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Emancipace>

⁶ *Rovnost sociální – Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rovnost_soci%C3%A1ln%C3%AD

byla Marie Riegrová-Palacká, dcera Františka Palackého a manželka Františka Ladislava Riegera. Dále se rovnost objevuje ve vzdělávání žen. K této věci přispěla svými postoji a myšlenkami hlavně Eliška Krásnohorská, která v českém prostoru otevřela první dívčí gymnázium Minerva. Rovnost začala nabývat hmatatelných důkazů. Od té doby ovšem měšťanské ženy musely projít ještě mnoha nepochopeními společnosti, než jim bylo umožněno pracovat. Což se stalo hlavně díky potřebě nahradit volná pracovní místa kvůli první světové válce a socialismu, který potřeboval pracovní sílu pro budování svého státu. Nakonec se ovšem ženám podařilo dosáhnout rovnosti, když získaly aktivní volební právo.

Dále se s emancipací pojí slova jako občanská svoboda, násilí či odpor proti diskriminaci. Emancipace se také může nahradit výrazy jako zrovnoprávnění, nezávislost či propuštění. Ženská emancipace je spjatá s feminismem.⁷ Pokrokovými ženami se stávaly spisovatelky, učitelky a političky. Tyto ženy se shlukovaly do ženských emancipačních spolků, kde usilovně pracovaly na tom, pozvednout ženskou otázku k diskuzi ve veřejném prostoru. Učitelství bylo mezi prvními povoláními, které umožnilo ženám se realizovat, i když některé z nich se chtěly dostávat na vysoké školy a mít práci, která odpovídala jejich zaměření.

Feminismus je definován jako ženské hnutí, které je přesvědčené o nevhodné roli žen ve společnosti. Toto hnutí pak chce ponižující postavení žen vůči mužům změnit. Rovněž hledá odpověď, proč se společnost chová jinak k oběma pohlavím, tedy zabývá se genderem.⁸ V 19. století byla role muže a ženy, na základě odborné literatury uvedené v této práci, velmi odlišná, muž vyžadoval od své družky poslušnost a podřízenost, také lásku a úctu, žena naopak měla být upravená a zdrženlivá. Pokud se své roli, kterou od ní společnost očekávala, poddala a chovala se podle pravidel, všechno bylo v pořádku. Zlom nastal, když některé městské ženy začaly vyžadovat rovnost a svou seberealizaci. V takovéto společnosti například žila Božena Němcová, která začala českou ženskou emancipaci tematizovat ve svých dílech a žít ji. Setkávala se s mnoha nepochopeními. Další pokrokové generace žen se následně odrazily od její práce a přínosu k tématu ženské otázky.

Gender je spojen s obrazem ženy a muže, který formuje prostřednictvím kultury chování a vlastnosti. Sociologie rozlišuje od genderu, který je konstrukcí společnosti,

⁷ *Emancipace – Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Emancipace>

⁸ *Feminismus – Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Feminismus>

pohlaví, jež se vyznačuje biologickou charakteristikou. Někdy se používá místo „gender“ český překlad „rod“.⁹

Podle Giddense a Murphyho, sociologa a antropologa, člověk už od dětství vnímá to, jak se k němu chová společnost, tedy utváří svou mužskou či ženskou roli a sexuální postoje. Tudíž akcentuje sám gender. Začneme se chovat jako dívka či chlapec a rozdíly mezi pohlavími tak zažíváme každý den, ba co víc, člověk sám přispívá k tomu, že je vytváří v jakékoliv sociální interakci. Je to velmi samozřejmá součást lidského bytí, které si všimneme teprve, když zmizí, nebo nastane zásadní změna v přístupu k člověku.¹⁰ Důležité si je uvědomit, že my sami na sebe myslíme většinou jako na muže či na ženu, což už nás samo předefinovává. Tuto roli máme vštípenou od narození, a tak vrůstá do naší existence. Role muže a ženy jsou základní, ostatní určeni se odvíjí již od nich.¹¹ Tedy i v dnešním světě není podle sociologie a sociální antropologie a jejich představitelů, kteří vyjádřili tyto myšlenky, Giddense a Murphyho, jednoduché zastávat alternativní postoj k pevně nastaveným rolím ve společnosti. Během dospělého života je to vědomá práce, kterou člověk musí vykonávat sám na sobě, a přesto se bude i nadále setkávat s přístupy ostatních lidí, jež jej budou zařazovat do očekávané role na základě pohlaví. Můžeme ovšem vychovávat své děti, které lze ovlivnit už v počátcích jejich socializace.

Rozdíly mezi pohlavími jsou sociální institucí, jež vzniká v interakci s druhými lidmi. Tato diference se objevuje v rodině, v práci nebo v náboženství.¹² Od žen se očekával, že často přejímají názory od mužů, ale i tak si byly vědomy toho, že mají kvality, které mužům většinou schází. Pro ženy je totiž důležitější, jak dokážou naplnit potřebu druhého, kdežto v mužském sebehodnocení je hlavní individuální úspěch.¹³ Je otázkou, zda je to uzavřený kruh, kde se podmiňují vrozené vlastnosti pohlaví a jejich očekávaná role ve společnosti, která způsobuje nerovnost.

Sociální nerovnost je podstatná otázka sociologické teorie, které se věnují i ekonomové i politologové.¹⁴ Podle Oxfordského slovníku světové politiky je tato oblast velmi ovlivněna nerovností. „(...) *Výsady a bohatství – které se mohou týkat dobré pověsti, úcty, moci nebo blahobytu a příjmů – jsou často rozděleny v závislosti na*

⁹ *Gender – Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Gender>

¹⁰ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 17.

¹¹ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 63.

¹² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 117-118.

¹³ Tamtéž, s. 120.

¹⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 79.

rase, pohlaví, náboženství nebo kultuře.“¹⁵ Nerovnost je motivací k aktivní činnosti v politické oblasti, často je to bazální prostor pro konflikty v mnoha zemích. I nerovnosti mezi pohlavími se ovšem tato disciplína zabývala, a to právy žen v muslimské oblasti a Africe.¹⁶ Politika má tedy mnoho odvětví, kterým se v rámci nerovnosti věnuje, jsou to práva žen, rasové a etnické problémy a nestejně příjmy obyvatel. Požadavek rovnosti je obsažen v každém protestu lidí vůči nelibostem.

Základem tohoto myšlení je lidské vědomí toho, kdo je ve světě „nahore“ a kdo „dole“. Koncept sociální mobility sleduje možnosti, jak se dostat nahoru, případně také přesvědčení lidí o tom, jak a jestli se nahoru dostat mohou.¹⁷

K sociologickému pohledu, jež jsem představila výše, se pojí Gender studies, které se stále dynamicky rozvíjí, a tak je toto téma jedno z hlavních a klíčových pro celou sociologii. Rozdíly mezi muži a ženami ovlivňují mnoho společenských institucí, například sexuální chování a rodinný život.¹⁸ O tomto tématu se více rozepisují v podkapitole *Knihovna Gender Studies* s ohledem na socioložku Jiřinu Šiklovou, která stála u zrodu této disciplíny v českém prostoru. Gender Studies je obor, který se zabývá přímo nerovnostmi mezi pohlavími nebo kvůli věku. Chce zajistit rovné příležitosti pro všechny bez jakýchkoliv rozdílů.

Na významu v současnosti nabývá, podle sociologa Anthonyho Giddense, na celém světě změna. Objevuje se velká dynamičnost, změny ekonomické, politické a sociální. Součástí těchto změn jsou i změny v životě rodin i ve vnímání úlohy žen a mužů. Rodinou se myslí skupina osob, které pojí příbuzenské vztahy a dospělí mají zodpovědnost za výchovu dětí. Potom manželství lze definovat jako společensky schválený sexuální svazek mezi dvěma dospělými.¹⁹ Změnil se vstup do manželství, kdy si partnera může člověk vybrat sám, a tím se spustil sled transformací. Tento akt podpořila vzdělanost žen a důraz na kulturní kapitál. Všechny tyto aspekty dohromady sblížují očekávání společnosti na role muže a ženy.²⁰ Nyní se podle sociologů nacházíme v tomto bodě a stále se společnost nepředvídatelně posouvá dopředu.

¹⁵ KRIEGER, Joel. *Oxfordský slovník světové politiky*, s. 731.

¹⁶ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 79..

¹⁷ Tamtéž..

¹⁸ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 134.

¹⁹ Tamtéž, s. 156.

²⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 111.

1. 1. 1. Proměny rodiny v procesu modernizace

V 19. století a na začátku 20. století byla rodina soukromým prostorem, který stál v opozici vůči světu veřejnému a zmatenému. Rodina chránila své členy a její upořádání bylo neměnné. Avšak i tak dokázala podporovat dynamiku tak, že bránila společnost před zhroutilím.²¹ Ve všech společenstvích se lze setkat s rodinou nukleárního typu, kde jsou členové pouze rodiče a jejich děti. Pokud v této rodině žijí i další příbuzní, jedná se o rozšířenou rodinu. Častou normou, aspoň v západním světě je, je monogamní manželství.²² Rodiny i v minulosti byly převážně nukleární. Před moderní dobou byly sice tyto vazby širší, ale rozdíly nejsou tolik viditelné, protože se dřív počítalo i služebnictvo. Rodiče se se svým dítětem příliš nesetkávali, až do začátku modernity, potomstvo muselo pracovat, tedy pomáhat svým rodičům, nebo posluhovat v jiných domácnostech.²³ V nukleární rodině je velmi důležitý vztah závislosti a spolupráce, která se vyznačuje rovností v aktivitě členů, tvrdí sociální antropologie.²⁴

Od počátku 18. století se vyvinul rodinný život tak, jak jej známe dnes v západní společnosti. Tento akt je doprovázen citovým individualismem, tedy vznik manželství prostřednictvím osobní volby, která vychází z lásky. Rodina se stává místem spotřeby hmotných statků, jejich výroba se posouvá na pracoviště.²⁵ Z těchto sociologických aspektů vyplývá, že se rodina modernizovala a nadále v ní probíhají změny, které ovlivňují život muže a ženy.

Nyní na celém světě nabývají na důležitosti nové aspekty rodinného života. Klesá význam rozšířených rodin a dalších příbuzenských společenství a naopak roste tendence vybírat si manželského partnera svobodně. Rozšiřují se práva dětí a ubývá sňatků mezi příbuznými. Prosazuje se větší sexuální svoboda. A především ženám se uznává právo na vlastní rozhodování, a to ohledně sňatku i rodinného života. Stále však platí, že ne všude se tyto aspekty vyskytují, avšak mají vzestupnou tendenci s různou rychlostí.²⁶ S tím souvisí i to, že v tradiční společnosti bylo nejpřirozenějším aktem rodičovství, které se dnes mění v nesamozřejmost. Tak se mateřství posunulo od nevyhnutelného údělu do vědomého rozhodnutí.²⁷ Od role matky se ženy osvobodily díky výstavbě

²¹ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 13.

²² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 156-157.

²³ Tamtéž, s. 157.

²⁴ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 87.

²⁵ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 158.

²⁶ Tamtéž, s. 159.

²⁷ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 17.

školek, k dosažení rovnosti přispěla i ženská pracovní mobilizace.²⁸ Ženy spatřovaly osvobození v placené práci, která by vyrovnala postavení dvou pohlaví v manželství. Toto bylo cílem měšťanských žen a jejich emancipace. Dělnické ženy měly jiné výchozí body, protože ony již pracovaly v továrnách, chtěly být tedy v domácnosti, osvobození by jim nepřineslo nic pozitivního.²⁹ Měšťanských žen se pak týká i další, historická část, teoretické oblasti.

Dnes často dochází k feminizaci nemanuálních činností, které vykonávají hlavně ženy. S tím se pojí také snižování kvalifikace, která je v těchto zaměstnáních potřebná. Tak tajemníky a písaře nahradily sekretářky bez prestiže.³⁰ Vliv pohlaví, ale i příbuzenství a věku je na získaný status zjevný v každé západní společnosti. Společnost může slibovat univerzální přístup ke všem, ale stále se máme kam posouvat. Jelikož se lidé nehodnotí jen na základě svých schopností.³¹ Tím, že společnost vytváří rozdíly nejen mezi pohlavími, ale také na základě moci a bohatství, rasy, etnického původu, náboženství, vzdělání či zálib, je pro své členy neprůhledná. Takto se politika stává vlivnou silou na veřejnosti.³² Toto si vlastně uvědomily i ženy, když se rozhodly boj za svou emancipaci završit získáním aktivního volebního práva.

Je dokázané, že v každé společnosti muži disponují v sociálním životě větším statusem, vlivem i bohatstvím než ženy. Zde jde o to, nakolik je svázaná nerovnost pohlaví s třídním systémem, protože tato nerovnost se vyskytovala i ve společnosti lovců a sběračů, kde hierarchie neplatila. V moderní době se ale třídní rozdíly překrývají s nerovností žen a mužů. Mnoho žen i dnes přes emancipaci mají své zázemí v rodině a domácnosti a muži zase v průmyslu, placené práci a v politice.³³ Nesmíme podle sociologie vnucovat všem ženám změnu a upozorňovat je na gender. Jsou lidé, kterým toto nastavení vyhovuje, a to je také správně. Nejdůležitější je, aby člověk jako jedinec byl spokojen.

Takovýto přístup nebyl v předminulém století možný. Na začátku 19. století bylo ještě běžné, že když muž dostal práci v továrně, zároveň s ním byla přijata i jeho žena a děti do pracovního procesu jako služebnictvo či pomocné síly. Následně se začal prohlubovat rozdíl mezi pracovištěm a domovem. Ženy takto začaly být spojovány

²⁸ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 155.

²⁹ Tamtéž, s. 35.

³⁰ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 269.

³¹ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 62.

³² Tamtéž, s. 100.

³³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 273-274.

s péčí o domácnost a se starostí o děti. Až do hlubokého 20. století byla zaměstnanost žen z jakékoliv společenské třídy velmi nízká. Teprve první světová válka umožnila ženám větší vstup do zaměstnání, protože bylo málo pracovních sil kvůli mužům, kteří šli do boje.³⁴ Tak se proměnila i podoba rodiny, protože tam, kde pracují oba rodiče, nastupuje jiná domácnost. Dnes je to obecný stav.³⁵ Ženy se většinou vyskytují v zaměstnání, která jsou mechanická a špatně placená. Význam mají mužské a ženské stereotypy a organizace práce, která se vnímá buď prestižně, nebo podřadně.³⁶ „*S klesající prestiží a platy uvolňovali muži tato místa ženám.*“³⁷ Ovšem je důležité si ujasnit, že vstup žen do zaměstnání bylo více ovlivněno průmyslovým kapitalismem než feministickými snahami. Žijeme v ekonomické společnosti, která hodnotu člověka měří penězi³⁸, tedy pokud člověk nepracuje v tržním zaměstnání, ale v užitkovém, cena jeho práce i úcta a moc jeho samotného se snižuje.

Rodina se proměnila a ztratila mnoho svých funkcí, jak bylo výše zmíněno, oddělilo se pracoviště a rodina, škola převzala studium, masová média učí správným hodnotám a životnímu stylu a o péči o staré a nemocné se stará nemocnice a její personál. Rodina je nyní tak nenahraditelná a výlučná pouze v konzumu, zábavě, ale především v citovém bezpečí.³⁹ Takto se měnil i pohled na rovnoprávnost mezi pohlavími, masmédia převzala učení vzorům a to, o čem se často mluví a píše, se stává všeobecně uznávanou normou. Tak se i díky jiným vzorům, než je rodina, proměnilo očekávání společnosti od chování chlapců a dívek, později dospělých lidí, kteří ovlivňují veřejné dění.

Ženám trvalo velmi dlouho, než dosáhly hlasovacího práva, které pro ně bylo symbolem v politické oblasti a ziskem vzrůstající rovnoprávnosti v ekonomii a ve společnosti. Ovšem i tak se v praxi příliš nezměnilo, jelikož i nadále chodí k volbám v některých zemích menší množství žen. Důležité je si uvědomit, že účast žen na volbách je v souladu s menším rozdílem mezi pohlavími. Diference výsledků voleb se vstupem žen do politického života nezměnila.⁴⁰ Ovšem pro ženy bylo důležité, že dosáhly svého vytyčeného cíle a nabyly moci zasahovat do chodu veřejného života, stejně jako muži.

³⁴ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 320.

³⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 17.

³⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 320.

³⁷ Tamtéž, s. 321.

³⁸ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, s. 72.

³⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 20.

⁴⁰ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 347-348.

Ve školském systému se dnes rovněž kromě tělesné výchovy už nerozlišuje mezi pohlavími. Dokonce dívky začaly převyšovat chlapce ve svých studijních úspěších, chlapci se častěji ocitnou v praktické škole či studium vůbec nedokončí. Ženy jsou také více na vysokých školách. Je to asi dané změnami v postavení mužů a žen ve společnosti.⁴¹ Přesto i nadále lze nalézt rozdíly v očekávané roli obou pohlaví. Je to tím, že „mužská dominace byla vždy založena na větší fyzické síle a větší ekonomické moci.“⁴² Práce v domácnosti byla a je brána jako užitná, na rozdíl od práce mužů, která je definována jako tržní, a proto byla ženina práce označena jako druhořadá.⁴³

V této kapitole jsem se věnovala otázkám proměny života rodin, rovnosti pohlaví, gendrovým aspektům z hlediska sociologie. Dále se zaměřím na vývoj ženského hnutí v českých zemích z pohledu historického, jelikož jak bylo již výše zmíněno, emancipace je proces, který se vyvíjel, a je proto důležité znát, co předcházelo tomuto stavu.

⁴¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*, s. 397.

⁴² MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*, s. 125.

⁴³ Tamtéž, s. 150.

2. S odstupem o ženské emancipaci

Kapitola představuje literaturu, která nabízí sociologický, historický, antropologický pohled na společnost 19. století a úlohu ženy v ní. Autorka chce zachytit současný stav bádání v oblasti Gender Studies a nabízí ohlednutí za vznikem tohoto oboru, proto níže následuje představení prací badatelek různých generací od zakladatelky Jiřiny Šiklové po současnost.

Lze tedy zmínit historičky, které se na sběru údajů podílely; je to Milena Lenderová, Dana Musilová, Marie Bahenská, Jana Malínská či Jana Burešová. O literární historii píše Libuše Heczková. Tyto autorky se na téma „ženské hnutí 19. století a začátku 20. století“ zaměřují z hlediska historického a literárně historického.

Dále jsou zde představeny práce věnované výzkumu tématu „ženská emancipace“ v oblasti vzdělávání. Zde lze uvést tři ženy, které se především zabývají problematikou Gender Studies. Je to psychologka Irena Smetáčková nebo socioložka Lucie Jarkovská, které ve spolupráci s dalšími svými kolegy zkoumají gender ve školách. O jejich publikacích se lze dočíst v druhé části této práce, která se zabývá školním pojetím tématu „ženská emancipace“. Avšak ženskou organizaci Gender Studies v České republice založila a velmi se touto otázkou zabývala socioložka Jiřina Šiklová, bez které by téma ženské emancipace bylo neúplné. S touto vědkyní pak následně porovnámyšlenky Kateřiny Zábrodské, sociální psychologka, která se zabývá také genderem, dále pak identitou či neetickým chováním.

Vybrala jsem si literaturu právě od těchto autorek, které se tématu věnují z hlediska historického, sociologického a vzdělávacího, což jsou důležité disciplíny, které by na 2. stupni základní školy neměly chybět. Akcentují téma úlohy žen ve společnosti a její postupnou změnu z tradiční role matky, manželky a hospodyně přes vzdělání a zaměstnání až k získání aktivního volebního práva, tedy k svobodné volbě žen. Důležitý aspektem je i podpora žen navzájem, i prostřednictvím mužů. Tato témata jsou zde vyzdvihnuta, jelikož právě ona jsou mezníky v české ženské emancipaci.

2.1. Jiřina Šiklová a sociologické ohlednutí za českou ženskou emancipací

Jak sama autorka Jiřina Šiklová píše v úvodu, kniha *Dopisy vnučce* z roku 2007 je námětem k mnoha diskuzím na témata, která babička na základě své zkušenosti ženy žijící v 2. polovině 20. století, považuje za klíčová a považuje za nezbytné o nich s vnučkou hovořit. Jedná se o text, který je spíše beletristický až populárně naučný, ale

jeho výpovědní hodnotu zvyšuje to, že autorka je uznávanou socioložkou s bohatou odbornou i osobní zkušeností.

Publikace obsahuje 25 dopisů, ve kterých se lze dozvědět o vzdělání, sebevědomí, kritice, o lásce a sexu, o odpovědnosti ženy, genderu, o emancipaci a feminismu, o stárnutí a smyslu života a také o tom, že nejdůležitější je dialog, který se odehrává mezi lidmi. To všechno jsou témata, která jsou se ženami velmi spjatá.

Akcentuje zde sebevědomí ženy, což bylo důležité i pro ženy, které se rozhodly bojovat o svá práva. Šiklová se zmiňuje o tom, aby se lidé nekonfrontovali s výjimečnými lidmi, protože to hlavní je, aby člověk věděl, v čem je dobrý a kde mu dispozice schází.⁴⁴ Ve své knize cituje i Platóna a jeho definici lásky, která je pro každou ženu (i muže) velmi důležitá, popisuje ji jako mučivý pocit, který je krásný ve svých protikladech.⁴⁵ V oblasti sexu si autorka myslí, že důvodem, proč rodiče nechťejí mluvit s dívkou o tomto tématu, je to, že by si museli přiznat, že je jejich dcera už skoro dospělá, nebo v nejbližší budoucnosti bude.⁴⁶ Všechna témata, kterým se v knize *Dopisy vnučce* věnuje, jsou velmi podstatná pro vývoj ženy a každá se s nimi musela na své životní cestě vyrovnat a překlenout je, aby se stala opravdovou zástupkyní tohoto pohlaví.

Pro mě je jednou z nejdůležitějších vět tato: „*Uvědomuješ si, že jsi žena?*“⁴⁷ To je věta, se kterou může být člověk konfrontován i prostřednictvím stereotypů, ale zároveň neprocítit její hloubku. Jiřina Šiklová k tomuto tématu píše, že i když se technice, která pochází z minulého a předminulého století, vysmíváme, tak stále si v sobě udržujeme názory o tom, jak by se měla chovat žena, aby to bylo vhodné, přirozené a od přírody dané. Apeluje, že ženy nejsou slabé, že jsou zdatné, mají delší život než muži a překonávají většinu nemocí snadněji.⁴⁸

Tato kniha je psaná čtivým jazykem a mluvou dospívajících, je tedy vhodná pro žáky na základní škole i pro středoškolské studenty, kteří se zde mohou dozvědět o různých problémech, které je v životě trápí. Zároveň jsou tematické oblasti zasazeny do odborného hlediska, které zde nepřekáží, dívka má možnost rozšířit si své znalosti a dozvědět se o problematice genderu.

⁴⁴ ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*, s. 44-45.

⁴⁵ Tamtéž, s. 68.

⁴⁶ Tamtéž, s. 53.

⁴⁷ Tamtéž, s. 70.

⁴⁸ Tamtéž, s. 70-71.

2.1.1. Gender podle Jiřiny Šiklové a Kateřiny Zábrodské

Socioložka se ve své knize *Dopisy vnučce* dostává také k již avizované problematice genderu. Vymezuje jej tak, že je to „očekávané chování od ženy, její slabost, nebo naopak síla a rozhodnost muže, to všechno, včetně [...] sociálních rolí.“⁴⁹ Sociologická encyklopedie ještě tyto tradiční role, které jsou zakořeněné ve společnosti, spojuje se zastřešujícím pojmem, jímž je kultura.

Kateřina Zábrodská gender vymezuje hlavně jako identitu člověka. Tato identifikace je pak utvářena s paradigmaty dané společnosti v rámci historického kontextu.⁵⁰ Toto téma akcentuje ve své knize *Variace na gender*, která vyšla v roce 2009.

Z hlediska sociologického a z toho, co vyplývá z výše uvedeného, je tedy gender obraz muže a ženy, který konstituuje daná společnost. Tato pospolitost ovlivňuje lidské nazírání na svět prostřednictvím stereotypů a předsudků, které si lidé vytvořili v minulosti a další si konstruují i v současnosti. Jelikož se nedá tomuto aspektu společnosti předejít, zdá se to nekonečným kruhem, s nímž se musí obě pohlaví potýkat.

Ovšem daná societa je ovlivněna kulturou, která vzorce chování upevňuje a posvěcuje tradicí, která je v lidech hluboce zakořeněna. Toto všechno probíhá na historickém pozadí, jež může do praktik společnosti a kultury vstoupit s dějinným obratem. Tak si ženy začaly v 19. století uvědomovat genderové zatížení a některé z nich chtěly své tradiční postavení změnit. Protože kultura ovlivňuje názory společnosti. Je důležité, zda je vůbec nějaká možnost prosadit novou změnu. Západoevropská pospolitost v oblasti inteligence byla vždy otevřená k tomu, pustit ženy do veřejného života, a tak to ženám bylo také umožněno.

Dále ženy musely přesvědčit společnost, tedy ty jedince, kteří zastávali tradiční paradigma. Díky spolupráci s mužskými protějšky a ochotě partnerky se podílet na budování své pospolitosti, bylo ženám umožněno odmítnout genderovou identitu, se kterou se musely smířit. Jejich hlavním cílem byla svobodná volba, která umožňuje to, být ženou podle nich samotných.

Šiklová ve svém textu odkazuje na knihu v anglickém jazyce od spisovatelky Wilmy Iggers jménem *Women of Prague*, která líčí skutečné příběhy soudobých žen. Zmiňuje se v tomto textu o matce Vojty Náprstka nebo o jiné ženě, která pomohla svému manželovi překonat bankrot díky tomu, že si otevřela svůj módní salon

⁴⁹ ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*, s. 71.

⁵⁰ ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*, s. 85.

a vydávala a psala ženský časopis.⁵¹ Jedná se o ženy, které dokázaly vyzdvihnout svůj potenciál.

Dále Jiřina Šiklová píše o představě, která panuje ve společnosti ohledně úlohy ženy nebo muže. Tradice a zvyky v dané kultuře ovlivňují očekávanou sociální roli, proto se kromě fyziologického a biologického pohlaví rozeznává i rod, a tím je právě již zmiňovaný gender. Tedy podle rodu je od člověka očekáváno konkrétní chování, vliv na to má hlavně rodina, škola a další instituce.⁵²

Kateřina Zábrodská ve své knize zase uvádí text, který podporuje kontinuitu ženské linie, tedy velký vliv rodiny na konkrétního jedince. Prarodič ženského pohlaví čeká od své dcery i vnučky to samé chování, které bylo typické i pro něj samotného. Nejmladší v rodové linii je pak tlačěn explicitně i implicitně k dodržování nastavených hranic. Není to nic jiného než očekávaná role.⁵³ Na základě tohoto textu je zde patrný silný vliv tradic a společnosti, která je ještě více upevňuje v myšlení lidí, jako je to zde vidět na prarodiči. Zde se ukazuje, že gender má silnou pozici u lidí, kteří jsou zastánci tradic a nemají rádi změny. Ovšem změna je konstantním vývojem společnosti.

Socioložka Jiřina Šiklová také apeluje na svědomí žen, protože si za to, jak k nim přistupuje zbylá společnost, mohou do velké míry ony samy svým chováním. Mnoho žen s tímto genderovým náhledem na své chování souhlasí a jde mu naproti, dělají se před muži hloupější, naivnější, opakují, že se nevyznají v technice, chemii či v matematice. To všechno jen proto, aby vypadaly ženštěji a přitažlivěji pro muže, bohužel se s tím ale pojí i následné podceňování ženy obecně.⁵⁴

Kateřina Zábrodská zase ze svého pohledu sociální psycholožky popisuje to, že ženy vidí u svých partnerů mylné představy o jejich roli, ale na genderové očekávání je neupozorňují.⁵⁵ Muži si tak nemusí své předsudky uvědomovat, a tudíž zde není žádný prostor pro vědomé jednání, které by je vedlo k uvolněnějšímu pohledu. Na druhou stranu, jak bylo zmíněno výše, je ovlivňuje chod společnosti, vůči kterému může být velmi těžké se vzepřít.

Následně Jiřina Šiklová ve svém textu upozorňuje i na mnoho knih, i populárních, které se tématem genderu zabývají, a na velkou knihovnu jménem Gender Studies, která

⁵¹ ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*, s. 71.

⁵² Tamtéž, s. 72.

⁵³ ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*, s. 100.

⁵⁴ ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*, s. 73.

⁵⁵ ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*, s. 103.

sídlí v Praze na Novém Městě, dnes již ne v Gorazdově ulici, ale kousek od Výstavní síně Mánes.

2. 1. 1. 1. Knihovna Gender Studies

Knihovna Gender Studies se tedy konkrétně nachází v ulici Masarykovo nábřeží 8 a lze ji navštívit od pondělí do středy v dopoledních, ale převážně v odpoledních hodinách. Tato nezisková organizace byla založena v roce 1991 v bytě právě Jiřiny Šiklové, kde začala vznikat sbírka knih převážně feministického ducha. Dále se tohoto zrodu účastnily knihovnice Jana Hradílková a také Kanadanka Laura Busheikin. Ony a následně další ženy se staly zakladatelkami Nadace Gender Studies. Probíhají zde různé diskuze, přednášky a také například jazykové kurzy.⁵⁶

První z přednášek proběhla doma u Mirka Vodrážky v roce 1991 na téma feminismus, také Ljuba Václavová ve stejné době natočila první televizní pořad o této problematice. O rok později se začaly konat na Univerzitě Karlově první přednášky ohledně ženské emancipace. Knihovna se přesouvala na různá místa po Praze, až zakotvila tam, kde je nyní. Nejprve se soustředila tedy na vzdělávací činnost, v roce 1998 vznikla Katedra genderových studií na Fakultě humanitních studií na UK, kde probíhaly semináře pro komunální politiky a političky, následně knihovna dávala důraz na informační a dokumentační aktivity.⁵⁷

„V roce 2002 bylo spuštěno internetové feministické knihkupectví, které je součástí informačního serveru www.feminismus.cz. Jeho cílem je nabízet nejen feministické knihy a odbornou literaturu zaměřenou na problematiku gender studies, ale také beletrii a poezii ženských autorek.“⁵⁸

Tato knihovna kromě výše zmíněné webové stránky má na starosti elektronickou databázi ženských neziskových a feministických organizací v České a Slovenské republice. K využití je také mezinárodní databáze lidí, kteří se zabývají genderem. Ohledně tematických oblastí knih lze zde nalézt historii ženského hnutí, ženská a mužská studia, feministické teorie a různé genderové aspekty (sociologie, náboženství, filosofie, politického života a jiné). Celkově se knihovna zaměřuje na celou řadu projektů podporující ženské pohlaví, například na Paměť žen.⁵⁹

V této knihovně si lze půjčit i následující knihy českých historiček.

⁵⁶ *Gender Studies* [online]. Praha: Gender Studies, 2013 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

3. Historické ohlédnutí za českou ženskou emancipací

Nyní následují texty, které se zabývají tématem emancipace žen z historického hlediska. Akcentuje se především 19. století a počátek 20. století. Autorky těchto knih vydaly jak vlastní monografie, tak se také podílely společně na zpracování této historické události. Podle mě knihy, které vytvořil kolektiv autorů, velmi dobře shrnují náhled na to, jak se vyvíjel gender, feminismus, identita a úloha žen v české společnosti. Texty jsou velmi čtivé, ale zároveň odborné a pomáhají uchopit problematiku v celku, což je pro téma velmi přínosné.

Je pro mě zajímavé spojovat sociologický náhled, který jsem uvedla výše s tím historickým, který jej nutně doplňuje a ukazuje na vývoj společenských jevů v kulturně-historickém kontextu.

3. 1. Emancipace žen z pohledu historiků: proměna chápání ženské otázky v čase

Na téma české ženské emancipace zakotvené v čase se soustředili historici jmény Milena Lenderová, Jana Burešová, Božena Kopiczková a Eduard Maur. Všichni čtyři jsou autory knihy *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, jež vyšla v roce 2009. Jana Burešová již v roce 2001 vydala svou monografii jménem *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Také Milena Lenderová je autorkou spisu *K hříchu i k modlitbě: Žena devatenáctého století*, jenž je z těchto tří textů nejnovějším počinem, vznikl totiž v roce 2016.

Ráda bych zde knihy porovnávala a akcentovala nejdůležitější témata, kterými se zmínění historici zabývají, protože jsou to erudovaní odborníci, kteří se českou ženskou emancipací zabývají mnoho let a pronikli do všech informací, které jsou dostupné, pracují jak s prameny, tak s osobní korespondencí a zároveň historický kontext dosazují i do pojmového rámce. Vše zpracovávají velmi detailně. V této práci bych chtěla představit zásadní sociologická témata, kterým se, prostřednictvím historie české ženské emancipace, věnují.

Kolektiv autorů nám ve své publikaci *Žena v českých zemích od středověku do 20. století* předkládá velmi podrobný vývoj ženského hnutí v rámci časových období. V textu se pracuje mimo jiné s termínem „women's history“, tedy „dějiny žen“, které se začaly rozvíjet se vznikem akademického feminismu. První byla zpracována historie ženských hnutí a jejich zapojení do činnosti za peníze.⁶⁰ Tato publikace se ostatním

⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 5.

dvěma knihám vymyká svým pojetím, které je velmi dějepisné a podrobné. Najdeme zde mnoho informací, které ostatní knihy přehlížejí, nebo kde dostávají velmi malý prostor. Tím je například právě práce s pojmem „women’s history“. Milena Lenderová se také zabývá velkým časovým úsekem, zachycuje, jaké postavení měly ženy v dlouhém 19. století, zejména ze středního městského stavu. Ve svém textu se věnuje vývoji ženy od dětství přes manželství až k mateřství. Autorka Jana Burešová se ve své publikaci zaměřuje na nejkratší úsek historie a představení vymezeného tématu. Orientuje se zejména na období první republiky, tedy na roky mezi 1918 a 1938, kde popisuje vývoj českého ženského hnutí ve společnosti. Burešová se zabývá veřejnou činností žen v oblasti společnosti a politiky a liberálními či katolickými ženskými spolky. Autorka zde hovoří o ženské otázce, tedy o problémech, které se pojí s ženami ve společnosti a potřebou toto postavení změnit.

Kolektiv autorů se ve své knize nejvíce ze zmíněných textů zamýšlí nad pojmem „gender“. Připomíná, že se jedná o rysy pohlaví sociologické, ne o biologické.⁶¹ Zde se autoři shodují s hledisky sociologickými, které byly akcentovány výše, že je gender nejvíce závislý na společnosti.,, *Gender je soubor vlastností, které jsou biologickému rodu přisuzovány sociálně a během historického vývoje se mění. [...] očekávání spjatá s chováním muže či ženy.*“⁶²

Vstup této koncepce do women’s history ji velmi inovoval. Jedná se o myšlenku, že se lidé musí naučit až během života chovat se jako muži a ženy podle daných vzorců, které jsou ve společnosti vnímané jako typicky ženské nebo mužské. To se všechno mění podle konkrétní kultury v dané zemi. Genderové vztahy jsou časově i kulturně podmíněné, mění se tedy.⁶³

Podle výše zmíněných tezí lze konstatovat, že jakákoliv soudobá společnost ovlivňuje následné chování mužů a žen, aniž by si to uvědomovali. Pokud začne probíhat změna, projeví se až časem, jestliže ji začne nová generace a částečně i starší lidé akceptovat. Změna v myšlení jedince je navázaná na celkovou proměnu celé společnosti. Tento akt podpoří i historická změna, například války, které mění celkově nastavení pospolitosti a dovolují lidem věci, které by v běžném stavu nedovolila. Tudíž dokáže nastolit jiné paradigma, na které byli jedinci zvyklí, a to se lépe v době krize začleňuje do práv a povinností lidí. Konkrétním případem v tématu české ženské emancipace je, že války

⁶¹ LENDEROVÁ, Milena, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 15.

⁶² Tamtéž, s. 16.

⁶³ Tamtéž, s. 16-17.

dovolily nahradit v pracovních místech muže. Tato činnost už pak nešla vzít tak lehce zpět.

Emancipace se má tedy týkat ženy takovým způsobem, aby si uvědomila sebe sama.⁶⁴ Na základě této teze lze konstatovat, že se ženy začaly být vědomi své ženské identity, kterou jim nastolovala společnost, a některým se jejich dosavadní postavení začalo nelíbit. Takovou ženou byla například Božena Němcová, která si velmi dobře uvědomovala, že nemá příliš svobodnou volbu rozhodovat se ve svém životě. Když během svého života začala zažité normy společnosti porušovat, přišel trest; odmítnutí lidmi, pobouření jejími názory a zavržení. Tyto aspekty pak dostaly českou spisovatelku na dno. Ostatní generace emancipovaných žen si uvědomovaly, že jim také hrozí toto postihnutí, jako jejich předchůdkyni. Ovšem možnost rozhodovat se podle sebe a mít na výběr z více možností, než z těch, které poskytovala tradiční role žen, je lákalo velmi silně.

Publikace akcentují téma ženy a jejich životních cyklů, jak se mohla seberealizovat vedle svých tradičních rolí jako je hospodyně, manželka a matka, dále se zabývají ženským vzděláním a profesí a s jejich prolnutím se do politiky.

Milena Lenderová připomíná, jakou roli mělo dítě v dřívějších dobách ve společnosti. Dítě v podstatě nebylo nic, nemělo vlastní hodnotu, bylo jen něčím, co zanedlouho dospěje a bude moct pracovat a modlit se. Potomci byli vnímáni jako bezvýznamní, nestabilní a nedokonalí.⁶⁵ Takový vztah společnost měla vlastně i k ženám. Až když lidé dokázali ocenit dítě, dokázali vzdát hold i ženám za jejich přínos. Myslím si, že je to velmi zajímavá myšlenka, která ukazuje paralelu mezi vývojem vnímání dítěte a pojmáním ženy. Společnost k těmto bytostem musela dospět a ocenit je. Na dítě i na ženu totiž nahlížela jako na lidi, kteří potřebují různými způsoby vést, jsou náchylní k mnoha nebezpečím, a protože tu pak zůstal pouze muž, získal on roli vedoucího a ochránitele. Nyní došlo k rozboření těchto vzorců.

Historička Lenderová toto tvrzení podporuje svou myšlenkou, že maskulinita se stává ideologickou konstrukcí, opouští biologickou danost. Jsme svědky konce stereotypu, že žena je natolik jiná než muž, protože dříve údajná duševní i tělesná podřadnost byla totiž argumentem, proč se ženy nemohou vyrovnat mužům. Lze se

⁶⁴ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 39.

⁶⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 13.

dočíst, že na vzniku tohoto stereotypu se podílela lékařská literatura, která akcentovala ženskou křehkost.⁶⁶

Všichni historici, ať už ve své monografii, nebo ve společném díle, zdůrazňují vedle pojmu gender a emancipace, tak termín „feminismus“. Velmi zajímavé je, že v blízkosti tohoto termínu, který Milena Lenderová pojímá jako „*komplex filosofických směrů sociálních a politických hnutí, jejichž cílem je označit a definovat jevy, jež vedou k nerovnosti mezi ženami a muži ve společnosti,*“⁶⁷ stojí zdůrazněné další dva výrazy, které se ve všech textech opakují. Je jimi rovnost a vzdělání.

Rovnost byla pro feministky, což je ideologie, kterou se může řídit emancipace, velmi důležitou metou, které mohly dosáhnout i tak, že se ženy začnou plošně vzdělávat. Myslí se tím ale nejen v oblasti domácnosti, ručních prací či při výchově dětí, tedy činností, které jsou spjaté s tradiční úlohou žen, ale také v rozšiřování svých intelektuálních možností. Bylo velmi těžké dosáhnout toho, aby společnost vykořenila stereotypy ze svého myšlení a nechala dívky studovat na školách i gymnáziích. Zásahu na tom měla také Eliška Krásnohorská a její gymnázium Minerva.

O emancipaci žen se na začátku 20. století a zejména po první světové válce začalo hovořit jako o feminizmu. Tento termín nabyl pejorativního významu a byl téměř z vulgarizován. Dále se lze dočíst, že formálně ženská emancipace dosáhla svého snažení ústavou z roku 1920.⁶⁸ Dále je feminismus více ideologicky zatížený než „ženská otázka“. Autoři upozorňují, že by bylo velmi úzkoprsé, vnímat dějiny žen jen prostřednictvím jejich diskriminace.⁶⁹

Avšak české ženské emancipační hnutí by nevzniklo, kdyby se navzájem ženy nepodporovali a také kdyby je významní čeští muži nechránili. Spolky všechny tři knihy akcentují velmi silně. Například Jana Burešová se zabývá hlavně emancipací žen z dělnického prostředí a celkově o úsilí mužů a žen o zrovnoprávnění sociální pozice ve společnosti. Dále se také zmiňuje o katolické církvi, která byla zásadně proti zaměstnání žen.⁷⁰ Aktivitám katolických spolků věnuje až čtvrtinu knihy a velmi podrobně popisuje jejich vztah k emancipaci žen.

Milena Lenderová se v textu věnuje pasážím o spolcích, které podporovaly ženská hnutí, o ženě a vzdělání, ženské profesi či zájmu o politiku. Tam všude se ženy dostaly,

⁶⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 130.

⁶⁷ Tamtéž, s. 233.

⁶⁸ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 19.

⁶⁹ LENDEROVÁ, Milena, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 8.

⁷⁰ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 34.

nedostaly se pouze do justice a církve. V 19. století ale žena stále neměla vlastní hodnotu, měla za povinnost být dobrou matkou. Lenderová zde píše, že i když většina mužů ženská hnutí odmítala, tak byli i takoví zástupci silnějšího pohlaví, kteří se nazývali feministé, v Čechách první feministé byli Vojtěch Náprstek a Tomáš Garrigue Masaryk.⁷¹ V textu se lze dočíst, že zájem o ženskou emancipaci vzrostl v druhé polovině 19. století, dobová žurnalistika přinášela medailónky slavných žen. S dalšími nápady pak přicházejí „emancipistky“, které publikují od 70. let 19. století pod patronací Vojtěcha Náprstka.⁷²

Také Jana Malínská se soustředí na podporovatele ženské otázky, například na Tomáše Garrigue Masaryka. Ovšem více se o jeho činnosti a celkově o politice a jejím místě v životě žen lze dočíst v její publikaci.

3. 2. Emancipace žen z pohledu historiků: od spolků k volebnímu právu

V této podkapitole představím další historiky, kteří se též zabývají tématem české ženské emancipace. Rozdělila jsem to na dvě podkapitoly pro lepší přehlednost. Níže porovnáám myšlenky historiček Marie Bahenské, Dany Musilové, Jany Malínské a literární historičky Libuše Heczkové. Zvolila jsem si tyto vědkyně proto, že se rovněž jako výše zmíněné osobnosti dlouhou dobu zabývají intenzivně historickou ženskou otázkou a jsou tedy těmi nejpovolanějšími, které se mohou podle mě k tématu v České republice vyjadřovat.

Zde budu srovnávat důležitá témata, která rezonují ve dvou knihách. Jsou to opět aspekty, které jsou podle mého názoru důležité pro pochopení celé emancipace žen v českém prostoru. Jedná se o knihu kolektivu od Marie Bahenské, Libuše Heczkové a Dany Musilové *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, která vyšla v roce 2011 a o text Jany Malínské *„My byly, jsme a budeme!“: České ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa* z roku 2013. Tento spis sem zařazuji hlavně proto, že se na českou emancipaci žen dívá především z politického hlediska.

Kolektivní publikace akcentuje témata jako mateřství, feminismus v rámci evropského kontextu, žena jako bytost sexuální, vzdělání žen či se věnuje i mužům; Tomášovi Garrigue Masarykovi či Emanuelovi Rádlvi. Rozebírá podrobně 2. polovinu 20. století v oblasti feminismu a proniká do politické oblasti spojené s touto dobou.

Téma politiky dále rozšiřuje publikace Jany Malínské, kde se lze dočíst, že se tato veřejná činnost rozvíjela již kolem 30. let 19. století a nejdůležitějšími osobnostmi byli

⁷¹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 283-284.

⁷² LENDEROVÁ, Milena, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 10.

František Palacký, František Ladislav Rieger a Karel Havlíček. Součástí tohoto všeho byl vznik nepolitických spolků. Členové těchto sdružení položili základy politické i kulturní národní emancipace.⁷³

Dále se obě publikace zabývají rozvoji ženských spolků. Historička Jana Malínská se věnuje českým politickým a kulturním dějinám ženského hnutí. Konkrétněji detailněji popisuje ženské spolky, které měly jako hlavní úkol vzdělání a osvětu dívek. Autorka spolky rozděluje na výrobní a vzdělávací, stavovské, osvětové, kulturní, dobročinné a humanitní, dělnické a katolické.

Kolektiv autorek se spíše zaměřuje na ženská hnutí jako na tři paralelní struktury: českou, německou a židovskou. Tyto spolky měly podobné cíle a výchozí myšlenky, ale spolupráci nenavázaly, respekt mezi nimi nechyběl, ale v době, kdy se národy od sebe rovněž emancipovaly, nemohla a ani nechtěla spolu tato ženská hnutí pracovat.⁷⁴

Podle myšlenek z těchto dvou knih, ženy prostřednictvím svých spolků vstupovaly do veřejného života, skrz který na sebe mohly upozornit celou společnost. Věděly, že jsou důležité proto, aby se mohl rozvinout český národ, chtěly pomoci jemu a zároveň s ním i sobě. Protože se vyznačovaly velkým odhodláním, nakonec se jim podařilo získat aktivní volební právo. Zúročila se i jejich organizování se do ženských sdružení.

Při práci ve spolcích se učily dovednostem, které později mnohokrát zúročily, lze uvést například vystupování na veřejnosti, vedení schůzí, jednání s úřady a s představiteli politických stran. Tato činnost započala v polovině 60. let 19. století a trvala až do chvíle, kdy ženy vyhrály boj o všeobecné hlasovací právo. Z žen, které pracovaly ve spolcích, se častokrát stávaly výrazné české osobnosti, které zápasily za rovnoprávnost českého národa zároveň s rovnoprávností žen.⁷⁵

Jana Malínská dává ve své knize velký prostor katolickému a křesťansko-sociálnímu proudu, kterým se ostatní publikace příliš nezabývají. Tato historička akcentuje jejich důraz na tradiční úlohu žen a upozorňuje tedy, že se příliš na ženskou emancipaci nepodílely. Naopak měšťanské a dělnické hnutí žen spolupracovaly v politické oblasti a dokázaly tak, že jsou součástí české společnosti.⁷⁶

⁷³ MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly, jsme a budeme!" : české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa*, s. 5.

⁷⁴ BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 9.

⁷⁵ MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly, jsme a budeme!" : české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa*, s. 6-7.

⁷⁶ Tamtéž, s. 148.

Dále se samozřejmě obě knihy tak, jako předchozí, orientují na popsání feminismu. Bez spojení feminismu a emancipace nelze na téma v celé jeho šíři nahlížet, i přestože se v českém prostoru, podle těchto historiček, k pojmu „feminismus“ došlo postupně. V kolektivním spisu je velmi zajímavý pohled autorek, které se na problematiku dívají ze svého i z obecného pohledu.

Pokud chceme dělit ženské hnutí, tak ženy ze středních vrstev patřily k měšťanskému neboli občanskému hnutí, dělnické ženy se sdružovaly v dělnických skupinách.⁷⁷ Skupiny tudíž byly rozdělené podle svých zájmů, je zde tedy vidět propojení sociální stránky s emancipací a potažmo také s feminismem. Podle výše zmíněného lze tedy ženské hnutí v českém prostoru rozdělit na občanské, kam patřily hlavně ženy měšťanské, dále dělnické pro ženy, které měly absolutně jinou zkušenost od těch prvně zmíněných, z toho vyplývaly i jiné požadavky, které na společnost měly. Například většina z těchto žen již měla zkušenost s prací. Posledním ženským hnutím, které se zde vydělilo, bylo sdružení konzervativní, které ovšem zastávalo tradiční hodnoty. Postupem času se k těmto seskupením přidal také ženský politický proud. Tedy ženy, které měly velký zájem o své volební právo.

Velmi důležitými aspekty v prosazování feminismu byla pevná organizace, teoretické zázemí a ideologické argumenty pro navrhované změny. S posledními dvěma věcmi jim pomáhali Vojtěch Náprstek a Tomáš Garrigue Masaryk.⁷⁸

Ve všech textech můžeme najít spoustu jmen, která autorky doporučují k nalezení a prostudování, pokud se bude člověk zajímat o feministická a ženská hnutí. Cílem všech historiček byla konstrukce české emancipace žen. Nejvíce se akcentují témata, která souvisí s tradiční rolí ženy ve společnosti, tedy mateřství, manželství a domácnost, a jejich postupná proměna v emancipovanou ženu, která je vzdělaná, zaměstnaná a svobodná ve svém rozhodování.

3. 3. Další publikace věnující se ženské otázce

Kromě výše zmíněných publikací existují další texty věnující se této problematice. Od kolektivů autorek, kde jsou mimo jiné i Marie Bahenská, Libuše Heczková a Dana Musilová vyšla ještě kniha s názvem *Ženy na stráž!: České feministické myšlení 19. a 20. století*, což je soubor dokumentů, které ukazují vývoj českého ženského myšlení

⁷⁷ BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 27.

⁷⁸ Tamtéž, s. 7-8.

v daném časovém úseku, můžeme zde číst články Elišky Krásnohorské, Karolíny Světlé nebo Františky Plamínkové.

O ženských spolcích kromě již rozebraného textu píše i Marie Bahenská v knize *Počátky emancipace v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. O ženské účasti v politice se lze dočíst v publikaci Jany Malínské *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. století a na počátku 20. století* či ve spolupráci s Marií Bahenskou v monografii *Ženy a politika 1890-1938*, nebo se tomuto tématu věnuje i autor mužského pohlaví Mirek Vodrážka v *Eseji o politickém harémismu*.

Knih o ženské emancipaci nalezneme v českém jazyce mnohem více, téma je široce pojaté a autoři se mu věnují z různých úhlů pohledů. Mnoho ze ženské otázky je shrnuto v různých biografiích výrazných žen, které se podílely na vzestupu českého ženského feminizmu a i v životopisech mužů, feministů, kteří ženy podporovali na jejich cestě k vysněné rovnoprávnosti ve všech odvětvích společnosti.

3. 4. Význam osobností historického českého ženského hnutí ve společensko-kulturním kontextu

Význam historického hlediska je důležitým předpokladem pro pochopení principů rovnosti práv, spravedlnosti, možnosti participace či vzdělání a pro uplatnění nadání v profesi, proto jej výše uvádím v souvislostech v českém prostoru. A zároveň níže představím konkrétní ženy, které se nejvíce podílely na české ženské emancipaci.

Úsilí spisovatelek, učitelek, političek a dalších vytvořilo základ pro ženskou emancipaci. Díky nim se proměňovaly podmínky, ve kterých ženy žily, měnilo se postavení žen ve všech oblastech společnosti.⁷⁹ Jednou z prvních žen, která poprvé veřejně odmítla svou tradiční roli a zahájila boj za uznání žen i jejich kvalit, byla Božena Němcová. Další ženské generace ji následovaly a již se scházely ve spolcích k tomu určených.

Na základě tezí historiček uvedených v této diplomové práci lze říct, že pražské ženské spolky byly ohniskem pro budování zrovnoprávnění žen. Ty se zde nejprve soustředily na charitativní činnost, viz Marie Riegerová-Palacká, dále na vzdělání, viz Eliška Krásnohorská, která založila první dívčí gymnázium Minerva, a posléze na politickou oblast, kde lze zmínit třeba Charlottu Masarykovou. Velmi důležitým podporovatelem a platformou spolků byly ženské časopisy, které přinášely články

⁷⁹ HECZKOVÁ, Libuše. *Píšíci Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*, s. 153.

směřující k uznání společenské veřejné role ženy a k odsunutí do pozadí tradiční role hospodyně, manželky a matky.

Na základě předchozí literatury se stala velmi důležitým mezníkem v boji za ženská práva také spolupráce se zahraničními ženskými spolky, jelikož díky kooperaci se rovnocennost a rovnoprávnost žen prosazovala rychleji a účinněji. Velmi výraznou činností v této oblasti přispěla Františka Plamínková, která stvořila před světem kladný obraz Československa. V této aktivitě spolupracovali i muži, kteří se inspirovali na svých cestách a následně své nabyté znalosti použili v českém prostoru.

Ženské hlasy ve volbách začaly mít hodnotu pro zvládnutí politických cílů a záměrů. Tím, že mohly hlasovat i ony, získaly v očích mužů jinou pozici. Této aktivity dosáhly hlavně ženy z liberálních spolků. „ [...] Ústavou z února 1920 získaly ženy v Československé republice volební právo. Všechna předchozí ženská společenská aktivita z konce 19. a počátku 20. století právě především k tomuto cíli směřovala.“⁸⁰

Tak představitelky českého feminismu dosáhly svého uplatnění v intelektuální oblasti, prozatím v teoretické rovině. V praxi ještě nějaký čas trvalo, než opravdu celá společnost jim toto právo přiznala v plně širí v každodenním životě.

Do didaktické části své diplomové práce jsem si proto vybrala místa paměti, která jsou spojena s osobnostmi, které měli velký vliv na utváření moderní české ženy. Jedná se o sídla spolků, dívčích škol či přímo oblasti, které se pojí s významnými českými ženami.

⁸⁰ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století.*, s. 40.

4. Praktická část

V praktické části diplomové práce je pracováno s místem paměti jako s geografickou lokací, a je takto nahlíženo prostřednictvím vytvořené vycházky i exkurze na proces emancipace. Místem paměti se zabývají ve svých textech například Hana Havlůjová, Jaroslav Najbert či František Parkan.

Pracuji zde s pojmem „didaktická transformace“, při které se, podle profesorky v pedagogických vědách, Jarmily Skalkové, „*uplatňuje jak hledisko obsahu, tak hledisko žáka v jejich vzájemném vztahu. (...) Učitel si uvědomuje, čemu má naučit a v jakém pojetí.*“⁸¹ Tento termín je pro mě důležitý proto, že přesně pojmenovává můj cíl diplomové práce, tedy převod tématu procesu české ženské emancipace do učiva pro 2. stupeň základní školy.

Didaktická transformace mnou zvoleného tématu půjde po stopách spisovatelek, učitelek a političek tohoto časového rámce a událostí spojených s probuzením českých žen, tedy s prvními spolky, školami a získáním aktivního volebního práva pro ženy. To vše je zakotveno v *Rámcovém vzdělávacím programu* pro základní vzdělávání v předmětu občanská výchova, kde se zaměřím na didaktickou stránku tohoto tématu a vytvořím jednu vycházku po Praze a jednu exkurzi do východních Čech.

V této části své diplomové práce vycházím z teoretické části, tedy akcentuji ve svém didaktickém návrhu sociologická, literární i historická hlediska. V teoretické části práce jsem představila téma ženské emancipace z různých pohledů a nyní využiji postup didaktické transformace sociologických termínů jako je emancipace, feminismus, rovnost či gender do učiva občanské výchovy na 2. stupni základní školy. Chtěla bych téma přiblížit žákům, aby dokázali tento aspekt lépe pochopit a uvědomit si, co všechno stálo za rovnoprávností pohlaví.

Ke zdůraznění místu paměti, historii, literatuře a sociologickým termínům, na kterých chci žákům přiblížit českou ženskou emancipaci 19. a začátku 20. století, používám různé aktivizační metody, nejúspěšnější jsou ty, při nichž učitel dokáže zvednout zájem žáků o probírané učivo. Díky práci na projektech učitelé žáky vidí v nových a autentických situacích, a jsou tak schopni lépe nahlédnout jejich výjimečnost a potřeby. Mnohem více viditelný je i žákův individuální pokrok. Hodnotit by se měly poznatky, ale také klíčové kompetence, které žák rozvíjel.⁸²

⁸¹ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*, s. 136.

⁸² TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*, s. 54.

Ve své didaktické transformaci tedy využívám společenskovední témata, především sociologii, antropologii, některé úkoly jsou rovněž spojeny s literaturou či dějepisem. Všechny tyto oblasti spojuji do různých úkolů, které představuji ve své vycházce a exkurzi na konci této práce. Žáci tedy pracují v rámci mezipředmětových vztahů v souvislostech na konkrétním tématu, které je jako celek může obohatit. Což považuji za velmi žádoucí, propojovat předměty mezi sebou, tedy uplatňovat mezipředmětové vztahy proto, aby žáci mohli chápat souvislosti. Úkoly ale hlavně stojí na sociologických východiscích, v různých úlohách zastoupených méně či více. Snažím se tam vyzdvihnout strukturu společnosti, úlohu rodiny a postavení ženy v rodině a v societě. Také akcentuji konkrétní ženy, které se na české ženské emancipaci podílely. Ať už se jedná o Boženu Němcovou, Karolínu Světlou, Elišku Krásnohorskou, která založila první dívčí gymnázium Minerva nebo Františku Plamínkovou, jednu z prvních českých političek. Žáci se budou učit nahlédnout na téma české ženské emancipace prostřednictvím různých pramenů, míst paměti a z hlediska sociologických termínů.

4. 1. Místo paměti jako symbol

„Pro historickou kulturu posledních let je charakteristický zvýšený zájem o vzpomínání.“⁸³ To mohou dokládat historické seriály a filmy, které můžeme vidět v televizi (*Vyprávěj, První republika, Jan Palach, Jan Hus* a další). Velmi oblíbené jsou i knihy s historickou tematikou⁸⁴, například od spisovatelky Aleny Mornštajnové.

Místo paměti tedy jako symbol určuje historický význam české minulosti, proto je také důležité o různých dějepisných epochách, událostech, historických osobnostech spjatých s českou historií, o zbudování památníků a o podstatných kanonických literárních dílech učit i žáky ve škole, aby nesli odkaz naší země dál.

4. 2. Místo paměti ve výuce

Téma „místo paměti“ se prolíná mezioborově, tedy hlavně skrz občanskou výchovu a dějepis. Proto je možné v této části zmínit historickou didaktickou literaturu, bez které by tato práce, která akcentuje i paměť míst, nemohla vzniknout. O místech paměti se lze v českém prostoru tedy dočíst například v knize Hany Havlůjové a Jaroslava Najberta, kteří se tomuto tématu věnují, dále je vhodné zmínit také Františka Parkana, jenž k myšlence „učit tak, aby byla výuka žákům co nejbližší“, také přispívá svými texty. Tito

⁸³ HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, s. 5.

⁸⁴ Tamtéž.

autoři jsou důležití pro svůj zájem o didaktiku historických událostí. Věnují se místu paměti, kterému se podle mého vyhledávání, příliš prostoru ještě v českém prostoru nevěnuje.

Ráda bych zde představila proto knihu Františka Parkana *Didaktika dějepisu* a text Hany Havlůjové a Jaroslava Najberta *Paměť a projektové vyučování v dějepise*.

4. 2. 1. Česká ženská emancipace z hlediska didaktiky dějepisu a jejím vlivu na didaktiku základů společenských věd

Všichni autoři se shodují na důležitém prolínání dějepisu se základy společenských věd. Což podporuje i zařazení regionální historie do občanské výchovy na 2. stupni ZŠ. Především kniha *Paměť a projektové vyučování* se této oblasti věnuje, tedy spadá sem i téma ženské emancipace v Čechách. Podle Františka Parkana se nejvíce prolínají tyto obory ve filosofických směrech a politických stranách, je zde také důležitá angažovanost ve společenském dění.

Zde je stejně důležitá kolektivní paměť, o které píšou Havlůjová a Najbert, kdy člověk může sdílet „*společné vzpomínky na minulost s určitou skupinou lidí – může jí být rodina, obecní komunita, sociální třída či etnická skupina*“.⁸⁵ Zároveň tedy i sociální skupina, kterou je třída, je vhodná pro tento typ aktivity. Žáci mezi sebou mohou sdílet svůj náhled na konkrétní událost, nemusí se jednat jen o minulost, kterou si pamatují generace lidí, co ještě žijí, aktivitu lze provádět i na historii, jež už nikdo nemohl zažít, ale je možné v komunitě podle pramenů a dostupných zdrojů zrekonstruovat své hledisko. Zároveň tato činnost i lidi sblízuje.

„Místo paměti“ jako pojem zavedl francouzský historik Pierre Nora a vysvětluje jej jako nosič cenných informací o minulé době. Může se jednat o místo, člověka, věc či událost.⁸⁶ To je velmi důležité si vyjasnit, protože termín neoznačuje pouze konkrétní geografické místo, ale má mnoho dalších významů. Pro místa paměti je charakteristické, „*že se uchovala v kulturní paměti a stala se symbolem, skrze nějž se dané společenství definuje*“.⁸⁷ Tudíž jím mohou být celá období v historii jako je právě ženská emancipace v 19. století a na počátku 20. století, historické osobnosti jako byla Božena Němcová či Františka Plamínková, události jako například získání ženského aktivního volebního práva, památníky jako Babiččino údolí, budova gymnázia Minerva, dále kanonická literární díla: *Babička*, *Kříž u potoka* či *Drašar*, ale i běžné věci z toho

⁸⁵ HAVLŮJOVÁ, Hana a JAROSLAV NAJBERT. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, s. 14.

⁸⁶ Tamtéž, s. 18.

⁸⁷ Tamtéž.

období, která pro něj byla typická. Lze sem přiřadit, podle autorů, i zaniklé a změněné oblasti, ale i pomníky. Místa paměti tedy vytváří symbolický význam českého prostoru, který je patrný až dodnes.

Oba texty akcentují exkurze a vycházky. Nabízejí různé metody, jak takový výlet ozvláštnit. František Parkan píše, že „*mimotřídní výuka, která probíhá ve specifickém prostředí, patří k nejefektivnějším formám výuky (...)*“.⁸⁸ S tím souhlasí i autoři další didaktické literatury Hana Havlůjová a Jaroslav Najbert.

4. 3. Geografické místo paměti v rámci tématu emancipace žen v 19. století a na začátku 20. století

Míst, která lze v rámci výuky občanské výchovy na druhém stupni základní školy navštívit, je opravdu mnoho. Učitel by měl oblast vybírat podle probírané látky a přizpůsobit ji žákům. Tato práce se věnuje především místům paměti v Praze a posléze ve východních Čechách.

4. 3. 1. Otisk emancipovaných žen ve 21. století v Praze

V Praze lze nalézt otisk pokrokových a emancipovaných žen a mužů na mnoha místech. Vhodné je začít Boženou Němcovou, která dala základ české ženské emancipaci. Její pomník můžeme najít na Slovanském ostrově. V pražských ulicích se také nachází několik pamětních desek určených této spisovatelce, které jsou k vidění na Novém Městě v ulici Ječné, Vyšehradské a Na Příkopěch, kde se nachází bronzová busta. Následně je možné vydat se navštívit hrob Boženy Němcové, který se tyčí na Vyšehradském hřbitově.⁸⁹

Spisovatelka Karolína Světlá, která převzala zodpovědnost za emancipaci českých žen po svém vzoru Boženě Němcové a začala ji převádět do oficiálního rámce, disponuje také pamětní deskou, jež se nachází v dnešní ulici Karolíny Světlé na Starém Městě, kde se zároveň spisovatelka narodila. Zemřela pak v domě U Kamenného stolu, který se nalézá na Karlově náměstí, kde si lze prohlédnout další pamětní desku.⁹⁰ O několik metrů dál stojí spisovatelčina socha. Dále na Malém náměstí stojí dům U Rotta, kde měla vlastní podnik původní rodina Světlé. Ve Spálené ulici číslo 35 sídlil dříve Ženský výrobní spolek český, který spisovatelka spoluzaložila. Také na Betlémském náměstí v dnešním Náprstkově muzeu dříve bydlel Vojtěch Náprstek

⁸⁸ PARKAN, František. *Didaktika dějepisu*, s. 51.

⁸⁹ *Pamětní desky v Praze* [online]. Praha, 2019 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/search/?text=pomn%C3%ADk+n%C4%9Bmcov%C3%A1&x=0&y=0>

⁹⁰ *Pamětní desky v Praze* [online]. Praha, 2019 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/search/?text=pomn%C3%ADk+sv%C4%9Btl%C3%A1&type=>

v domě U Halánků a právě zde byl založen jím a Světlu Americký klub dam. Hrob této spisovatelky můžeme pak nalézt na Olšanských hřbitovech.⁹¹

Další významná spisovatelka Eliška Krásnohorská má po Praze také mnoho pamětních desek, například v Černé ulici, protože v ní žila a zemřela. Další vzpomínkové cedule jsou v Resslerově ulici číslo 5, Husově a Pštrossově ulici, ve které bylo sídlo i dívčího gymnázia založeného Krásnohorskou jménem Minerva.⁹² Na Karlově náměstí stojí spisovatelčina socha. Její hrob je umístěn na Olšanských hřbitovech.

Politicky v tomto výčtu zastupuje Františka Plamínková, která má pamětní desku umístěnou na Valdštejském náměstí 4 na budově senátu na prvním nádvoří Valdštejského paláce, dále na Staroměstském náměstí 932/1, kde v domě několik let žila.⁹³ V ulici Ve Smečkách sídlil Ženský klub český, který Plamínková spoluzaložila. Dnes používá přednáškový sál Činoherní klub.⁹⁴ Na Staroměstském náměstí číslo 16 také sídlila Ženská národní rada, kterou také Plamínková zorganizovala.⁹⁵

Všechny tyto instituce vznikaly díky prvním podnětům spisovatelky Boženy Němcové, která uvedla do pohybu odpovědnost žen za své postavení, a proto je důležité si představit i oblast, ze které tato spisovatelka pocházela.

4. 3. 2. Kraj Boženy Němcové ve 21. století

Božena Němcová žila ve východních Čechách v Královéhradeckém kraji v Ratibořicích a v České Skalici. Do Ratibořic zasadila příběh svého textu *Babička* a nyní zde můžeme nalézt mnoho objektů, které jsou určeny pro turisty a jako symbolická vzpomínka na tuto českou spisovatelku. Tak vzniklo Babiččino údolí, o kterém jsem psala ve své bakalářské práci. Lze si zde prohlédnout Lovecký pavilon, Zámek Ratibořice, byt rodiny Panklovy, Zahradní dům, pomník Babička s dětmi, Vodní mandl, Rudrův mlýn, Panský hostinec, Staré bělidlo, Viktorčin splav a Rýzmburský altán.

V České Skalici lze vidět Barunčinu školu, Kostel Nanebevzetí Panny Marie, Muzeum Boženy Němcové, u této instituce se nachází i spisovatelčina socha, dále na

⁹¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 117-119.

⁹² *Pamětní desky v Praze* [online]. Praha, 2019 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/search/?text=pomn%C3%ADk+kr%C3%A1snohorsk%C3%A1&type=>

⁹³ *Pamětní desky v Praze* [online]. Praha, 2019 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/search/?text=pomn%C3%ADk+plam%C3%ADnkov%C3%A1&type=>

⁹⁴ *Příběhy domů: Ženský dům Ve Smečkách — Česká televize* [online]. 2020 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10169912707-pribehy-domu/20856226900009-zensky-dum-ve-smeckach/>

⁹⁵ *Františka Plamínková | Hospodářské noviny (iHNed.cz)* [online]. 2007 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: https://ihned.cz/c3-21538680-000000_d-frantiska-plaminkova

Husově náměstí je další pomník a ve Zlíči se do krajiny dívá ještě jedna socha Boženy Němcové.

5. Ukotvení české emancipace žen v RVP ZV

Zpracované téma „emancipace českých žen od Boženy Němcové k aktivnímu volebnímu právu“ je určeno pro žáky základních škol na druhém stupni ve výuce občanské výchovy. Tomu odpovídá *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (dále RVP ZV). „*Pojetí základního vzdělávání na 2. stupni je budováno na širokém rozvoji zájmu žáků, na vyšších učebních možnostech žáků a na provázanosti vzdělávání a života školy se životem mimo školu.*“⁹⁶ Díky tomu může učitel využít propracovanější metody práce, ale i způsoby poznávání a nové zdroje, dále žákům dávat dlouhodobější a komplexnější projekty, a tím na ně přenášet větší zodpovědnost ve svém vzdělávání ve škole.⁹⁷

Dále má základní vzdělávání pomoci rozvíjet klíčové kompetence a základ všeobecného vzdělání, které je blízké praktickému jednání a životu.⁹⁸ Zde rozebírané téma v rámci základních cílů, naplňuje tento úkol: „*[chce] vytvářet u žáků potřebu projevat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě.*“⁹⁹

Rámcový vzdělávací program se dělí do různých podbodů v rámci vyučovacího předmětu. Ten patří do konkrétní vzdělávací oblasti, kde se nazývá vzdělávacím oborem, následně se hierarchizuje ještě do tematických okruhů a učiva.

5. 1. Vzdělávací oblast „Člověk a společnost“

Občanská výchova spadá pod vzdělávací oblast s názvem „Člověk a společnost“ v *Rámcovém vzdělávacím programu* pro základní vzdělání, jmenuje se zde „Výchova k občanství“. Dalším vzdělávacím oborem, který sem patří, je dějepis. Už z tohoto zařazení lze vidět, že jsou to velmi příbuzné předměty, které se v mnoha věcech prolínají.¹⁰⁰ Tedy lze vidět, že téma „české ženské emancipace“ má průniky v mnoha disciplínách, které se navzájem mohou obohacovat. Mimo dějepis, občanskou výchovu jej můžeme spojit i s literaturou, kde to je také jedna z důležitých oblastí.

„Člověk a společnost“ žáka vede k aktivní angažovanosti v demokratické společnosti.¹⁰¹ „*Vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci poznali dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí v jejich rozmanitosti, proměnlivosti a ve*

⁹⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 8.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 14.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 51.

vzájemných souvislostech."¹⁰² Dále žáky vybavuje znalostí o vývoji společnosti s významnými událostmi a procesy, které mají vliv na každodenní život. Také rozvíjí kladné občanské hodnoty a postoje a soudržnost s evropskou a kulturní oblastí a demokratické hodnoty. Velmi důležitou rolí této vzdělávací oblasti je výuka k toleranci a k respektu lidských práv, kulturnímu a přírodnímu prostředí a k ochraně stejných hodnot. Rozvíjí finanční gramotnost a vychovává k rovnosti žen a mužů.¹⁰³

Vzdělávací oblast „Člověk a společnost“ se dělí na pět tematických okruhů vzdělávacího oboru „Výchova k občanství“ v *RVP ZV*, a to na „Člověk ve společnosti“, kde jsou očekávané výstupy:¹⁰⁴ „objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“¹⁰⁵ nebo „rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášlivosti“.¹⁰⁶

V rámci okruhu „Člověk ve společnosti“ lze téma emancipace žen v předminulém a na začátku minulého století vyučovat prostřednictvím učiva, jak uvádí *RVP*: „naše obec, region, kraj“, kde lze zmínit památná a zajímavá místa, významné instituce a rodáky, lokální tradice a ochranu kulturních památek, dále přes „naši vlast“, kde lze akcentovat tento pojem a vlastenectví, to, co náš stát proslavilo, důležité osobnosti. Můžeme sem okrajově také zařadit i „kulturní život“, tedy různorodost kulturních projevů, kulturní tradice, hodnoty a jiné. Dále také přes „vztahy mezi lidmi“ a „zásady lidského soužití“, ale téma „emancipace žen“ lze uchopit hlavně přes učivo „lidská setkání“, kde se lze opřít o rovné postavení žen a mužů, pojmy nerovnost a rovnost, lidská solidarita, sociální a přirozené diference mezi lidmi, nabízení pomoci lidem, kteří se ocitnou v nouzi, a umění vytřídit lidi, kteří jsou důležití ve společnosti a mohou jí přinést kladný rozkvět.

Následující tematický okruh je také významný pro výuku o emancipaci žen v minulosti a jmenuje se „Člověk, stát a právo“, kde lze zmínit očekávaný výstup: „objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů“¹⁰⁷, „[...] uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život

¹⁰² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 51.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 57.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 60.

občanů“¹⁰⁸, nebo také „přiměřeně uplatňuje svá práva včetně práv spotřebitele a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod [...]“.¹⁰⁹ A to všechno hlavně prostřednictvím učiva o „principech demokracie“ a „lidských právech“.

Dalšími tematickými okruhy jsou „Člověk jako jedinec“, „Člověk, stát a hospodářství“ a „Mezinárodní vztahy, globální svět“, které nemají přímou návaznost na historickou ženskou emancipaci.

Dalším důležitým aspektem v *RVP* jsou klíčové kompetence, kterým se žáci mají naučit prostřednictvím distribuce učiva.

5. 2. Klíčové kompetence

Klíčové kompetence jsou souborem dovedností, schopností, vědomostí, hodnot či postojů, které jsou významné pro žákům osobní rozvoj a jeho uplatnění v dané společnosti. Byly vybrány dle hodnot společnosti a podle toho, které předpoklady umožňují úspěšný život, vzdělávání a angažování se v občanské společnosti. Žáci je získávají během celého svého vzdělávání a poté i v průběhu života, a to takovým způsobem, aby byli kompatibilní s životem ve společnosti. Tyto klíčové kompetence se navzájem prolínají a celý vzdělávací proces k nim musí směřovat. V této vzdělávací fázi jsou klíčové kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní.¹¹⁰

Klíčové kompetence jsou rozvíjeny hlavně při exkurzích, vycházkách a terénní výuce, kde je žáci získávají a prohlubují nenásilnou formou a s trvalými důsledky. Podobným způsobem jsou vhodně užívána i průřezová témata.

5. 3. Průřezová témata

„Průřezová témata reprezentují v *RVP ZV* okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání.“¹¹¹ Jsou důležitá v tom, že pomáhají vyvíjet osobnost žáka ohledně hodnot a postojů. Jedná se o povinný úsek základního vzdělávání, žák se musí dozvědět o všech průřezových tématech uvedených v *Rámcovém vzdělávacím programu*. Lze je ve výuce užít jako součást předmětu nebo samostatný předmět, také v podobě seminářů, kurzů či projektů. Jsou to tato témata: „Osobnostní a sociální výchova“, „Výchova demokratického

¹⁰⁸ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 60.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 10.

¹¹¹ Tamtéž, s. 126.

občana“, „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech“, „Multikulturní výchova“, „Environmentální výchova“ a „Mediální výchova“.¹¹²

K tématu „české ženské emancipace“ se nejvíce přibližuje „Multikulturní výchova“ a v ní obsažený tematický okruh „Lidské vztahy“, který se soustředí na právo lidí žít společně a spolupracovat navzájem s tolerancí vůči ostatním, na rozvíjení vztahu bez zřetele na sociální, náboženskou, kulturní, zájmové či generační hledisko, na odmítání předsudků a stereotypů, což by jinak akorát vedlo k diskriminaci. Důležité je také u žáků rozvíjet lidskou solidaritu.¹¹³

Průřezová témata se stejně jako klíčové kompetence nejlépe uplatní při vycházkách, exkurzích či terénní výuce mimo školní zařízení, kde žáci vnímají větší smysl nabízených témat od učitele.

5. 4. Oborová didaktika občanské výchovy

V občanské výchově je ve středu člověk a jeho vztahy, role a možnosti. Na základní škole se tento jedinec zkoumá z hlediska společenskovedních témat, ne prostřednictvím ucelených společenskovedních oborů, ty se uplatňují až na střední škole.¹¹⁴ Zde na třetím stupni vzdělávání je občanská výchova rozprostřena do společenských oborů.¹¹⁵ Už se nejedná o jednotlivá témata v jednom předmětu, ale je jim věnovaný mnohem větší prostor a studium do hloubky.

Občanská výchova a její výchovný a vzdělávací aspekt přesahuje školní předmět s jednododinovou dotací týdně. Tato disciplína zdůrazňuje termíny jako „člověk“, „občan“ a „občanství“ a dále základní hodnoty, které tyto pojmy utvářejí.¹¹⁶

Na základě výše uvedené literatury je s podivem, že tak důležitý předmět, jako je občanská výchova, má tak nízkou hodinovou dotaci ve školním vzdělávání. Vždyť tato disciplína učí žáky žít ve společnosti, být aktivním občanem s kritickým myšlením bez předsudků a stereotypů. Který jiný předmět je tak úzce spojen s praktickým životem? Občanská výchova vybavuje žáky znalostmi a dovednostmi, které budou brzy potřebovat.

Tento předmět na kognitivní úrovni žáka informuje o jedinci a jeho vztahu k sobě, o vztazích a o různých oblastech (práva a povinnosti, ekonomie, občanství) v jeho životě

¹¹² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 126.

¹¹³ Tamtéž, s. 135.

¹¹⁴ HAVLÍNOVÁ, Ivana. *Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd*, s. 10-11.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 13.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 11-12.

v demokratickém státě. Dává možnosti, jak se zapojovat do společnosti. V axiologické rovině tento předmět žáka formuje z mravního, hodnotového a volního hlediska. Společenskovědní témata ovlivňují vytváření hodnot jedince.¹¹⁷

Na základě knihy *Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd* od Ivany Havlíkové je důležité učit všechny předměty mezioborově a podněcovat v žácích schopnost přemýšlet, než je nutit mít na všechno svůj vlastní názor. Text také akcentuje historická témata vedle historických. Havlíková upozorňuje, že občanská výchova je velmi neuchopitelný předmět, který je plný všemožných nástrah na učitele, můžou jimi být například kontroverzní témata či stále aktuální všeobecný přehled učitele. Důležitým aspektem je i osobní prožitek učitele, chce-li ho i po svých žácích.

Dnes se sledují vazby mezi formálním vzděláváním, což je škola a neformálním vzděláváním, kam můžou patřit například muzea. Mnoho metod lze realizovat i mimo tradiční prostředí školy.¹¹⁸ Metody aktivizující a interaktivní usilují o největší podíl žáka ve vzdělávacím procesu. Podporují sociální a osobnostní rozvoj žáka prostřednictvím diskuze, didaktické hry, autentického učení, situačních či inscenačních metod nebo skrz problémové a projektové vyučování.¹¹⁹ Některé z těchto aktivit chce autorka této práce představit ve své didaktické transformaci tématu. Jsou to činnosti, které podporují velkou míru účasti žáka na výuce.

¹¹⁷ HAVLÍKOVÁ, Ivana. *Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd*, s. 15.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 55.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 56.

6. O ženské emancipaci od školní tabule

O ženské emancipaci a genderu ohledně školního vzdělávání píše Irena Smetáčková, která sestavila publikaci *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Autorka této práce považuje za vhodné se ještě zmínit o jedné knize od této psychologičky, a to o textu *Gender ve vzdělávání: Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*, který napsala ve spolupráci s Klárou Vlkovou. Považuji Irenu Smetáčkovou za nástupkyni Jiřiny Šiklové v oblasti genderu, pro moji práci je vzhled této psychologičky velmi přínosný. Dále o genderu ve školní výuce publikuje Lucie Jarkovská, která své poznatky shrnula v knize *Gender před tabulí*. Také lze ještě uvést sborník *Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém*, který sestavila Anna Babanová.

Problematika genderu je hlavní náplní Ireny Smetáčkové, která se o ni zajímá celoživotně a snaží se i svými knihami napomoci jak studentům ve škole na pedagogických i jiných fakultách, tak i učitelům s dlouholetou praxí, aby dokázali vhodně začleňovat aktivity ohledně genderu do školního vyučování. Lucie Jarkovská je další odbornice na gender, dokonce provedla i sociologický výzkum ve školní třídě, přijde mi tudíž zajímavé zde uvést několik jejích poznatků. Vzdělávacím systémem se zabývá také Anna Babanová, která v něm rovněž zkoumá problematiku genderu. Tyto práce jsou velmi přínosné pro mou práci v oblasti vzhledu do školní reality skrz gender. Práce také mohou uvést další učitele do této oblasti a nastínit různé aktivity, které lze provozovat se žáky v oblasti české ženské emancipace.

6. 1. Irena Smetáčková, Lucie Jarkovská a Anna Babanová k genderu ve škole

Psycholožka Irena Smetáčková se zabývá velmi výrazně genderem a lze zde zmínit dvě publikace, které sestavila z větší části právě ona, jak již bylo uvedeno výše. Soustředí se na oblast genderu ve školství a popisuje tady různé problémy, které se s tímto aspektem společnosti pojí.

Sborník z roku 2005 *Gender ve škole: Příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách* se dělí na dvě části, v první oblasti uvádí teoretickou stránku genderu a ve druhém úseku ji didakticky pojímá, což může sloužit učitelům jako vzor, jak toto téma vyučovat ve škole. V první oddílu lze tedy nalézt příspěvky různých odborníků na téma „gender“ a ve druhé oblasti textu jsou k dispozici pracovní listy, které učitelům usnadní

realizaci výuky ohledně genderového myšlení. Další kniha Ireny Smetáčkové je z roku 2006 *Příručka pro budoucí i současné učitele a učitelky* chce být rádcem učitelů v oblasti genderu rovněž, již není tak úzce zaměřena jako výše zmíněná publikace.

Publikace Lucie Jarkovské *Gender před tabulí* z roku 2013 má podtitul *Etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy*. Tedy tato specialistka na gender zkoumala 10 měsíců konkrétní třídu v 6. ročníku s její učitelkou a poté zpracovaný materiál vložila do tohoto spisku. Zajímalo jí, jak vypadá reálná výuka a jakým způsobem zde fungují genderové stereotypy, které by ráda ze školy vyloučila.

Tento sborník, který jako poslední zmiňuji, z roku 2008 nazvaný *Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém*, který sestavila Anna Babanová vznikl kvůli upozornění, že školní systém není stále genderově neutrální. Publikace chce tento problém reflektovat, nabídnout co lze zlepšit a ukázat příklady dobré praxe.

Kniha Ireny Smetáčkové a Kláry Vlkové chce podpořit vyučující v úsilí o demokratické, individuální a zdůrazňující rovnost mužů a žen vzdělávání žáků. Důležité je také uvědomění učitelů, že chtějí v této problematice své studenty vzdělávat, aby předcházeli stereotypům ve své výuce.¹²⁰

Na začátku příručky pro učitele je vysvětlen pojem „gender“ a dále se pak rozebírá celková charakteristika. Muže a ženu z člověka vytvoří teprve společnost, není to ovlivněno biologickou přirozeností. Problémem školního vzdělávání je skutečnost, že stále žákům předává tradiční genderový obsah, přestože jsou děti v běžném životě konfrontovány s alternativním genderem. Příručka dále uvádí příklady jak gender zakomponovat do výuky občanské výchovy na základních i středních školách.¹²¹ V této knize je nastíněno opravdu hodně výukových situací, které si lze připravit pro žáky. Různé úkoly se zaměřují na gender a vědu, trh práce a volbu povolání. Další zase na gender a média, jazyk a společnost. Akcentována jsou rovněž témata jako náboženství, politika, školství či globální problémy.

Příspěvek „Gender a školství“ od Ireny Smetáčkové, Aleny Rambouskové a Jany Valdové vyzdvihuje obecně známý aspekt a odborně jej potvrzuje, že škola je velmi důležitá pro život jednotlivce i společnosti, protože díky ní se udržuje vysoká míra konsenzu, tedy hodnot a norem, které jsou vyžadovány. Kvůli dlouhé době vzdělávání se škola podílí významnou měrou na sociálním a osobnostním vývoji dětí, učitelé jsou

¹²⁰ SMETÁČKOVÁ, Irena a Klára VLKOVÁ. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*, s. 8-9.

¹²¹ Tamtéž, s. 10-11.

vedle rodičů nejdůležitějšími dospělými. Škola také vytváří generovou identitu žáka, a to hlavně prostřednictvím kurikula formálního (učebnice, učivo) a neformálního (počet žen a mužů v učitelském sboru, jejich kontakty se žáky/žákyněmi a organizace školních aktivit).¹²²

Podle výše zmíněné literatury má škola velký vliv i proto, že je místem, kde jsou žáci ovlivňováni svými vrstevníky. V rodině sice může fungovat alternativní gender, ale s tím, jak roste podíl vrstevníků na ovlivňování chování, vzrůstá i potřeba se příliš od nich neodlišovat a naplňovat genderové očekávání. Tak vlastně žáci dobrovolně přijmou roli, kterou jim přisoudila společnost.

Lucie Jarkovská dále zjistila, že po celou dobu školní docházky jsou dívky méně viditelné ve třídě a učitelé je oslovují méně než chlapce, kterým dávají intelektuálnější otázky, dávají jim více času a lepší zpětnou vazbu.¹²³

V příspěvku jménem „Škola jako genderovaný prostor“ Lucie Jarkovská a Ireny Smetáčková sledovaly pět rovin genderu působícím ve škole. První rovinou je segregace fyzického prostoru a úkolů pro ženy a muže, tedy oddělení šaten podle pohlaví, dívky zalévají květiny a chlapci opravují rozbité věci. S těmito činnostmi se také pojí větší či menší význam pro společnost. Druhou úrovní je vytvoření stereotypů, tedy, že dívky jsou kulturnější a estetičtější, a proto se starají o nástěnky či organizují besídky. Třetí rovina se týká (ne)formálních komunikačních pravidel, tedy, že se muž bude vždycky chovat jako gentleman a dívka jako dáma. Čtvrtá úroveň je osobní identita členů instituce, tudíž jestli vyučující naplňuje očekávané schéma, žena by tedy měla klást důraz na ženské genderové role a muž naopak. Pátá rovina se zabývá principy života a logikou v instituci. Jde o školní řád, klasifikační řád či pracovní smlouvy.¹²⁴

Nyní se výzkum genderu ve vztahu ke vzdělávání zaměřuje na to, jak ho organizovat, aby korespondovalo s hodnotami západní společnosti a vedlo žáky k odmítání genderových nerovností. Jarkovská stejně jako Smetáčková zmiňuje, že škola zastává stále tradiční genderové role.

Žáci ve školní třídě gender nevědomě v různých situacích zdůrazňují, je to normativní očekávání. Pokud by dítě genderu neodpovídalo, jak bylo již zmíněno výše,

¹²² SMETÁČKOVÁ, Irena a Klára VLKOVÁ. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*, s. 73.

¹²³ JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender před tabulí: etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy*, s. 39-40.

¹²⁴ SMETÁČKOVÁ, Irena a Lucie JARKOVSKÁ. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*, s. 16.

kolektiv jej může vyloučit. Celkově ve škole učitelé zastávají spíše mužský aspekt jako autorita mající moc a zodpovědnost a žáci jsou v pozici ženského genderu jako podřízený dospělým.¹²⁵

Na základě literatury od autorek výše zmíněných, je problematickým aspektem velké množství žen, se kterými se žáci setkávají během svého studia, přičemž nejvíce ženského pohlaví je na nejnižších stupních vzdělávání, tedy většinou ta období, která si projdou všichni lidé, střední a vysokou školu studuje již méně lidí. Zde ale je větší nárůst mužského aspektu. Na těchto stupních se může stát, že muži dokonce převažují.

Důsledek, že je učitelství vnímáno jako ženské povolání a je v něm tedy zastoupeno o mnoho více žen než mužů, má svou příčinu v tom, že je to naplnění přirozené role ženy (pečovatelka a matka) a kvůli výhodné kratší době strávené v práci, která se dá velmi výhodně skloubit se starostí o rodinu. Jen čtvrtina mužů pracuje na základních školách, na středních školách se počet učitelů vyrovnává s učitelkami na polovinu. Toto povolání je tedy feminizováno, tedy více než dvě třetiny tvoří učitelky a tam, kde je výrazné zastoupení žen, povolání ztrácí prestiž a objevuje se nižší platová mzda.¹²⁶

Také se podle výzkumů ukazuje, že učebnice podléhají stereotypům, a to i genderovým ohledně příkladů, výběru učiva, ilustrací a použití jazyka. I samotní učitelé přistupují k dívkám a chlapcům rozdílně, aniž by si to explicitně uvědomovali; žákyním dávají větší prostor pro sdílení pocitů či pro zájem o humanitní a jazykové předměty, u žáků zase preferují matematické a přírodovědné obory.¹²⁷

Ve druhé části knihy popisuje Jarkovská svůj výzkum, kdy se účastnila dění ve škole. Podrobně popisuje, jak gender ovlivňuje pomůcky a potřeby do školy, uspořádání prostoru a samotné vyučující a žáky. Děti, které jsou v 6. ročníku na základní škole, jsou ve věku, kdy přijímají generovou identitu a zároveň vytvářejí genderové vzorce chování, které pocházejí z heterosexuálních vztahů.

Dívky mají na začátku školní docházky lepší známky než chlapci, později se poměr vyrovnává.¹²⁸ „*Holčičky jsou takové hodné a pilné, i to se odráží v jejich jedničkách. Pokud ale po nich chcete nějaké logické myšlení, obvykle neuspějete.*“¹²⁹ Žákyně, pokud se vyskytují a studují pouze v dívčím kolektivu, jsou průbojnější, aktivnější a mají lepší

¹²⁵ JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender před tabulí: etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy*, s. 88-89.

¹²⁶ SMETÁČKOVÁ, Irena a Klára VLKOVÁ. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*, s. 73.

¹²⁷ Tamtéž, s. 76-77.

¹²⁸ Tamtéž, s. 78.

¹²⁹ Tamtéž.

vzdělávací výsledky, protože jinak ve skupinách i s chlapci, mají tendenci přejímat pasivnější role. Ovšem i smíšený kolektiv je vhodný, jelikož se pohlaví navzájem poznávají a boří genderové stereotypy, což ovšem záleží na osobnosti vyučujícího, protože bylo dokázáno několikrát, že jinak učitel věnuje více času žákům oproti žákyním.¹³⁰ Na základě předchozích tezí lze usuzovat, že je vhodné, aby obě pohlaví navštěvovala kolektivy smíšené i jednopohlavní, člověk se tak naučí chovat v různých skupinách a jednat se stejným i opačným pohlavím.

Irena Smetáčková se v rámci článku „Genderový potenciál rámcových vzdělávacích programů“ věnuje tomu, jak se tematika genderu objevuje ve vzdělávacích dokumentech. V rámcovém vzdělávacím programu pro mateřské, základní i gymnazijní vzdělávání se objevuje podle jejího názoru celkem v menším rozsahu. Ovšem dokument velmi akcentuje lidská práva a toleranci bez předsudků a stereotypů, kam jistě lze zařadit i genderovou problematiku. Tento aspekt se zde vztahuje k oborům týkajících se vztahů mezi lidmi, ale genderová citlivost by měla být rozvíjena i v jiných školních předmětech (například v zeměpisu či v českém jazyce).¹³¹

V příspěvku „Genderové aspekty vzdělávání v ČR“ se Kristýna Ciprová zabývá tím, že často ve školním vzdělávání chybí předměty, které by vyučovaly problematiku genderu a nediskriminační a genderově citlivou výuku. Škola spíše stále podporuje v žácích rozdíly mezi pohlavími.¹³²

„Feministický přístup ve vědě znamená vědomé přihlášení se ke společenské angažovanosti, jako je především snaha o zmírňování genderových nerovností a odstranění diskriminace na základě pohlaví.“¹³³ Rovnost pohlaví se stala i jedním z hlavních úkolů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Problém nastává, když se tato problematika má převést do praxe, tedy realizovat genderově citlivou pedagogiku a školu. Odborníci i učitelé si musí ale uvědomit, že děti, které mají tradiční vnímání genderu, nezmění svůj pohled jen díky setkávání se s lidmi, které preferují alternativní gender.¹³⁴

¹³⁰ SMETÁČKOVÁ, Irena a KLÁRA VLKOVÁ. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*, s. 78-79.

¹³¹ BABANOVÁ, Anna. *Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém: [sborník textů kolektivu autorek k problematice genderových aspektů školství v ČR]*, s. 14-15.

¹³² Tamtéž, s. 7.

¹³³ JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender před tabulí: etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy*, s. 42.

¹³⁴ Tamtéž, s. 42-43.

Lucie Jarkovská se zabývá rovněž sexuální výchovou a jak byla vyučována na té konkrétní škole, kde prováděla svůj výzkum. Sexuální výchova v rámci předmětu rodinná výchova ukázala, že v ní dominují chlapci a dívky jsou spíše pasivní. I ve sborníku Anny Babanové je možné se dozvědět o sexuální výchově ve školách nebo o genderové segregaci v pedagogických sborech.

Všechny autorky chtějí nastolit genderovou rovnost ve vzdělávání, nabídnout alternativy a podněty k diskusi, protože to není jednoznačně daná cesta.¹³⁵

Školy stále vyučují genderově tradiční výuku, učitelé si často ani své postoje, které mohou mít stereotypní základ, neuvědomují. Učitel by měl své postoje reflektovat, hlídat si vyváženost a zároveň pracovat s tím, že není možné zaujmout čistě neutrální stanovisko.

¹³⁵ BABANOVÁ, Anna. *Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém: [sborník textů kolektivu autorek k problematice genderových aspektů školství v ČR, s. 3.*

7. Cesta emancipovaných žen za vzděláním a volebním právem

Cesta emancipovaných žen za vzděláním a volebním právem koná v Praze v centru města po vybraných objektech. Lze tak navštívit pomník Boženy Němcové na Slovanském ostrově, bývalý dům U Halánků, dřívější budovu dívčího gymnázia Minerva či minulé sídlo Ženské národní rady. Jedná se o vycházku v rámci výuky občanské výchovy.

7. 1. Přípravná fáze vycházky

Cílem vycházky „Cesta emancipovaných žen za vzděláním a volebním právem“ je zjistit, jakým způsobem se zasloužily ženy v 19. století a na začátku 20. století o rovnoprávnost s muži a o své aktivní volební právo. Žáci se dozvědí, jakým způsobem tato emancipace probíhala a uslyší nejznámější jména, která se s tímto tématem pojí. Tedy cílem je seznámení se s kulturními a společenskými emancipačními snahami českých žen a vycházka po místech paměti, které jsou s nimi spojené. Na pozadí emancipace českých žen žáci přijdou do styku i s velkými dějinami České republiky. Zároveň ohledně regionální historie děti poznají místa, která mohou denně míjet.

V RVP ZV lze toto téma v rámci vycházky uplatnit v očekávaném výstupu pro druhý stupeň: žák „*objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám*“, a žák „*rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti*“.¹³⁶ Téma lze rovněž uplatnit ve výstupech dějepisu a v českém jazyce. Což je žádoucí pro mezioborový charakter vycházky, ke kterému by mělo vždy docházet.

Učitel žáky zároveň s cílem vycházky seznámí s objekty, které navštíví. Zde konkrétně se jedná o sochu Boženy Němcové na Slovanském ostrově, o dům U Halánků, nyní Náprstkovo muzeum, o dívčí gymnázium Minerva, nyní zde sídlí Vyšší odborná škola ekonomických studií a Střední průmyslová škola potravinářských technologií a nakonec lze navštívit dům, ve kterém byla zřízena Ženská národní rada, nyní je prostorem pro Ministerstvo pro místní rozvoj.

U každého objektu budou žáci plnit různé úkoly. Vycházka je celodenní a u každého objektu by učitel se žáky měl strávit přibližně jednu hodinu.

¹³⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2017 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

7. 1. 1. Školní příprava na provedení vycházky

Východiskem k vycházce je setkání s místem paměti, prostřednictvím kterého chci žákům umožnit setkat se s tématem v reálném prostoru, což ve školní třídě nejde. Dále vycházím ze současného výzkumu vztahu genderu a vzdělávání. Akcentuji vliv genderu, rovnosti, feminismu a v rámci didaktické transformace je přetvářím do konkrétní události či jejich působení spojuji s konkrétní ženou v historii. „*Gender je jednou z nejzákladnějších kategorií, která strukturuje život v naší kultuře.*“¹³⁷ Aby se každý člověk mohl stát členem společnosti, potažmo kultury, je nutné jej zařadit do kategorie pohlaví.¹³⁸ S tím následně souvisí rovnost, která když je porušována či v nerovnováze budí k aktivnímu přístupu, jako je například feminismus.

Zde představím některé metody a jejich význam a funkci. Tyto metody se budou v mé práci vyskytovat víckrát a objevují se i v přípravné fázi ve škole, proto je jejich místo zde. Další z nich již představím na daném místě v textu, kde s nimi budu pracovat. V rámci úkolů, hlavně v části motivace, uplatňuji brainstorming, abych u žáků aktivovala jejich prekoncepty o zvoleném tématu. Žák by se měl nenásilnou formou zamyslet nad tím, jak nastolenému tématu rozumí.

Pro žáky připravuji často práce ve dvojicích nebo skupinách. Je to důležitá věc, protože pokud učitel učí ve třídě, kterou navštěvuje třicet dětí, není možné se všem věnovat stejně. Takto se do výuky musí zapojit všichni různým způsobem. Ve skupinách se návrhy žáků i prodiskutují a při prezentování před třídou jsou promyšlené a utříděné. Tato činnost také pomáhá tomu, aby se žáci učili spolupracovat na úkolech dohromady a uvědomili si, jak je kolikrát těžké být v součinnosti s lidmi, kteří jsou různých povah. Je to tedy příprava i do budoucna, kde je skupinová práce potřeba; viz vysoká škola nebo některá zaměstnání. Použila jsem i pro občanskou výchovu typickou metodu, a to myšlenkovou mapu, proto aby si žáci utřídili pojmy a dokázaly je poté používat a orientovat se v nich. Dále jsou často aplikovány komparativní metody, žáci tak musí porovnávat různé situace či termíny a učit se zastávat svůj názor.

Rovněž využívám práci s textem, žáci se v něm musí zorientovat a využívat z něj důležité informace. S tím souvisí práce s prameny i se současnými články, které se vztahují k tématu, žáci tak vidí, že téma bylo a je stále akcentováno.

Těchto všech metod, kromě práce s textem, využívám, jak v přípravné fázi ve škole, tak poté i na vycházce a exkurzi.

¹³⁷ JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender před tabulí: etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy*, s. 15.

¹³⁸ Tamtéž.

7. 1. 1. 1. Dvě vyučovací hodiny občanské výchovy na téma české ženské emancipace ve školní výuce před zahájením vycházky

Cílem první hodiny občanské výchovy na téma české ženské emancipace je porozumět s využitím dobového materiálu společenským očekáváním od muže a ženy v měšťanské vrstvě společnosti. Do aktivit kromě práce s textem patří i sdílení názorů ve skupině, pro která žák zformuluje vlastní stanovisko a porovná jej se spolužáky. Učitel jen může usměrňovat směr myšlení. Splnění cílů se bude hodnotit na základě odevzdané charakteristiky.

Lze rozdat ve školní třídě žákům článek „Předsvatební rady nevěstám a ženichům“ z časopisu *Šťastný domov* z roku 1924. Žáky rozdělím do dvojic či skupin podle počtu dětí ve škole. Budou mít za úkol sdílet, co je na tomto textu zaskočilo či zaujalo. Prostřednictvím této aktivity se dostaneme k žakovým názorům, přesvědčením či pojetí. Žakovy odpovědi se budou moct spojit s genderem, rovností či feminismem.

V této části by měli žáci porozumět důvodům, proč k emancipačnímu procesu došlo. Na základě práce s předloženým materiálem žáci analyzují postavení žen v soudobé společnosti a pro explicitní pojmenování této situace následně napíší charakteristiku.

Cílem druhé hodiny občanské výchovy na toto téma ve školní výuce je zjištění a nahlédnutí sociokulturních vazeb na rovnost pohlaví. Dále schopnost prostřednictvím uspořádání pojmů v myšlenkové mapě orientovat se v tématu procesu české ženské emancipace. Zároveň je výstupem z aktivity schopnost porovnat stejné téma, sociologický koncept z diachronního i synchronního hlediska.

Aktivitu jsem vybrala, aby se žák dokázal na jednotlivé aspekty tématu podívat z různých úhlů, vytvořit si díky tomu svůj názor, a ten dokázal prezentovat před ostatními. Splnění cílů se bude hodnotit podle odevzdané myšlenkové mapy.

Na první hodinu občanské výchovy lze navázat variantou této otázky: *Co se vám asociuje s pojmem žena po uvedení do tématu?* Učitel může očekávat odpovědi, které žáci získali v předchozí hodině, jelikož tato otázka na ni navazuje. Žáci následně ve skupině vytvoří jednu myšlenkovou mapu. Pedagog rozdělí žáky do dvojic a na přeskáčku jim zadá pojem „tradiční role ženy“ a „moderní žena“. Děti si mají tento termín napsat doprostřed papíru a kolem něj vytvořit mapu z pojmů, které si s tímto souslovím asociují. Každý napíše pojmy sám za sebe a pak je společně umístí na mapu a pospojují, tím začne docházet k vzájemné interakci a zdůvodňování pojetí. Po dokončení této aktivity skupiny přečtou, co si zapsaly a svoje stanoviska musí podložit

argumenty. Nakonec se lze zeptat: *Jaké jsou rozdíly mezi tradiční rolí ženy a moderní ženou?* Díky této otázce si žáci mohou doplnit další informace do své myšlenkové mapy a k druhému pojmu, ke kterému ji nevypracovávali. Učitel rovněž může myšlenkové mapy nakopírovat tak, aby všichni žáci měli k dispozici obě dvě.

Dále lze položit další otázku: *Co byste pro změnu postavení žen navrhovali změnit?* Což je zároveň i zpětná vazba toho, co si všechno žáci z těchto dvou hodin odnesli. V této otázce se bude akcentovat téma vzdělání a profese.

Následně učitel žákům poskytne texty, které si mají žáci přečíst a připravit si je k výstupu na vycházce. První text je o mládí Boženy Němcové a o její vášni pro plesy.¹³⁹ Konkrétní žáci si jej připraví k soše této spisovatelky na Slovanském ostrově. Zároveň si žáci připraví povídání i o samotném pomníku a nedalekém Žofinu. Další děti si připraví referát o Vojtovi Náprstkovi a jeho přínosu k ženské emancipační otázce, Náprstkově muzeu (co se zde v současnosti vystavuje), domu U Halánků (k čemu tedy Náprstkovo muzeum dříve sloužilo), o Karolíně Světlé a ve spojitosti s ní a s Vojtou Náprstkem o Americkém klubu dam, což byl ženský emancipační spolek.¹⁴⁰ Další žáci, kterým ještě nebylo nic přidělené, dostanou k zpracování text o Elišce Krásnohorské v souvislosti s prvním dívčím gymnáziem Minerva.¹⁴¹ Poslední část dětí si zjistí informace o Ženské národní radě a jejich hlavních úkolech v rámci české ženské emancipace a o Františce Plamínkové jako bojovnici za ženskou otázku.¹⁴²

7. 2. Vlastní provedení vycházky

Učitel může před začátek vlastního provedení vycházky žákům položit jednu otázku k zamyšlení: *Jaké možnosti má dnes žena, která chce mít povolání i rodinu? Vzpomeňte si na své matky, tety nebo sestry.* Následně lze uvést téma: *Tak to nebylo vždy. Pojďme se proto podívat do časů, kdy o to teprve začaly ženy bojovat. Výsledek známe, ale jak se to stalo a kdo za to mohl?*

Poté učitel seznámí žáky s místem, na kterém se bude vycházka konat, dále s cíli, průběhem aktivity, s časovým plánem a úkoly, které budou plnit (to vše viz výše). Vychází se z toho, že učitel vezme s sebou na vycházku 9. třídu s 15 dětmi.

¹³⁹ Článek Josefa Veselého „Osudy krásného vlastenky: Nelehký životní úděl Boženy Němcové (2.)“, dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/osudy-krasne-vlastenky-nelehky-zivotni-udel-bozeny-nemcove-2>

¹⁴⁰ Text o Americkém klubu dam je v příloze této práce.

¹⁴¹ Článek Františka Morkese „Počátky vzdělávání dívek v Čechách“, dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/pocatky-vzdelavani-divek-v-cechach-6647100>

¹⁴² Článek Terezy Stýblové a Anna Duchkové „Životní lásku obětovala boji za práva žen. Zemřela na popravisti. Osudové ženy: Františka Plamínková“, dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/zivotni-lasku-obetovala-boji-za-prava-zen-zemrela-na-popravisti-osudove-zeny-8163629>

Pedagog zahájí vycházku na Slovanském ostrově na Novém Městě v Praze 1, u kterého se v blízkosti nachází tramvajová zastávka Národní divadlo.

7. 2. 1. Pomník Boženy Němcové na Slovanském ostrově

Na Slovanském ostrově naproti Žofinu stojí socha Boženy Němcové v nadživotní velikosti v bronzu na žulovém podstavci, na kterém je nápis Božena Němcová. Pomník vytvořil Karel Pokorný s Jaroslavem Fragnerem. Spisovatelka je ztvárněna v rozevlátých šatech a v rukou drží knihu a kytici květin.¹⁴³ Důvodem nynějšího umístění je „*blízký vztah spisovatelky k tomuto místu, kde se účastnila společenského a kulturního života (plesy aj.)*.“¹⁴⁴

Cílem následující aktivity je představení Boženy Němcové jako spisovatelky a především jedné z prvních emancipovaných žen. Dalším výstupem může být poukázání na její činnost a uvědomění si její důležitosti v české emancipaci. Tyto činnosti jsou důležité pro pochopení žáků, jak celý emancipační proces v českém prostoru začal a která osobnost jej v podstatě podnítila. Splnění cílů se bude hodnotit podle referátu žáků a podle aktivní spolupráce ostatních.

Zde jsem použila objektové učení, tedy vzdělávání s nějakou konkrétní věcí, zde například se sochou, pro lepší schopnost představit si spisovatelku vizuálně. Rovněž jsem uplatnila problémové otázky, nad kterými se žáci musí zamyslet a nebát se prezentovat svůj názor.

Učitel žáky přivede na Slovanský ostrov před sochu Boženy Němcové. Zde konkrétní žáci ji i Žofin, který stojí nedaleko, představí. Učitel vyprávění uzavře tím, že toto místo bylo pro Boženu Němcovou důležité, protože se zde účastnila mnoha plesů, když byla mladá. Proto tu v současné době stojí její socha.

Pedagog pak podle svého zadání žákovských referátů upozorní na vyobrazení sochy. Žáky pak rozdělí do dvojic, ve kterých mají nad symboly přemýšlet. Kniha může symbolizovat to, že Božena Němcová byla spisovatelkou a odkazovat na její díla, která napsala. Květiny zase mohou odkazovat na něžnost a křehkost ženy.

Poté lze položit otázku: *Srovnejte tyto symboly mezi sebou. Jak se navzájem ovlivňují i podle toho, co jsme si nyní společně řekli?* Když se vzdělanost, kterou

¹⁴³ Pomník Boženy Němcové - Památkový Katalog [online]. 2015 [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pomnik-bozeny-nemcove-15439174>

¹⁴⁴ Pomník Boženy Němcové - Památkový Katalog [online]. 2015 [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pomnik-bozeny-nemcove-15439174>

symbolizuje kniha, propojí s něžností a křehkostí viz květina, může se boj o ženská práva prosadit ve společnosti.

Po odpovědi se učitel dále zeptá na to, co podle dětí vyjadřuje postoj sochy. Lze se dobrat k tomu, že to byla sebevědomá a rázná žena, která projevovala své názory. Jen taková žena se jako jedna z prvních nebála postavit proti společnosti. Je to tedy první předchůdkyně českých emancipovaných žen.

Následně se pedagog se žáky přesune na další důležité místo pro české pokrokové ženy, tedy k bývalému domu U Halánků. Žáci dostanou vytištěnou mapu z internetu a podle ní povedou celou skupinu 15 dětí k dalšímu cíli, tedy k Náprstkovu muzeu. Pokud budou mít k dispozici mobilní telefon s internetem, mohou použít vlastní navigaci.

7. 2. 2. U Halánků

K Náprstkovu muzeu to pěší chůzí od Slovanského ostrova trvá přibližně 11 minut a na vzdálenost je to kolem 850 metrů, lze mimo jiné projít kolem Národního divadla a po ulici Karolíny Světlé, kde lze tuto spisovatelku představit či na její jméno pouze upozornit, jelikož v této ulici žila a zemřela. Žáci v první skupině po pěti členech dovedou učitele s ostatními na místo určení, které se nachází na Betlémském náměstí 269 na Praze 1 na Starém Městě.

Cílem této aktivity je představit žákům přínos Vojty Náprstka, Karolíny Světlé a Amerického klubu dam v procesu české ženské emancipace. Tudíž tuto aktivitu u Náprstkova muzea jsem vybrala proto, že se pojí s historickým pozadím ženské otázky, a tak doplňuje sociologické hledisko. Splnění cílů bude hodnoceno na základě referátů žáků, aktivity ve skupinách a podle vytvoření reklamy na Americký klub dam ve školní třídě.

V této aktivitě budou žáci přednášet svůj referát, kterým se naučí prezentovat před ostatními ve ztížených podmínkách a také pracovat ve skupině a ve dvojicích, což je důležité pro to, aby se žáci učili pracovat v součinnosti s ostatními. Takto se do výuky rovněž musí zapojit všichni různým způsobem a jejich výstupy jsou promyšlenější. Využila jsem i inscenační metody, aby si děti více vžily do chování postav či osobností, a tak se lépe dokázali vžít do konkrétního aspektu tématu.

Zde se lze zeptat na jméno instituce, která v domě sídlí. Žáci, kteří sem skupinu dovedli, to měli napsané v mapě, ostatní si mohou název organizace přečíst na domě. Ti samí žáci, které sem všechny dovedli, představí tuto instituci jako Náprstkovo muzeum.

Žáci poté přednesou svůj připravený projev, který by se měl týkat toho, co lze vidět v muzeu, tedy asijské, africké a americké artefakty dané kultury, které sem přivezl Vojtěch Náprstek. Následně představí jeho osobu prostřednictvím pamětní desky, která visí na domě, zní takto: „*V tomto domě žil a zemřel Vojta Náprstek (1826–1894) bojovník za kulturní a společenský pokrok. R. – 1862 položil základy Náprstkova muzea.*“ Desku si tedy po upozornění přečtou všichni dohromady.

Následně se žáci ve skupinách pokusí vymyslet, v čem pomáhal Náprstek budovat kulturní a společenský pokrok. Děti by si měly spojit důvod této vycházky a odpovědět, že mimo jiné podporoval české ženy v boji za jejich emancipaci. Žáci se zamyslí ve dvojici nad úlohou Vojtěcha Náprstka v českém ženském emancipačním hnutí. Možnou odpovědí je, že kolem sebe soustředil lidi, které měli zájem o kulturu, vzdělání a charitu, což byly především ženy. A tak se v jeho salonu U Halánků zrodil ženský spolek Americký klub dam. Probíhaly zde různé přednášky, kde se ženy dozvídaly o různých nových technologiích do kuchyně. Říkalo se mu „advokát žen“. To všechno by měli korigovat žáci, kteří si o tématu připravili výklad. Učitel jen aktivně přihlíží. Všímavé děti mohly zahlédnout nade dveřmi cedulku, na které se píše: „*U Halánků, pivovar, vinopalna.*“ Učitel navede přednášející na minulost tohoto domu.

V tomto domě sídlil i Americký klub dam, konkrétní žáci jej představí ostatním žákům, kteří si informace zapíší v bodech do mobilních telefonů, protože s nimi budou ještě pracovat ve škole a tématem bude reklama. Použijí zde inscenační metodu a žáci se převtělí do novinářů, kteří si zapisují informace jako na tiskové konferenci. Poté budou mít ve škole za úkol vytvořit na tento spolek reklamu.

Zde lze pak akcentovat i osobnost Karolíny Světlé a vytvořit prostor pro referát daných žáků.

Nyní žáky čeká předposlední zastávka na této vycházce. Je jím dívčí gymnázium Minerva. Opět třídu a učitele druhá skupina dovede na místo cíle pomocí mapy, kterou budou mít vytištěnou k dispozici od učitele, nebo díky svépomoci použijí mapy ve svém mobilním telefonu.

7. 2. 3. Dívčí gymnázium Minerva

Trasa od Náprstkova muzea k budově, ve které dříve sídlila Minerva, nyní má zde sídlo Vyšší odborná škola ekonomických studií a Střední průmyslová škola potravinářských technologií, trvá kolem 11 minut, kdy se ujede asi 900 metrů nejkratší cestou. Druhá skupina žáků dovede zbytek dětí s učitelem na místo určení: Pštrossova ulice číslo 202.

Cílem tohoto souboru úkolů je seznámení s dívčím vzděláváním, s prvním dívčím gymnáziem a osobností Elišky Krásnohorské. Žáci přednesou své referáty, zamyslí se nad tím, kdo dává zhotovovat pamětní desky, poslechnout si kratičký úryvek z Ústavy z roku 1920 a na základě toho a úkolu ze školy o předsvatebních radách diskutují o úloze ženy v 19. a 20. století. Žáci se tak zamyslí nad tím, jak se proměnila role ženy během let, uvědomí si, že ženám nebylo vždycky umožněno studovat.

Vybrala jsem metodu předvídání, aby se žáci pokusili představit, proč dívčí gymnázium dostalo zrovna tento název, s čímž se pojí i problémová otázka na srovnání svého očekávání a skutečnosti, žáci tak dokážou nahlížet na věci s více úhlů. Dále jsem použila metodu diskuze, aby se děti naučily zjistit si něco o tématu či poslouchat ostatní, když o něm mluví a na základě toho si uměly vytvořit vlastní názor, uměly jej obhájit a používat argumenty, zároveň také aby respektovaly příspěvky ostatních žáků.

Splnění cílů se hodnotí podle referátů daných žáků a podle míry zapojení se do diskuze, tedy každý žák by měl aspoň jednou vyslovit svůj názor.

Žáci se před budovou dřívějšího sídla dívčího gymnázia chopí slova a vysvětlí, že dříve tu rovněž sídlila škola, která se jmenovala Minerva a založila ji Eliška Krásnohorská. Žáci nebo učitel pak odkážou na její pamětní desku, která visí na domě: *„15. září 1890 zde bylo otevřeno zásluhou Elišky Krásnohorské první dívčí gymnázium ve střední Evropě. Minerva 1960.“* Lze také vznést podobnou otázku: *Kdo si myslíte, že dává zhotovovat pamětní desky? Proč?*

Žáci pak dostanou za úkol na základě referátů svých spolužáků vymyslet, proč se gymnázium pojmenovalo právě „Minerva“. *Zamyslete se nad tím, co název znamená. Zkuste vymyslet, co podle vašeho úsudku označuje název „Minerva“. Po tom, co se dozvíte správnou odpověď, srovnajte, jak moc se vaše úvahy lišily od skutečnosti.* Zároveň tak žáci odpovídají na problémovou otázku ohledně srovnání svého očekávání a realitě.

Na prvním dívčím gymnáziu Minerva mohly konečně začít studovat dívky, které pak chtěly pokračovat k maturitě a na vysokou školu. Ovšem učitelky, které zde vyučovaly a samozřejmě i na jiných školách, se nesměly vdát a musely dodržovat celibát. Pedagog může žákům přečíst kousek z ústavy z roku 1920, kdy bylo toto nařízení zrušeno. Kousek z tohoto nejvyššího zákona je uveden v příloze.

Následně učitel odkáže na aktivity ve škole, na text o předsvatebních radách a na referát žáků, kteří se jistě zmíní o celibátu učitelek. Těmito větami chce u žáků vyvolat diskuzi ohledně těchto aspektů. Chci tím podpořit to, aby si žáci dokázali vytvořit

vlastní názor a obhájit ho, případně tedy argumentovat pro něj, či proti cizím názorům s respektem.

Poté poslední skupina dostane od učitele mapu, nebo povolení použít vlastní mobilní telefon, aby třídu s pedagogem žáci dovedli do cílové stanice této vycházky, kterou je bývalé sídlo Ženské národní rady.

7. 2. 4. Ženská národní rada

Od budovy, kde dnes je Vyšší odborná škola ekonomických studií a Střední průmyslová škola potravinářských technologií, dříve sídlo Minervy, to trvá 18 minut a 1,5 kilometrů k domu, kde provozuje svou činnost dnes Ministerstvo pro místní rozvoj, tedy na Staroměstské náměstí číslo 6, kde dříve sídlila právě Ženská národní rada.

Cílem těchto aktivit je žáky seznámit s politickou oblastí kolem české ženské emancipace. Žáci díky práci Františky Plamínkové mají možnost nahlédnout na to, že i díky ní ženy v roce 1920 získaly aktivní volební právo. Žáci se tedy zamyslí nad prací této političky. Následně povedou rozhovory s kolemjdoucími lidmi na téma emancipace žen v českém prostoru. Jsou to činnosti, při kterých si žáci uvědomí, jestli je tento proces stále v živé paměti lidí a jak nahlízejí na rovnoprávnost pohlaví. Učí se tak také formulovat své otázky a poslouchat ostatní při jejich odpovědích.

V tomto úkolu jsem využila opět předvídání žáků, při kterém se musí zamyslet nad daným aspektem tématu a promýšlet jej v souvislosti s celou emancipací. Další a zároveň poslední metodou, kterou jsem využila, bych nazvala cvičným rozhovorem, kterým se žáci mohou přiblížit skutečnému sociologickému výzkumu, když se ptali procházejících lidí na různé otázky. Posiluje to sociální vazby, odvahu a schopnost trénovat svou rétoriku v souvislosti s odborným tématem.

Splnění cílů bude hodnoceno prostřednictvím přednesu referátu a vyhodnocování dotazů a zamýšlení se nad odpověďmi kolemjdoucích, tedy nad tím, co žáci zjistili od lidí, kteří se v tu dobu vyskytovali na Staroměstském náměstí.

Potom co žáci dovedou ostatní na dané místo lze se zeptat: *Jakým způsobem podle vás a podle pamětní desky Františka Plamínková bojovala za práva žen? Pracujte ve dvojicích.* Žáci sdílejí své návrhy ve dvojicích a poté na výzvu učitele je říkají nahlas. Jednou z mnoha odpovědí je, že Plamínková byla jedna z nejvýraznějších českých političek, prosazovala samostatné veřejné vystupování žen či že měla velký vliv na manifestaci za volební právo žen na Staroměstském náměstí, byla také velmi aktivní

v mezinárodní spolupráci. Iniciovala politické akce žen a vynikala v mluvených projevech.

Následně představí konkrétní děti Ženskou národní radu i s Františkou Plamínkovou prostřednictvím pamětní desky, která je na domě: „*V létech 1914 až 1939 zde žila a pracovala přední bojovnice za práva žen, zakladatelka Ženské národní rady senátorka F. F. Plamínková. Popravena dne 30. 6. 1942.*“

Dále učitel žáky vybídne: *Zeptejte se ve skupině aspoň tří lidí, které projdou tady na Staroměstském náměstí, na to, co si myslí o emancipaci žen. Zda je to ukončený proces, jestli mají podle jejich názoru nyní ženy stejná práva jako muži či jaké byly a dnes jsou rozdíly mezi pohlavími.* Společné sdílení proběhne ve škole.

Zde po splnění všech úkolů vycházka končí.

7. 3. Zhodnocení a využití vycházky pro další výuku

Tato poslední část vycházky se koná již ve škole, kde proběhne hned v první a v následujících vyučovacích hodinách občanské výchovy, a to jako celkové shrnutí mimoškolní výuky. Dále se shromáždí se úkoly, které žáci plnili, učitel společně s dětmi vyhodnotí práci skupin, dvojic a jednotlivců, jež byla tematizována mimo vzdělávací instituci a povede žáky k sebehodnocení. Rovněž bude hodnotit žákovské výstupy, na kterých se se žáky dohodl předem, tedy vyplněné úkoly a prezentaci výsledků již ve škole.¹⁴⁵

7. 3. 1. Reflexe vycházky ve škole

Na začátku první vyučovací hodiny občanské výchovy po proběhnutí vycházky by měl učitel s dětmi probrat zpětnou vazbu na vycházku. Poté proběhne realizace úkolů ve škole. V první hodině občanské výchovy žáci provedou zpětnou vazbu a reflexi na první dvě zastavení v procházce, na sochu Boženy Němcové na Slovanském ostrově a u Náprstkova muzea, bývalého sídla Amerického klubu dam.

Poslední hodina občanské výchovy věnovaná tématu české ženské emancipace a reflexi vycházky po Praze se bude věnovat zbylým dvěma zastavením u dřívějšího sídla dívčího gymnázia Minerva a Ženské národní rady.

¹⁴⁵ *Metodika realizace environmentální výchovy v terénu* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://enviregion.pf.ujep.cz/exkurze/ucitele/data/metodika.pdf>

7. 3. 1. 1. Dvě vyučovací hodiny občanské výchovy na téma české ženské emancipace ve školní výuce po proběhnutí vycházky

Cílem první reflexivní hodiny je schopnost žáků pracovat s informací z vycházky, dávat je do souvislostí s celým tématem emancipace a rozvíjet ho i dál, do jiných dimenzí, viz jejich návrh osobnosti, které by vytvořili sochu za její zásluhy a rovněž i díky vytvoření reklamy, která dnešní svět ovládá. Tímto způsobem se téma emancipace přesahuje i do jiných oblastí. Žáci mají možnost tedy propojovat vše do celků.

Žáci mají možnost utřídit si své myšlenky díky slohové práci při návrhu své osobnosti k výrobě sochy a dále jsem použila inscenační metodu, při které se žáci proměnili v tvůrce reklamy a následně si procvičili své rétorické schopnosti při jejím představení spolužákům. Na konci této aktivity je možné nechat děti různými způsoby hlasovat, která reklama se jim líbila nejvíce. Splnění cílů je hodnoceno odevzdáním slohové práce a prezentací reklamy na Americký klub dam.

V hodnocení pomníku Boženy Němcové učitel vybídne děti k přemýšlení nad touto otázkou: *Koho byste chtěli mít vy jako sochu v Praze a proč? Jak by vypadala? Koho ze známých (historických) osobností nebo vašich blízkých byste chtěli vidět jako sochu v Praze? Proč?* Učitel se může zaměřit pouze na ženy v rámci tématu, nebo otevřít možnost i pro obdiv mužů. Lze se nad tím pouze zamyslet, nebo to nechat žáky napsat ve škole v rámci slohové práce či jako poslední možnost se nabízí to, že tento text napíší žáci za domácí úkol.

Dále se žáci zaměří na aktivitu, která se vztahovala k Americkému klubu dam. Na vycházce si měli psát do mobilu či na papír pár bodů, které se dozvěděli z referátů spolužáků. Lze také použít alternativu, že žáci znovu svůj projev o tomto spolku přednesou ve škole. Žáci si zahrají ve skupinách na tvůrce reklamy, tedy na realizační týmy. Žáci budou pracovat ve skupinách, kde vymyslí reklamu na Americký klub dam, který chce přilákat nové členky. Mohou si vybrat, zda chtějí tvořit reklamu do televize, na internet, nebo do novin a časopisů. V kreativě jim budou pomáhat informace, které se dozvěděli, též mohou dostat k dispozici text o Americkém klubu dam, který je uveden v příloze této diplomové práce. Následně svůj nápad odprezentují ve škole. Bude na to navazovat diskuze o reklamě, jejích tricích a manipulaci. Také to, co zdůrazňuje a co opomíjí. Jaká má hesla a čím se vyznačují. Jak se liší dnešní reklama od těch dřívějších. Tehdy se nemohly ženy tak snadno dozvědět o takové instituci jako je ženský spolek. Informace si často předávaly pouze ústně.

Cílem závěrečné druhé hodiny občanské výchovy, která se týká české ženské emancipace, je reflexe posledních dvou zastavení na vycházce po pražských památkách. Uzavírá se kruh a žáci dostávají tři články o předmanželských radách různého data (je mezi nimi i článek, který dostali první hodinu jako vstup do tématu procesu emancipace) a mají napsat dopis spolužákovi, ve kterém v podstatě shrnou všechny své nabyté poznatky, které se odrazí na pozadí článku. Následně pak výstupem je to, že si žáci navzájem porovnají odpovědi kolemjdoucích z výzkumu, který provedli na Staroměstském náměstí a najdou a představí různé neziskové organizace či další platformy, které pomáhají v boji za rovnost pohlaví. Dalším výstupem je pak esej na zadané téma.

Zde jsem použila metodu dopisu a práci s textem, kterým žáci shrnou své poznatky o tématu a zároveň je adresují spolužákovi, jenž se k textu musí vyjádřit, čím se posiluje právo na svůj názor, respektování ostatních a argumentace. Dále pak žáci píšou esej, kde se učí uplatňovat úvahový styl a propojovat své myšlenky s nastoleným tématem. Splnění cílů se bude hodnotit podle odevzdaného dopisu spolužákovi, podle prezentace organizací, které bojují za rovnost pohlaví a na konec dle eseje na zadané téma.

Ve druhé a zároveň poslední vyučovací hodině občanské výchovy po proběhnutí vycházky v rámci reflexe dívčího gymnázia Minerva, které založila Eliška Krásnohorská, učitel žákům rozdává články z let 1894, 1924 a 2017, které jsou přílohou této práce a jež se zabývají předmanželskými radami. Úkolem dětí je napsat dopis svému spolužákovi, který sedí po jeho pravici, nebo za ním v lavici napravo, kde mu vyličí, co se dozvěděl v tom svém přiděleném článku. Žáci si vymění dopisy, které jim byly adresovány. Po vyvolání učitel sdělí svůj vlastní názor a mohou také na dopis odpovědět. Může následovat diskuze o rozdílech v přístupu k manželství napříč stoletími.

Poslední zastavení proběhlo na Staroměstském náměstí u sídla Ženské národní rady. Žáci zde měli udělat malý výzkum o povědomosti lidí o české ženské emancipaci. Děti budou s učitelem a s ostatními sdílet to, co se dozvěděly od kolemjdoucích, porovnají jejich odpovědi a ve skupinách na internetu najdou a následně ostatním představí různé neziskové organizace a další uskupení, které se podílejí na rovnosti pohlaví. Na závěr tohoto tématu napíšou na konci hodiny esej na téma, jestli je podle nich emancipaci již dovršená či jestli vidí v současnosti nějaké problémy, které se týkají genderu.

8. Exkurze do kraje Boženy Němcové

Při přípravě na tuto exkurzi, která učitele se žáky zavede do kraje Boženy Němcové, doporučuji využít informace ze své bakalářské práce *Babiččino údolí napříč staletími*, kde se věnuji krátce i objektům souvisejícím s touto spisovatelkou ve městě Česká Skalice. Exkurze do kraje Boženy Němcové se bude tedy konat v tomto městě, v Ratibořicích a ve Zlíči. V České Skalici lze navštívit Barunčinu školu, kostel Nanebevzetí Panny Marie, Muzeum Boženy Němcové s pomníkem Barunky Panklové a další pomník na Husově náměstí. Následně je možné se přesunout do Babiččina údolí a zde si prohlédnout objekty, které souvisí s *Babičkou*, za Ratibořicemi se pak skrývá poslední pomník Boženy Němcové ve Zlíči, který lze v této oblasti navštívit.

Tato exkurze se koná v rámci výuky občanské výchovy.

8. 1. Přípravná fáze exkurze

Cílem „Exkurze do kraje Boženy Němcové“ je poznat, z jakého místa vzešla Božena Němcová, kde získávala vzdělání, v jakém kostele se vdala a za koho, poznat její literární tvorbu a osobní předměty v jejím muzeu, zhlédnout její pomníky v okolí a vypravit se do Babiččina údolí, kam byl vsazen děj *Babičky*, knihy, kterou se Božena Němcová zapsala do dějin. Tedy první dílčím cílem je poznat život této spisovatelky ve svém kraji dětství a vyrůstání v ženu, kterou se stala. S tím souvisí druhý dílčí cíl, kterým je poznat Němcovou nejen jako spisovatelku skrz její díla a její osobní život, ale také ji nahlédnout jako předchůdkyni českých emancipovaných žen, což se může často ve školní výuce opomíjet. Žáci by měli rozpoznat, jaké má zásluhy na české literatuře a kultuře až do současnosti. Děti tedy budou plnit úkoly, které se vztahují k životu Boženy Němcové, k její literární tvorbě a k její emancipované a pokrokové osobnosti a chodit po místech paměti, které jsou se spisovatelkou spjaté. Zároveň se úlohy týkají i obecných kulturních a společenských emancipačních snah českých žen. Tímto způsobem by si žáci měli zapamatovat více informací a získat je skrze svoji konkrétní zkušenost. Také takto mají děti možnost uchopit dějiny 19. století na osobnosti Boženy Němcové a v rámci regionální historie poznat další důležitá místa v České republice.

V RVP ZV lze téma Boženy Němcové jako české literátky a emancipované ženy uplatnit ve výstupu pro druhý stupeň: žák „*objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí,*

*zaujímá tolerantní postoje k menšinám.*¹⁴⁶ Téma lze dále dosadit i ve výstupech v dějepise a v českém jazyce, což podporuje mezioborový charakter, který by i exkurze měla vždycky naplňovat.

8. 1. 1. Školní příprava na provedení exkurze

Východiskem při přípravě exkurze do východních Čech mi byly místa paměti, které uchovávají v reálném prostředí vzpomínky na události a osobnosti, díky nimž si žáci lépe umějí představit konkrétní prostředí i lidi a je to pro ně snadnější k trvalému zapamatování. Dále se opírám o výzkum genderu ve vztahu ke vzdělávání, který se týká žáků a jejich přístupu k rovnosti pohlaví a k uvědomění tradičních rolí mužů a žen a možnosti praktikovat vědomé odmítání těchto rolí od společnosti. Rovněž také vycházím ze sociologických hledisek uvedených na začátku mé diplomové práce, tedy akcentuji v úkolech, které proběhnou jak v přípravné fázi ve škole, tak v samotné exkurzi a poté i v reflexi, genderové aspekty, rovnost a feminismus. To všechno se totiž v českém prostoru začala týkat již Boženy Němcové, která dala první základy k rozvinutí procesu české ženské emancipace.

V rámci přípravné fázi na exkurzi, která se bude týkat ještě výuky ve škole, využiji metodu brainstormingu, která otevře základní informace o nastoleném tématu a učitel má zároveň možnost zjistit, jak jsou na tom žáci s poznatky o dané oblasti, dále používám práci s textem, ve kterém se žáci učí orientovat, vyhledávat důležité informace a následně s nimi pracovat a prezentovat je ostatním. S touto činností se pojí i práce ve skupině či ve dvojici, která je v rámci společenských věd důležitá proto, aby žáci sdíleli své návrhy, názory a dokázali spolupracovat a vytvořit úkol společně.

8. 1. 1. 1. Vyučovací hodina občanské výchovy na téma české ženské emancipace ve školní výuce před zahájením exkurze

Cílem těchto aktivit je seznámit žáky s životem Boženy Němcové, která se do české historie zapsala nejen jako talentovaná spisovatelka, ale také jako pokroková, emancipovaná žena. Žáci zároveň pracují s pramenem z 19. století, tedy se soukromým dopisem Němcové a mají tak možnost vidět reálné myšlenky této osobnosti. Zároveň přemýšlí nad tím, co se spisovatelce nemuselo líbit v její soudobé době a co očekávala od budoucnosti. Dále také je výstupem orientace v textu a zjištění podle informací v textu, z jaké doby a místa pochází. Splnění cílů se bude hodnotit podle eseje na téma,

¹⁴⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2017 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

jak by se Boženě Němcové podle nich líbilo v současné společnosti a prezentace ve skupinách podle textu, který jsem jim rozdala.

Na začátku hodiny občanské výchovy, která se bude týkat uvedení do tématu života Boženy Němcové a její role v procesu emancipace učitel žáky seznámí s její osobností. Děti tuto spisovatelku již znají z prvního stupně základní školy, ale i tak je vhodné její vliv a nadání připomenout a oživit. Použiji metodu brainstormingu, abych zjistila prekoncepty žáků a věděla, z jakých informací můžu vycházet, na co navazovat a co představit jako úplně nové. Otázka může znít: *Co všechno víte o Boženě Němcové?* Lze očekávat, že žáci budou spíše upozorňovat na její literární tvorbu, tudíž je vhodné je upozornit i na to, že to byla pokroková emancipovaná žena. Více bych to zde nerozebírala, protože ostatní informace budou dostávat postupně.

Je možné začít s ukázkou dopisu od Boženy Němcové, ve kterém píše, že by se znovu chtěla narodit za 200 let. Přesná citace dopisu zní takto: *„Kdybych měla volit, tedy bych si přála narodit se znova as za dvě stě let, anebo ještě později, neboť nevím, bude-li do té doby takový svět, v jakém bych já chtěla žít s rozkoší.“*¹⁴⁷ Dopis spisovatelka napsala 17. 12. 1851 novináři a politikovi Janu Helceletovi, ve kterém se ze své touhy po jiném životě vyznala. Toužila po pokrokovější a emancipovanější společnosti, která by uznávala hodnotu ženy a právo na její seberealizaci mimo starost o domácnost. Rovněž akcentovala těmito slovy své utrpení v rámci vztahu ke svému brutálnímu muži, kterého nemilovala, ale musela s ním žít, i když nechtěla, kvůli společnosti, dále toužila projevit svou lásku naplno, avšak veřejnost ji odsoudila. Soudobá společnost ještě nebyla připravena na emancipaci ženy, Božena Němcová si proto přála narodit se v roce 2020 a později, kdy věřila, že veřejnost pochopí sebeuvědomění a schopnosti ženy, která bude moct se svobodně rozhodovat ve všech oblastech svého života a být ekonomicky nezávislá na svém muži.

Dvě stě let od spisovatelčina narození uběhlo již tedy tento rok. Proto je to velmi aktuální úkol pro žáky, kteří mohou napsat pojednání o tom, jak by se Boženě Němcové, podle nich, líbilo v současném světě.

Dalším možným úkolem je přinést dětem článek z novin, jak se žije ženám v jiných zemích, například v Iráku či Iránu, ale neprozradit jim zároveň časoprostor. Žáci by měli zkusit uhodnout podle indicií v textu, o jakou dobu a místo se jedná. Zároveň si tak uvědomí, že i v dnešním světě existují utlačované ženy, protože jejich kultura ještě

¹⁴⁷ NĚMCOVÁ, Božena. *Božena Němcová – Korespondence I*, s. 219.

neprošla emancipací. Lze se tedy zeptat: *Z jaké doby pochází text?* Žáci pro lepší utřídění myšlenky by pracovali ve dvojici či skupině, kde by si sepsali body, které je vedli k jejich názoru a následně by své poznatky odprezentovali ostatním.

Následně učitel rozdá žákům texty, které budou prezentovat na exkurzi. První skupině žáků rozdá texty o Barunčině škole, povídku „Pan učitel“ a informace o Karlu Havlíčku Borovském a o Boženě Němcové, které akcentují témata vzdělávání, rodiny a práce, k dispozici v příloze této práce. Další žáci dostanou za úkol připravit si informace o manželství Němcových, text jim poskytne učitel a je opět zde přiložen. Skupina, která ještě nedostala zadání, si připraví informace o pomníku Boženy Němcové na Husově náměstí v České Skalici. Další děti budou mít za úkol nachystat si povídání o objektech z Babiččina údolí, především o zámku Ratibořice, pomníku Babička s dětmi, Rudrově mlýnu, Starém bělidlu a o Viktorčině splavu. Dále je vhodné některé žáky pověřit přečtením si ukázek z díla *Babička* a povídky „Divá Bára“. Určitě ale není potřeba, aby žáci četli celou knihu *Babička*. Učitel jen vybere vhodné pasáže, které ukazují vztah babičky a Barunky a například Viktorku a paní kněžnu, protože toto dílo ocení lidé až ve vyšším věku, než jsou žáci základní školy. Ukázky jsou také k dispozici v příloze. Vhodně se tak propojí občanská výchova s českým jazykem, což je i cílem všech exkurzí; jak již bylo zmíněno, mít mezioborový charakter. Poslední text, který učitel zadá daným žákům, se bude týkat sochy Boženy Němcové ve Zlíči.

Následně pedagog žáky seznámí s objekty, které hodlá s nimi na exkurzi navštívit. O těch se v této práci zmiňuji výše. Na každém tomto místě paměti budou žáci uskutečňovat několik úkolů. Exkurze je celodenní a u každého objektu učitel se skupinou stráví přibližně půl hodiny až hodinu.

8. 2. Vlastní provedení exkurze

Učitel seznámí žáky s cíli, průběhem aktivity, s časovým harmonogramem a úlohami, které budou plnit. Vychází se ze skutečnosti, že pedagog s sebou na exkurzi vezme 9. třídu s 15 dětmi.

Autobus se školní skupinou přijede na Husovo náměstí v České Skalici, kde se lze na chvíli zastavit a položit žákům první otázku k zamyšlení, tedy metodu brainstormingu: *S Boženou Němcovou se každý z nás může setkávat velmi často. Napadne vás, jakým způsobem?* Jednou z možných správných odpovědí je, že je tato spisovatelka vyobrazena na bankovce v hodnotě 500 Kč. Pedagog může mít tento obnos připravený a žákům ho následně ukázat.

Následně učitel třídu vyzve k vycházce k objektům související se školou, kam chodila Božena Němcová.

8. 2. 1. Barunčina škola

Žáci s učitelem tedy zamíří z Husova náměstí nejdříve k budově Základní školy Česká Skalice, kam to trvá pěšky 3 minuty a 210 metrů.

Cílem těchto aktivit je srovnání podoby školní výuky za doby Boženy Němcové a nyní. Komparace toho, jestli ženy mohli ve spisovatelčině době studovat na gymnáziu se současností. Poté si žáci všimnou, na základě textů spisovatelky s novinářem, jaké rozdílné role měli muž a žena na začátku 19. století. Tyto činnosti jsou důležité pro to, aby žáci nahlédli rozdíly v přístupu k ženám, jak ve vzdělání, tak v ostatních aspektech života (rodina, práce) s porovnáním s muži.

Využila jsem metodu problémové otázky, kdy žáci pomocí komparace srovnávají práva a povinnosti ženy a muže ze soudobé společnosti, což jim pomůže uchopit aspekt nerovnosti v minulosti a přenést jej i do současnosti. Splnění cílů bude hodnoceno na základě přednesu referátů a na srovnání životů Němcové a Havlíčka.

Pedagog žáky seznámí se současnou školou v tomto městě, která převzala odkaz dřívější vzdělávací instituce, kam chodila Božena Němcová. Učitel tedy dětem představí tuto budovu, jež se nachází v ulici Zelená 153. Po zhlédnutí žáky vyzve, aby se pokusili ve dvojicích sdílet nápady, jak by mohla vypadat budova a škola, do které chodila Božena Němcová. Například si mohou představovat dřevěnou budovu s plno žáky, kteří rádi poslouchají pana učitele.

Následně se všichni přesunou k Areálu Barunčiny školy, ke které je to z tohoto místa 5 minut peší chůze a překonává se 350 metrů. Tak se třída s učitelem dostane do ulice Boženy Němcové číslo 9. Po zhlédnutí Barunčiny školy uvnitř, učitel žáky vyzve, aby srovnali svoje očekávání s reálným objektem a učebnou. Lze nyní i odkázat na povídku „Pan učitel“, jelikož třída byla vyrobená právě z popisu tohoto díla. Žák tedy přednese svůj referát o tomto díle a doplní jej dítě, které si připravilo povídání o této škole.

Dnes zbyla ze školy pouze dřevěná chalupa, v níž se právě nachází učebna a návštěvníci zde mají možnost si prohlédnout dobový nábytek a výzdobu, které se zde mohly nacházet za Boženy Němcové. Tato dřevěná škola dala Boženě Němcové jediné souvislé vzdělání v letech 1823 – 1828.¹⁴⁸ Přesto všechno se ale dokázala spisovatelka z tohoto města a z této školy posunout dál, prosadila se jako literátka mezi muži, kteří

¹⁴⁸ HANUŠ, Josef. *Krajem Aloise Jiráka a Boženy Němcové*, s. 2-7.

mohli studovat gymnázium či univerzitu, a tak se stala předchůdkyní emancipovaných žen.

Následně představí jeden žák pár informací o Boženě Němcové ohledně vzdělání, rodiny a práce a bezprostředně po něm druhé dítě odprezentuje stejné informace o Karlu Havlíčkovi Borovském, současníku této spisovatelky. Ostatní žáci texty srovnají a měli by přijít na to, že byla zažitá silná nerovnováha mezi muži a ženami, kdy muž mohl vystudovat a rodina byla až na třetím místě za prací, u žen to bylo naopak. Nejvíce v součinnosti s ní byla akcentována rodina a manžel, vzdělání bylo až na posledním místě. Ženy v této době neměly téměř umožněno pracovat.

Následně se žáci s učitelem přesunou k dalšímu objektu v České Skalici, ke kostelu Nanebevzetí Panny Marie.

8. 2. 2. Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Ke kostelu Nanebevzetí Panny Marie to od Barunčiny školy trvá pěšky 6 minut. Cesta je dlouhá 500 metrů, takto se dostaneme na místo, tedy do ulice Maloskalická číslo 29. Zde se třída s učitelem zastaví u dalšího objektu na své exkurzi. Jedná se o kostel, ve kterém se Božena Němcová vdávala za Josefa Němce, jak jsme se dozvěděli v úkolu v textu o Boženě Němcové u předchozího objektu, v roce 1837.

Cílem této části je nahlédnout na nesvobodnou volbu ženy, její ukotvení v tradiční roli, kterou na ní kladla společnost, tedy genderová zátěž od soudobých lidí. Dále porovnání manželství z 19., 20. a 21. století a jejich aspektů. To je důležité pro to, aby si žáci všimli, že nerovnost probíhala úplně v běžných věcech každodenního života.

Použila jsem zde metodu brainstormingu, abych zjistila vstupní znalosti žáků o manželství a mohla tak další aktivity upravit podle toho. Dále žáci pracovali se slyšeným projevem, ve kterém se museli zorientovat a vybrat si z něj a zapamatovat důležité body a na závěr metodou komparace měli srovnat, jak se vyvíjelo manželství napříč staletími. Splnění cílů bude hodnoceno na základě přednesených referátů a na vyjádření žáků ohledně manželství Němcových i tohoto svazku obecně.

Učitel může začít brainstormingem: *Myslíte si, že se Božena Němcová vdala ráda ve svých 17 letech za 32letého muže? Proč si ho musela vzít?* Možnými odpověďmi může být to, že se spisovatelka nechtěla vdát za Josefa Němce, ale že byl výhodným mužem pro její rodiče, kteří už se o Němcovou nechtěli dále starat.

Následuje část, kdy žáci povědí příběh manželství Němcových. Lze vycházet z mé bakalářské práce, kde věnuji podkapitolu právě jim a i zde sem dala tento krátký úsek

do příloh. Poté žákům pedagog zadá dva úkoly. Najděte klady a zápory na Josefu Němcovi a potažmo na manželství Němcových. Žáci mohou odpovídat, že se často hádali, sledovala je policie či že se navzájem podporovali a zajímal je zájem o veřejné dění.

Další otázky mohou znít takto: *Jak se vám jeví názorný příklad jednoho manželství z 19. století? Jak změnila manželství a roli ženy v něm emancipace z 19. a začátku 20. století?* Zde lze odpovědět tak, že mnohá manželství té doby byla nešťastná, protože si ženy nemohly často vybrat, koho si vezmou. Dnes je situace díky emancipaci jiná; ženy se mohou svobodně rozhodnout, zda do manželství vstoupí, s kým a jestli budou mít děti. Mohou totiž jít jinou cestou; budovat kariéru.

Po splnění úkolů u tohoto objektu se skupina přesune do Muzea Boženy Němcové, které je hned vedle kostela Nanebevzetí Panny Marie.

8. 2. 3. Muzeum Boženy Němcové a její nedaleko stojící pomník Barunky Panklové

Muzeum Boženy Němcové se nachází ihned vedle kostela, ve kterém se spisovatelka vdávala. Tedy trvá to sem pěšky 1 minutu a na vzdálenost je to 75 metrů, aby se třída s učitelem ocitla ve stejné ulici, tudíž v Maloskalické v čísle 47. Pedagog může s žáky muzeum navštívit. Lze v něm vidět pozůstalost Boženy Němcové; tedy různé věci ze spisovatelčina bytu, dárky od přátel, osobní korespondenci a literární díla v různých formách. Také je možné navštívit Jiřinkový sál, kde se tato literátka zúčastnila několika plesů a scházela se zde na nich i obrozenecká společnost. Socha, která stojí před budovou, ztvárňuje mladou Boženu Němcovou a upomíná na její svatbu a plesy, kterých se zde účastnila. Vytvořila ji Marie Uchytilová-Kučová v roce 1970.¹⁴⁹

Cílem této aktivity je uchopit Boženu Němcovou nejen jako spisovatelku, ale také jako předchůdkyni emancipovaných žen, dále se žáci vžijí do opačného pohlaví, s čímž se pojí třetí úkol, kdy žáci nacházejí klady a zápory na opačném pohlaví, tedy označují genderové působení společnosti na jedince. Tyto činnosti míří k tomu, aby si žáci uvědomili, jak se musí vyrovnat s vlivem společnosti na jejich sociální roli, tedy s genderem, který určuje obě pohlaví. Učitel by měl žáky dovést k tomu, aby se snažili tyto stereotypy v sobě limitovat a pokusili se je nahradit objektivním nahlížením.

Použila jsem metodu brainstormingu, kdy se žáci nemusí být navrhovat své nápady, protože jsou to jejich asociace, dále inscenační metodu; žáci se prostřednictvím

¹⁴⁹ *Socha Barunky, Česká Skalice* [online]. 2020 [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://www.hrady.cz/index.php?OID=13476>

sebeprožitku vcítili do druhého pohlaví. Splnění cílů bude hodnoceno podle míry zapojení do odpovídání na otázky.

Nejdříve tedy žáci navštíví objekt věnovaný Boženě Němcové. Následně v Jiřinkovém parku či jinde splní první úkol prostřednictvím metody brainstormingu, který se váže k tomuto místu. Žáci se rozdělí do dvojic a každý v té dvojici dostane jiný termín, buď „česká spisovatelka“, nebo „emancipovaná žena“. K těmto termínům, kterými se vyznačovala Božena Němcová, vytvoří co nejvíce asociací, jež je napadnou. Následně se učitel zeptá, co si tam kdo napsal a žák musí i s vysvětlením a argumenty říct svoje návrhy. Například k „české spisovatelce“ lze připomenout, že vytvořila *Babičku*, psala často dopisy svým přátelům a dalším osobám. K pojmu „emancipovaná žena“ může být přiřazeno to, že se prosadila jako první žena mezi muži. Více odpovědí je možné najít v příloze.

Následuje další úkol, inscenační metoda, která rozvíjí představivost žáků: *Představte si, že byste se na jeden den proměnili v opačné pohlaví. Co byste dělali?* Například by mohli chtít slyšet, co si o ženách myslí muži, když tam něžné pohlaví není. S tím se pojí další úloha: *Najděte klady a zápory, se kterými se musí potýkat opačné pohlaví kvůli očekávání společnosti, tedy kvůli genderu.* Záporům u ženy může být to, že se podle společnosti musí starat o domácnost a třeba od muže se v kladném pojetí očekává, že bude silným člověkem.

Poté se skupina s učitelem vrátí opět na Husovo náměstí, kde vystoupili z autobusu.

8. 2. 4. Pomník Boženy Němcové na Husově náměstí

Od Muzea Boženy Němcové zpět na Husovo náměstí to pěšky trvá 8 minut. Skupina musí ujít 600 metrů. Zde se zastaví před pomníkem Boženy Němcové.

Žáci, kteří si měli připravit referát o tomto pomníku, jej odprezentují ostatním. Busta Boženy Němcové byla odhalena v roce 1888. Vytvořil ji Mořic Černil. Na přední straně je pod ní deska, na které je výjev babičky s dětmi. Po stranách jsou sochy dívek, jedna drží knihu a květinový věneček, druhá má v ruce větvičku.¹⁵⁰

Cílem těchto činností je představit různé náhledy na osobnost Boženy Němcové. Žáci podle informací, které již o spisovatelce dostali, se zamyslí nad tím, jakou mohla mít pověst mezi soudobými lidmi. Následně pak mohou porovnávat své představy s těmi, které získají na Husově náměstí od kolemjdoucích lidí, kteří žijí v místě, kde spisovatelka vyrůstala. Součástí výstupu je i vyhodnocování dotazů a zamýšlení se nad

¹⁵⁰ *Pomník Boženy Němcové - Památkový Katalog* [online]. 2015 [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pomnik-bozeny-nemcove-16301347>

odpověďmi. Tyto aktivity jsou velmi důležité pro to, aby žáci zjistili, co všechno vědí průměrní obyvatelé českého prostoru o jedné z nejznámějších českých spisovatelek. Zároveň si trénují tak rétorické schopnosti a sociální dovednosti.

Použila jsem cvičný rozhovor, který má blízko k sociologickému výzkumu. Žáci tak překonávají sami sebe při ptaní cizích lidí na ulici a zároveň si utřídí myšlenky o tématu. Splnění cílů bude hodnoceno podle materiálů, které vznikly při cvičných rozhovorech s kolemjdoucími.

Jako první otázku lze použít tuto: *Jakou měla podle vás Božena Němcová pověst mezi lidmi?* Zde se žáci zamyslí nad postavením spisovatelky v soudobé společnosti. Možná odpověď je, že kvůli tomu, že se nechovala jako běžná žena v té době, tedy nebyla poslušná, neposlouchala manžela, nedržela se jen doma, ale naopak se pokoušela prosadit ve společnosti, získala hlavně mezi ženami špatnou pověst. Její odhodlání ocenila zcela až další generace žen.

Poté učitel zadá žákům druhý a třetí úkol, použije cvičný rozhovor: *Rozdělte se do tří skupin po pěti a rozmyslete si, co se chcete dozvědět od místních lidí o Boženě Němcové. Vytvořte soubor pěti otázek.* Následně učitel pošle žáky za lidmi, aby jim kladli otázky. Tímto způsobem se děti dozvědí, co si místní lidé myslí a co vědí o Boženě Němcové. Co je tedy v kolektivní paměti rodáků z místa, kde spisovatelka žila. Jde o to, jakým způsobem se zde, kde by měli Boženu Němcovou znát nejlépe, zapsala do povědomí, kolik jsou lidé schopni nabídnout perspektiv, kterými na ni nahlízejí. Zda je pro ně spisovatelkou, ideově zneužitou osobností či představitelkou ženské emancipace.

Po skončení ankety se žáci shromáždí u autobusu, který je odveze do Babiččina údolí, přesněji na parkoviště poblíž státního zámku Ratibořice.

8. 2. 5. Babiččino údolí

Cesta autobusem z Husova náměstí v České Skalici na parkoviště u státního zámku Ratibořice trvá 5 minut, kdy dopravní prostředek překoná vzdálenost 3,5 km. Poté autobus odjede na parkoviště ve Zlíči. Žáci si prohlídnou celé Babiččino údolí a všechny objekty, které se zde vyskytují. Především zámek Ratibořice, pomník Babička s dětmi, Rudrův mlýn, Staré bělidlo a Viktorčin splav. O Babiččině údolí se více zde zmiňovat nebudu, jelikož se tímto tématem zabývá moje již několikrát zmiňovaná bakalářská práce, která toto místo paměti rozebírá do detailu.

Cílem těchto úkolů je dojít k tomu, že většina hrdinek, o kterých psala Božena Němcová, jsou ženy, které vědí, kam směřují, a tak jim to vyhovuje. Divá Bára je

emancipovaná dívka, která se ničeho nebojí a statečně jde do všech situací. Barunka jde v jejích stopách. Kněžna a komtesa jsou také emancipované ženy, kněžna vychovává komtesu téměř sama a dobře. Viktorka je, dá se říct, také pokroková žena, která si jde svou cestou. Kontrastem ke všem je babička, která v sobě snoubí tradičnost (osvědčené zkušenosti) s moderní dobou. Žáci se tak seznámí s různými hrdinkami knih Boženy Němcové, popřemýšlí o nich, o tom, jestli zastupují spíše typickou tradiční roli ženy, či naopak moderní pojetí ženy, ke kterému spisovatelka směřovala. Tato aktivita je důležitá proto, aby žáci přišli do styku s literárním dílem Boženy Němcové a všimli si, že její hrdinky se vyznačují velkou odhodlaností, odvahou a pokrokovou emancipovaností.

Použila jsem zde metodu inscenace, žáci se tak prostřednictvím sebezpožitku vcítí do postav, budou se snažit jim porozumět ze svého hlediska a pochopí, že jsou to pokrokové literární postavy žen, kterými spisovatelka bojovala rovněž za emancipaci žen. Jsou to nadčasové osobnosti, které jsou inspirací i do současnosti. Splnění cílů bude hodnoceno na základě odehrání ukázky a na odpovědi ostatních žáků.

Učitel by se měl tedy u každého objektu se skupinou zastavit a daní žáci krátce u každého místa o něm pohovoří. Následně buď u Viktorčina splavu, nebo na louce mezi Starým bělidlem a sochou Babička s dětmi učitel žáky usadí a seznámí je s úkoly, které se týkají tohoto místa. Jedná se o inscenační metodu.

Pedagog žákům rozdá několik ukázek z *Babičky* a „Divé Bány“: *Sehrajte ve skupině scénku podle úryvku z knihy*. Ve scénkách vystupuje postava babičky, paní kněžny, Viktorky a Barunky. Dále jsou v ukázce i vedlejší osoby. Žáci se mají hlavně zaměřit na ženské hrdinky. V přílohách jsou tři ukázky z *Babičky* a jedna z „Divé Bány“, avšak lze to různě variovat, podle počtu dětí a času.

Další úkoly, které se vztahují k této úloze: *Jaké jsou ženy, které v ukázce vystupují? V čem pro vás mohou být vzorem a v čem naopak ne?*

Po skončení těchto aktivit učitel žáky odvede z Babiččina údolí směrem ke Zlíči, kde je čeká poslední místo paměti, a to další socha Boženy Němcové.

8. 2. 6. Socha Boženy Němcové ve Zlíči

Od Starého bělidla v Babiččině údolí to k pomníku Boženy Němcové ve Zlíči trvá 27 minut a 2,3 km. Žáci se tak projdou krásnou chráněnou přírodou předtím, než nasednou do autobusu, který na ně čeká na parkovišti ve Zlíči, nedaleko právě této sochy. Tento pomník vytvořil František Vejs v roce 1912 a roku 1975 byl dopraven na

toto místo, dříve se nacházel na soukromé zahradě ve Zlíči. Znázorňuje Boženu Němcovou, která sedí a v ruce třímá knihu.¹⁵¹ Pověřený žák shrne všechny informace o této soše ostatním žákům.

Cílem této aktivity je uzavřít dnešní exkurzi diskuzí o zásluhách Boženy Němcové. Žáci se mají vyjádřit k této spisovatelce, říct vlastní názor, argumenty a naučit se respektovat pojetí druhých. To vše je velmi důležitými vlastnostmi a dovednostmi do budoucnosti, ať již na střední školy, kde se často prezentují referáty, k maturitní zkoušce, následně na vysoké školy či do zaměstnání.

Použila jsem metodu diskuze, která je vhodná zvláště pro hodiny občanské výchovy, protože dává prostor všem žákům vyjádřit se k tématu. Splnění cílů bude hodnoceno podle míry zapojení do diskuze všemi žáky.

Následně pedagog rozvine diskuzi na téma Boženy Němcové a jejích zásluh pro českou literaturu a kulturu. Může debatu rozvinout prvními otázkami jako například: *Myslíte si, že Božena Němcová ovlivnila více českou literaturu, nebo kulturu? Jakou ženou byla tato spisovatelka?*

Po skončení posledních aktivit na „Exkurzi do kraje Boženy Němcové“ se skupina s učitelem přesune na parkoviště ve Zlíči, kde na ně již čeká autobus, který je odveze zpátky ke škole.

8. 3. Zhodnocení a využití exkurze pro další výuku

Tato část exkurze se odehrává již ve školním zařízení, tedy měla by proběhnout v prvních vyučovacích hodinách občanské výchovy. V těchto jednotkách tudíž učitel udělá shrnutí exkurze, ovšem začít se vyplatí se zpětnou vazbou žáků na právě proběhlé externí vyučování. Poté se sjednotí úkoly, které žáci vytvářeli, dále učitel s nimi vyhodnotí jejich práci a povede celou třídu k sebehodnocení. Také se pedagog dostane k hodnocení výstupů exkurze, které žákům oznámil předem, tedy zaměří se na pracovní list a prezentaci výsledků.¹⁵²

8. 3. 1. Reflexe exkurze ve škole

Ve dvou vyučovacích hodinách občanské výchovy, které následují bezprostředně po exkurzi, proběhne realizace úloh, které jsou určeny jako skutečný závěr exkurze, ale již se budou vypracovávat ve vzdělávací instituci.

¹⁵¹ *Českoskalické památky | Město Česká Skalice* [online]. Česká Skalice, 2020 [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: <https://www.ceskaskalice.cz/cs/nase-mesto/muzea-a-pamatky/ceskoskalicke-pamatky/>

¹⁵² *Metodika realizace environmentální výchovy v terénu* [online]. [cit. 2020-02-27]. Dostupné z: <http://enviregion.pf.ujep.cz/exkurze/ucitele/data/metodika.pdf>

8. 3. 1. 1. Dvě vyučovací hodiny občanské výchovy na téma české ženské emancipace ve školní výuce po proběhnutí exkurze

Cílem první hodiny občanské výchovy po proběhnutí exkurze do kraje Boženy Němcové je srovnání žakovských pohledů s názorem místních lidí v dané oblasti. Dále je výstup zaměřen na více názorů na její osobnost a utvoření samostatného postoje žáků. Tento názor pak vtělí do výroby pamětní desky. Díky této činnosti si pak mají šanci rozmyslet, co je podle nich nejzajímavějšího na Boženě Němcové.

Použila jsem zde metody, při kterých jsou aktivní hlavně žáci, tedy komparaci odpovědí z cvičného rozhovoru a poté výrobu pamětní desky, kterou musí propojit s informacemi o spisovatelce. Jsou to důležité reflektivní aktivity, které žákům pomáhají téma uchopit v celku.

V první hodině občanské výchovy po proběhnutí exkurze se tedy žáci vrátí k zpracování a sdílení informací, které žáci dostali ve skupině, když dělali rozhovor s místními lidmi na Husově náměstí v České Skalici. Lze zde sdílet srovnání toho, jak na Boženu Němcovou nahlíželo soudobé okolí a nynější rodáci jejího kraje. Žáci dále prozradí svoje stanovisko na toto téma a srovnají informace, které dostali od místních lidí, kde spisovatelka žila. Děti nabídnou perspektivy, kterými na ni v jejím kraji, kde strávila dětství, nahlížejí. Zda je pro ně spisovatelkou, ideově zneužitou osobností či představitelkou ženské emancipace. Učitel následně provede sdílení odpovědí, porovnání soudobé a minulé spisovatelčiny pověsti.

Další aktivita se týká pamětních desek. Pokud žáci neabsolvovali vycházku „Cesta emancipovaných žen za vzděláním a volebním právem“, ukáže jim učitel na fotografii pamětní desku jiné ženy, která se účastnila české ženské emancipace v 19. a na počátku 20. století, například Elišky Krásnohorské či Františky Plamínkové, zde vyobrazeno v příloze. Nebo zadá žákům úkol, aby vyhledali na internetu různé pamětní desky. Následně jim učitel zadá úkol: *Vytvořte každý sám za sebe pamětní desku Boženy Němcové a napište tam, proč byste jí tuto desku věnovali. Dodržte formát, kterým se tyto pomníky vyznačují.* Po vytvoření pamětní desky se učitel zeptá každého z žáků, proč by tedy pamětní desku této spisovatelce věnoval.

Ve druhé a zároveň v poslední vyučovací hodině občanské výchovy ohledně života Boženy Němcové a jejího vlivu na proces emancipace proběhnou již závěrečné aktivity, které téma zcela uzavrou. Cílem těchto úloh je uchopit vcelku život Boženy Němcové a vymyslet otázky, které by jí žáci položili. Druhý úkol směřuje k přemýšlení nad

současnými ženami, které v republice, nebo ve světě něco dokázaly. Žák si tak všímá lidí, kteří jsou vhodnými vzory k následování či napodobení.

Použila jsem metodu psaní dopisu osobnosti pro utřídění myšlenek žáků o tématu a o Boženě Němcové a pak jsem žákům zadala úkol, který míří na současné ženy a jejich místo na poli vědy, sportu, kultury, politiky a dalších různých oblastech, pro které je může mnoho lidí obdivovat. Splnění cílů je hodnoceno dle odpovědí na položené otázky učitele.

Žáci napíší dopis pro tuto českou spisovatelku, kde jí mohou napsat cokoli, co chtějí vyjádřit. Tato aktivita nutí žáky přemýšlet v souvislostech a explicitně formulovat své myšlenky.

Následně si žáci vyberou jednu ženu ze současnosti, jež je podle jejich úsudku úspěšná ve své oboru (učitelka, lékařka, prezidentka) a napíší, jak by se jejich život vyvíjel v 19. století před emancipací a jak jim emancipace pomohla dosáhnout úspěchů v jejich kariéře. Zároveň by děti měly být schopny obhájit svůj názor a vysvětlit ostatním, proč si vybraly zrovna tuto ženu.

Lze také zařadit aktivity, které jsou napojeny na různé počítačové a mobilní aplikace. Takto lze například vytvořit facebookový profil historické osobnosti (zde například Boženy Němcové), učitel také může ozvláštnit výuku aplikací ChatterPix, kde lze namluvit jakýkoliv obrázek a poté si jej stáhnout do mobilu či počítače a poslat dětem. V neposlední řadě lze také využívat kvízů v aplikaci Kahoot!, lze zde vytvořit otázky na různá témata, v tomto případě by bylo možné vytvořit dotazy na téma Božena Němcová a její vliv na proces emancipace.

Závěr

Diplomová práce se zabývá tématem českého ženského hnutí v 19. a 20. století v kulturních, sociálních a politických souvislostech se základními východisky v sociologických termínech. Téma dále rozvíjí také historická literatura. Podle těchto zdrojů lze dojít k tomu, že si v této době ženy začaly uvědomovat samy sebe a svou nezávislost. Jejich emancipace se rodila společně se vznikem českého národa. Pokrokové ženy postupně odmítaly převahu své tradiční role ve společnosti, tedy toho, aby byly v očích veřejnosti hlavně hospodyněmi, manželkami a matkami. Zároveň se nezalekly odporu společnosti a dále většina z nich toužila po jiném smyslu svého života, než jen po tom, co jim předepisovala veřejnost, tedy být především matkou. Emancipované ženy si přály překonat gender, který na ně kladla společenská očekávání, a usilovaly o veřejné uznání svého lidství. Intelektuální muži ženám pomohli v sobě vzbuzovat energii k takovýmto činům. Důvěra žen v sebe samé vedla k rovnosti, a tak se nyní už žádná žena nedefinuje vztahem k muži. Ženy dokázaly získat pro sebe svobodu.

První ženou, která se prosadila mezi muži, byla Božena Němcová. Tato spisovatelka se chtěla narodit o dvě stě let později, než se reálně dostala na svět. Tím dvoustým rokem je rok 2020, současnost. Podle všeho by byla nyní šťastná, ženy jsou rovnoprávné s muži, získaly aktivní volební právo, jsou svobodné ve svém rozhodování, mají na výběr mezi kariérou a rodinou. I když je stále v některých věcech stále co zlepšovat, postavení ženy se od doby této spisovatelky razantně a velmi pozitivně zlepšilo.

Aby tato situace zůstala nadále konstantní, mělo by se o české ženské emancipační otázce učit i ve škole a ukazovat žákům příklady, jak všechno ohledně rovnosti žen a mužů bylo dříve úplně jinak. K tomu přispívá i autorčina didaktická transformace tématu do jedné vycházky, která provádí po místech spjatých s emancipací žen, a do jedné exkurze krajem Boženy Němcové. Tyto formy výuky jsou tvořeny podle RVP ZV, který akcentuje genderovou tematiku. Vycházka i exkurze mají mezioborový charakter a vyskytují se v nich aktivizační a další moderní metody mířící na zkušenost a prožitek žáka, který si tak lépe představí rozdíl mezi ženou z 19. století a ženou z 21. století.

Autorka tak přiblížila českou ženskou emancipaci žákům na 2. stupni základní školy a navrhl, jak o tématu, s podporou informací z této a z bakalářské práce, pracovat didakticky prostřednictvím vycházky a exkurze, aby učitel dokázal žáky zaujmout

v hodině občanské výchovy. K tomu lze využít i návrhy pracovních listů, které jsou v příloze.

Seznam použitých informačních zdrojů

- BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-86429-38-5.
- BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-86495-70-5.
- BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.
- BABANOVÁ, Anna. *Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém: [sborník textů kolektivu autorek k problematice genderových aspektů školství v ČR]*. Praha: Gender Studies, 2008. ISBN 978-80-86520-28-5.
- BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Nakladatelství Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HANUŠ, Josef. *Krajem Aloise Jiráska a Boženy Němcové*. Praha: STN, 1955.
- HAVLÍNOVÁ, Ivana. *Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-670-3.
- HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-12-6.
- HECZKOVÁ, Libuše. *Píšíci Minervy: vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. V Praze: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2009. ISBN 978-80-7308-282-6.
- JARKOVSKÁ, Lucie. *Gender před tabulí: etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-119-0.
- KRIEGER, Joel. *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-7181-463-6.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

- LENDEROVÁ, Milena, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.
- MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly, jsme a budeme!": české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-219-1.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.
- MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-25-3.
- MÜHLSTEIN, Ludvík, MÜHLSTEINOVÁ, Lada. *Kraj mládí Boženy Němcové*. Česká Skalice: Muzeum Boženy Němcové v České Skalici, 1980.
- NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: obrazy venkovského života*. Ilustroval Marko ČERMÁK. V Brně: Šárka Bartošková v nakladatelství Lynx, 2019. ISBN 978-80-88229-11-7.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára a jiné prózy*. Praha: Dobrovský, 2014. Omega (Dobrovský). ISBN 978-80-7390-130-1.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Božena Němcová - Korespondence*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 80-7106-162-x.
- OTRUBA, Mojmír a Květa HOMOLOVÁ, ed. *Čeští spisovatelé 19. století: studijní příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1971.
- PARKAN, František. *Didaktika dějepisu*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-644-4.
- PASCH, Marvin. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7367-054-2.
- RÁDL, Emanuel. *O ženském hnutí*. Praha, 1933.
- SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1821-7.
- SMETÁČKOVÁ, Irena a Klára VLKOVÁ. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na*

základních a středních školách. Praha: Otevřená společnost, 2005. ISBN 80-903331-2-5.

SMETÁČKOVÁ, Irena a Lucie JARKOVSKÁ. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost, 2006. ISBN 80-903331-5-X.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*. Praha: Kalich, 2007. Silver. ISBN 978-80-7017-057-1.

TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1.

ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia, 2009. Průhledy (Academia). ISBN 978-80-200-1752-9.

Internetové zdroje

10 tipů pro šťastné a spokojené manželství, které vydrží [online]. 2017 [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <https://www.weddingmag.cz/10-tipu-jak-mit-stastne-manzelstvi-ktere-vydrzi/>

CS Magazín [online]. 2010 [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010091028>

Českoskalické památky | Město Česká Skalice [online]. Česká Skalice, 2020 [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: <https://www.ceskaskalice.cz/cs/nase-mesto/muzea-a-pamatky/ceskoskalicke-pamatky/>

Emancipace – Sociologická encyklopedie [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Emancipace>

Feminismus – Sociologická encyklopedie [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Feminismus>

Františka Plamínková | Hospodářské noviny (iHNed.cz) [online]. 2007 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: https://ihned.cz/c3-21538680-000000_d-frantiska-plaminkova

Gender – Sociologická encyklopedie [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Gender>

Gender Studies [online]. Praha: Gender Studies, 2013 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <http://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

HOLUBOVÁ, Kateřina. *Babiččino údolí napříč staletími*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra občanské výchovy a filosofie. Vedoucí práce Dvořáková, Michaela.

Pamětní desky v Praze [online]. Praha, 2019 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/search/?text=pomn%C3%ADk+kr%C3%A1snohorsk%C3%A1&type=>

Pamětní desky v Praze [online]. Praha, 2019 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/search/?text=pomn%C3%ADk+n%C4%9Bmcov%C3%A1&x=0&y=0>

Pamětní desky v Praze [online]. Praha, 2019 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/search/?text=pomn%C3%ADk+sv%C4%9Btl%C3%A1&type=>

Pamětní desky v Praze [online]. Praha, 2019 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/search/?text=pomn%C3%ADk+plam%C3%ADnkov%C3%A1&type=>

Pomník Boženy Němcové - Památkový Katalog [online]. 2015 [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/pomnik-bozeny-nemcove-15439174>

Pomník Boženy Němcové - Památkový Katalog [online]. 2015 [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pomnik-bozeny-nemcove-16301347>

Předsvatební rady nevěstám a ženichům - Novinky.cz [online]. 2013 [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/clanek/predsvatebni-rady-nevestam-a-zenichum-193196>

Příběhy domů: Ženský dům Ve Smečkách — Česká televize [online]. 2020 [cit. 2020-02-28]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10169912707-pribehy-domu/208562269000009-zensky-dum-ve-smeckach/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2017 [cit. 2020-02-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

Rovnost sociální – Sociologická encyklopedie [online]. 2017 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rovnost_soci%C3%A1ln%C3%AD

Sexuální příručka madam Smythersové - MCU-mikroelektronika [online]. 2013 [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://mcu.cz/news3351.html.17>

Socha Barunky, Česká Skalice [online]. 2020 [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://www.hrady.cz/index.php?OID=13476>

Seznam příloh

1. Pracovní list – vycházka s přidruženými texty	81
2. Pracovní list – exkurze s přidruženými texty	88
3. Pomník Boženy Němcové na Slovanském ostrově	96
4. Náprstkovo muzeum, dříve dům U Halánků	96
5. Pamětní deska Vojtěch Náprstka na Náprstkově muzeu	97
6. Původní budova sídla prvního dívčí gymnázia Minerva	97
7. Pamětní deska Elišky Krásnohorské na původní budově gymnázia Minerva.....	98
8. Původní budova sídla Ženské národní rady, dnes Ministerstvo pro místní rozvoj	98
9. Pamětní deska Františky Plamínkové na bývalém sídle Ženské národní rady	99
10. Barunčina škola v České Skalici.....	99
11. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v České Skalici.....	100
12. Muzeum Boženy Němcové a její nedaleko stojící pomník Barunka Panklová.....	100
13. Pomník Boženy Němcové na Husově náměstí v České Skalici	101
14. Babiččino údolí	101
15. Socha Boženy Němcové ve Zlíči.....	102

Přílohy

1. Pracovní list – vycházka s přidruženými texty

Cesta emancipovaných žen po Praze za vzděláním a volebním právem

A. Pomník Boženy Němcové na Slovanském ostrově

1. Co socha Boženy Němcové na Slovanském ostrově drží v ruce? Na co věci mohou odkazovat? Zamyslete se ve dvojici o jejich významu. Odpovědi si napište.

a) knihu

Božena Němcová byla spisovatelka, která napsala mnoho děl (*Babička*, „Divá Bára“, pohádky). Učitel zároveň dětem poví příběh, jak se Němcová stala první spisovatelkou, která se prosadila mezi muži.

b) kytici květin

Kytice květin signalizuje něžnost a křehkost ženy a to, že je má před sebou, může značit, že se chce prosadit, ale žensky, bez bojů.

2. Co podle Vás znamená postoj sochy?

Lze se dobrat k tomu, že to byla sebevědomá a rázná žena, která se projevovala své názory. Jen taková žena se jako jedna z prvních nebála postavit společnosti. Je to tedy první předchůdkyně českých emancipovaných žen.

B. Dům U Halánků

1. Jak podle vás mohl Vojtěch Náprstek pomáhat ženám v jejich emancipaci ze své pozice muže? Zamyslete se nad tím ve dvojici a své nápady si sepište.

Vojtěch Náprstek kolem sebe soustředil lidi, které měli zájem o kulturu, vzdělání a charitu, což byly především ženy. A tak se v jeho salonu U Halánků zrodil ženský spolek Americký klub dam. Probíhaly zde různé přednášky, kde se ženy dozvídaly o různých nových technologiích do kuchyně. Říkalo se mu „advokát žen“.

2. Ke kterým účelům sloužil dům U Halánků?

Sloužil jako pivovar a vinopalna. Dále také jako sídlo českého ženského spolku Americký klub dam, který založili Vojtěch Náprstek a Karolína Světlá.

C. Dívčí gymnázium Minerva

1. Zkuste vymyslet, co podle vašeho úsudku znamená název „Minerva“. Po tom, co se dozvíte správnou odpověď, srovnajte, jak moc se vaše úvahy lišily od skutečnosti.

Je to římská bohyně moudrosti, která má na helmě sovu a na štítě hlavu medúzy.

D. Ženská národní rada

1. Jakým způsobem podle vás a podle pamětní desky Františka Plamínková bojovala za práva žen? Pracujte ve dvojicích.

Plamínková byla jedna z nejvýraznějších českých političek, prosazovala samostatné veřejné vystupování žen, měla velký vliv na manifestaci za volební právo žen na Staroměstském náměstí, byla také velmi aktivní v mezinárodní spolupráci. Iniciovala politické akce žen a vynikala v mluvených projevech.

2. Zeptejte se ve skupině aspoň tří cizích lidí v okolí, co si myslí o emancipaci žen.

Americký klub dam

Americký klub dam byl „nejvýznamnější český feministický spolek.“¹⁵³ Toto sdružení vzniklo na popud Karolíny Světlé a Vojtěcha Náprstka, který se v něm velmi angažoval. Spolek se nebránil spolupracovat s ostatními sdruženími žen. Atmosféra v něm byla milá, protože chybělo vedoucí postavení. V domě U Halánků se scházelo v jednotě mnoho různých lidí.¹⁵⁴ Náprstek zde dámám vyprávěl o americkém životě a chtěl, aby si zapamatovaly, že je jejich povinností se vzdělávat.¹⁵⁵

U vzniku tohoto spolku byly přednášky Vojtěcha Náprstka mezi lety 1862-1863. Rozhodl se tak začlenit ženy do svých cílů, protože potřebovaly nějakou oporu. Ve svých přednáškách mluvil například o přístrojích v domácnostech v zahraničí.¹⁵⁶ Hlavním úkolem přednášek bylo demonstrování duševního potenciálu žen. Konaly se v neděli a první z nich je zároveň považována za vznik tohoto klubu v roce 1865. Nejdříve přednášeli muži, ale s rostoucí emancipací se začaly na vzniku přednášek podílet i ženy.¹⁵⁷ Poté poprosil Karolínu Světlou, aby do salonu U Halánků sehnala ženy, které se chtějí vzdělávat. To byl hlavní úkol klubu, aby ženy vyplnily svůj volný čas dobročinnou prací a vzděláním. Nebyly zde povinné členské příspěvky ani zmiňovaná členská hierarchie. Vojtěch Náprstek byl po celý život protektorem spolku, kde nařídil některá pravidla. Například, že všechny akce byly určeny jen pro ženy, muži se mohli účastnit, pouze pokud vedli přednášku. Členky mohly využívat vlastní knihovnu Náprstka. Ženám, které chtěly patřit do spolku, muselo být šestnáct a více let a přijímaly se pouze na doporučení některé z žen nebo od protektora. Tím se ale vlastně sdružení stalo elitním, později dokonce módním.¹⁵⁸ Členkami byly kromě Karolíny Světlé i Eliška Krásnohorská, Teréza Nováková, Anna a Eliška Řehákovy a další.¹⁵⁹ O ženy z nemajetných rodin se klub začal zajímat až počátkem 20. století.¹⁶⁰

Doplňkem k přednáškám byly naučné vycházky a výlety, které se odehrávaly v teplejší části roku. Cílem byly památky v Praze a v blízkém okolí, ale také pražské závody, protože Náprstek byl přívržencem průmyslového vychování. Oblíbené lokality byly knihovny, galerie, výstavy a zahrady, ale také Pražský hrad, Starý židovský hřbitov, Staroměstská radnice a jiné. Každá vycházka byla navíc s poučeným průvodcem.¹⁶¹

Za významnou kulturní aktivitu tohoto sdružení lze mít vybudování pomníku Boženě Němcové na Vyšehradě, kde se odhalil v roce 1869.¹⁶² Tento spolek sehrál nejdůležitější úlohu v Čechách ohledně ženského uvědomění si samy sebe.¹⁶³ Americký klub dam se stal vzorem pro vznik dalších spolků: Ženského výrobního spolku českého, Domácnosti i Minervy. U vzniku těchto sdružení stála Karolína Světlá, Marie Neffová, Věnceslava Lužická-Srbová a Eliška Krásnohorská.¹⁶⁴ Další spolky vznikaly samy od sebe, například Tělocvičný spolek paní a dívek pražských.

¹⁵³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 244.

¹⁵⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 75-76.

¹⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 246.

¹⁵⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 79.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 88.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 82.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 84.

¹⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 246.

¹⁶¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 90.

¹⁶² Tamtéž, s. 95.

¹⁶³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 244.

¹⁶⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 87.

Ruth Smythersová: *Sexuální příručka z roku 1894*

„Pro citlivou mladou ženu, které se dostalo řádné výchovy, jest svatební den paradoxně dnem nejšťastnějším a nejhrůznějším zároveň. Kladným okamžikem jest svatba sama o sobě, kdy je nevěsta středem pozornosti a odehrává se krásný, Bohem požehnaný ceremoniál, který symbolizuje její triumf nad mužem, jehož si k sobě připoutala, aby vyplňoval všechny její tužby po zbytek života pozemského. Zápornou chvílí jest pak svatební noc, kdy se nevěsta musí vykoupiti takřkajíc tím, že bude poprvé čeliti hrůze sexuální zkušenosti.

Za těchto okolností poslyšte, drahá čtenářko, šokující pravdu. Některé ženy očekávají zkoušku ohněm o svatební noci s radostí, takových pocitů se vyvarujeme! Sobecký a tělesně založený manžel může lehce takového nevěstina smýšlení zneužít. Nikdy by nemělo upadnouti v zapomenutí jedno zásadní pravidlo manželství: dávat se musí pomálu, zřídka, a hlavně s nechutí. Jinak by se mohlo přihoditi, že manželství stane se místem pro ukájení živočišných tužeb. Na druhou stranu, utlačování nevěsty nemusí vždy zacházet do krajnosti. Ačkoli je sex v tom nejlepším případě odporný a v nejhorším případě bezbožný, bolestivý a ponižující zážitek, musí se přetrpěti, a ženy tak činí od počátků věků. Odměnou budiž jim svátost monogamního domova a dětí, jež touto cestou vznikají.

Pro nevěstu je ve většině případů zbytečné brániti se ženichovým započínáním sexuálního aktu. Ideálním manželem byl by ten, kdo by k své ženě přistoupil pouze na její vlastní žádost a pouze z důvodu zploditi potomstva. Takové jemnosti a nesobeckosti však od průměrného muže očekávati nelze. Většina mužů, pokud nežije v sebezapření, bude sex vymáhati téměř denně.

Moudrá nevěsta statečně protřpí nejvýše dva sexuální zážitky týdně v prvních měsících manželství a postupem času by se měla všemi možnými způsoby snažiti, aby se četnost styků snižovala. V tomto ohledu se použití dá předstíraná nemoc, ospalost či bolesti hlavy. S úspěchem se setkávají také večerní hádky, škorpení, popichování, sekýrování a hašteření zhruba hodinu předtím, kdy obvykle započíná svádění. Chytré ženy mají v zásobě novou a lepší metodu, jak odmítnouti a odraditi manžela s jeho milostnými návrhy. Dobrá manželka může čekat, že do konce prvního roku manželství se jí podaří snížit četnost intimních sblížení na jedno týdně a do konce pátého roku svazku manželského na jedno měsíčně.

Mnoha ženám se podařilo do desátého výročí sňatku poroditi děti všechny a docíliti úplného ukončení sexuálního vztahu se svým manželem. V tomto období se mohou spolehnouti, že láska k dětem a společenský nátlak jejich muže doma udrží. Tak jako si moudrá nevěsta vždy ví rady, jak udržet četnost pohlavních styků co nejnižší, stejnou pozornost musí věnovati také tomu, aby to byla ona, kdo řídí druh a stupeň styku.

(...)

Manželka může být ráda za jednu povzbudivou skutečnost. Celý život vychovávala jejího muže škola, církev, jeho rodina a společnost okolo něj k pocitu viny pro jeho pohlavní touhy. Přichází tedy ve svazek manželský kajícně a studem zahalen, už napůl přemožen a zdolán. Moudrá žena se chopí takové výhody a pozvolna sleduje svůj cíl: nejdříve omezování ve svůj prospěch, a poté svého manžela úplně oprostí od sexuálního vyjadřování.“

Zdroj: *Sexuální příručka madam Smythersové - MCU-mikroelektronika* [online]. 2013 [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <http://mcu.cz/news3351.html>.17

„Předsvatební rady nevěstám a ženichům“ v časopise *Šťastný domov* z roku 1924.

1. Zvol si muže zdravého a staršího než jsi ty. Budiž oba stejné národnosti a víry.
 2. Vol manžela podle hlasu srdce i rozumu. Zkoumej a zkoušej jeho povahu, abys do něj byla více zamilovaná než do jeho zevnějšku. Zpytuj svědomí své, máš-li ženicha tak ráda, abys s ním dovedla snášeti i těžké chvíle v životě – ne-li odstup, dokud čas, neboť šťastna bys nebyla.
 3. Krom lásky měj k svému muži úctu a hleď si udržeti úctu jeho. Chraň mužovu autoritu proti každému, špatná žena, která slabé stránky muže staví na odív.
 4. Buď muži svému pozornou družkou života a zábavnou společnicí. Věnuj plný zájem jeho práci a jeho zábavám. Buď dbalá péče o svůj zevnějšek i svou duši. Ne „pro muže je vše dobré“, ale „pro muže jen vše nejlepší“! Utajuj před mužem nevrlost, kterou ti způsobují mrzutosti při vedení domácnosti, a nestěžuj si pro každou maličkost na služebné. Nemluvnost nemá muž rád, prázdnu mnohomluvnost ještě méně, ostrý jazyk nejméně. Manžel zůstane po celý život tvým jediným milencem a snaž se, aby v Tobě spatřoval svého nejlepšího přítele.
 5. Střež se vrtochů, vyhýbej se pokušení a nenech se opanovat žárlivostí. Nečiň svému muži ani žertem nic navzdory, bývá z toho trpká zkušenost. Duše i myšlenky tvé buďtež mu vždy otevřenou knihou. Nedopust', abys musela před mužem svým míti tajemství.
 6. Nevstupuj do manželství s příliš ideálními nadějemi, zklamání by bylo trpké. Vzala sis muže, ne nadčlověka a zapuď po sňatku jakoukoli myšlenku, že za jiného mohla ses provdati lépe. Požadavkům mužovým vycházej vlídně vstříc, k jeho pokleskům a chybám buď shovívavá. Přesvědčuj důvody, ne slzami. Odpouštěj, však přílišnou ústupností nečiň z muže velitele.“
- Zdroj: *Předsvatební rady nevěstám a ženichům* - *Novinky.cz* [online]. 2013 [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/clanek/predsvatebni-rady-nevestam-a-zenichum-193196>

Webová stránka „weddingmag.cz“, článek „10 tipů jak mít šťastné manželství, které vydrží“

„1. Mějte společné cíle!

Pro dlouhodobý vztah je zásadní, aby lidé měli společné cíle, hodnoty a aby oba chtěli prožít společnou budoucnost. Pokud se hodnoty, životní cíle nebo přesvědčení do velké míry rozcházejí, představuje to pro vztah vždy hrozbu. Důležité je mít společnou vizi nebo manželskou „misi“, říká trenérka manželských komunikačních dovedností Claire Nazar. „To nám pomáhá vytvářet společné „my“ a budoucnost, kterou chceme prožít dohromady.“ A nezapomeňte – zásadní je spolu mluvit, protože vaše životní cíle a preference vám partner nevyčte z vašich krásných očí.

2. Nastavte si základní pravidla

V partnerství je důležité vyjasnit si, co od vztahu a společného života každý očekává a nastavit si realistické hranice, který ten druhý musí dodržovat. To se vztahuje na všechny možné věci: rozložení práce a rodiny, vedení financí, udržování vášně ve vztahu ... Ve všech těchto případech se snažte dosáhnout kompromisu, při kterém budete spokojeni oba.

3. Snažte se pochopit partnerovy potřeby

Podle psychologů existuje několik jazyků lásky – někdo vyjadřuje city druhému slovy, jiný činy, další emoční podporou nebo dáváním dárků. Partneři by se měli snažit pochopit, kterým jazykem lásky k nim ten druhý promlouvá a kterým chce, aby oni mluvili k němu. Pokud se totiž budou ve vyjadřování vzájemné lásky míjet, budou z toho frustrováni oba. Láska by měla být založena na oboustranné snaze o vzájemné porozumění.

4. Najděte si čas na společný čas!

Času spolu v manželství lidé tráví hodně – ale v kolika případech si na sebe skutečně udělají čas a plně se věnují jeden druhému? Je to právě tento plně prožitý čas, který je pro vztah důležitý. Není od věci si přesně říci, kdy si takový čas pro sebe věnujeme. Plánování se může zdát příliš racionální, ale někdy to jinak nejde. Snažte se sdílet emoce, prohlubovat duševní propojení a mluvit o věcech, na kterých vám záleží.

5. Manželství jako tým

Úspěch týmu záleží na snaze každého člena, a tak je to i v manželství. Vztahu prospívá mít společné přátele, rozdělovat si domácí povinnosti a, obecně řečeno, v důležitých životních situacích „táhnout za jeden provaz“.

6. Neprodlužujte zbytečně hádky

Hádání patří ke každému vztahu; kdo se nehádá vůbec, nejspíše potlačuje své emoce. Ale zkuste se hádat tak, abyste druhému neřekli něco, čeho budete později litovat. Buďte v hádce upřímní, řekněte partnerovi otevřeně, co vás štve, ale nesnažte se jej ranit nebo ponížit. To je pro vztah zničující. Říkejte si, co vám vadí průběžně, věřte, že ve chvíli nějakého konfliktu není zrovna nejlepší, najednou vytasit seznam všech nedostatků toho druhého, o kterých ani nevěděl. Tím situaci jen zhoršíte.

7. Poslouchejte partnera

To zní triviálně, že? Ale musíme si uvědomit, že partner může chtít být slyšen různými způsoby, třeba konflikty ohledně financí se nakonec jen zřídka doopravdy týkají jen financí, říká manželská specialista Elvira Tan. Partner může stížnostmi vyjadřovat třeba obecně snahu o větší pozornost a lásku. Zkuste se tedy skutečně zaposlouchat do toho, co vám druhý, byť nevědomě, sděluje.

8. Buďte pokorní

„V manželství není místo pro vaše ego“, říká již zmíněná Claire Nazar. Partneři musí být schopni přiznat svoji chybu a umět se druhému omluvit. Pokud toho schopni nejsou, jde jim spíše o ně, než o společný vztah. A s někým takovým dlouhodobý vztah jen těžko vydrží.

9. Snažte se vycházet s rodiči partnera

Ano, to může být těžké. Ale neshody v této oblasti způsobují partnerovi vždy velkou emoční zátěž. Pokud to jen trochu jde, buďte ve vztahu k tchýni a tchánovi slušní a zároveň upřímní.

10. Nebud'te v manželství izolovaní

Manželé jsou si sice často těmi nejbližšími lidmi na světě, ale i tak by se neměli izolovat. Lidé potřebují i přátele, se kterými si mohou vyměňovat životní zkušenosti, radosti i starosti. Pokud být pro partnera vším vede jen k neplodnému emočnímu přetížení vztahu.“

Zdroj: *10 tipů pro šťastné a spokojené manželství, které vydrží* [online]. 2017 [cit. 2020-03-07]. Dostupné z: <https://www.weddingmag.cz/10-tipu-jak-mit-stastne-manzelstvi-ktere-vydrzi/>

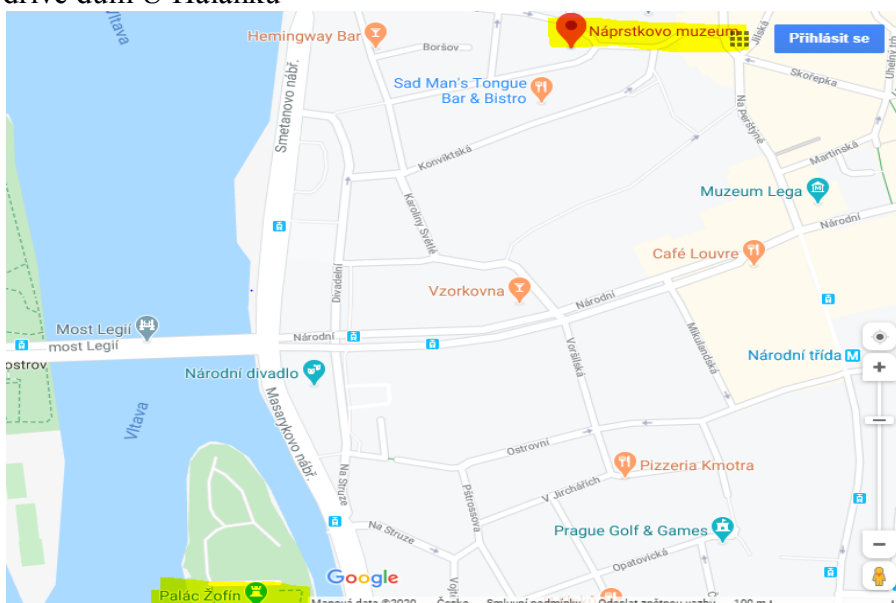
Ústava 1920

„Zrušuje [se] celibát literních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských (měšťanských) v republice Československé. Dle § 1. Učitelky veřejných škol obecných a občanských mohou po skončení počáteční službě vstoupiti do stavu manželského a nepozbývají práva setrvati ve službě školní. § 2. Učitelkám, které ještě nemají počáteční službu za sebou, je třeba povolení okresní školní rady, aby se mohly provdati.“

Zdroj: KOTRBA, Tomáš a Lubor LACINA. *Aktivizační metody ve výuce: příručka moderního pedagoga*. 3. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2015. ISBN 978-80-7485-043-1, s. 14.

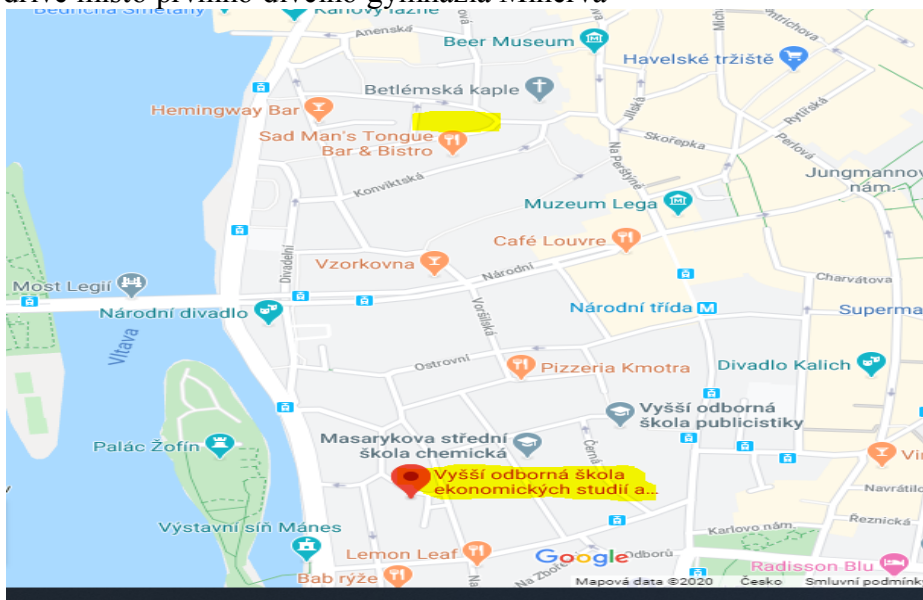
Mapy

a) Cesta ze Slovanského ostrova od pomníku Boženy Němcové k Náprstkovu muzeu, dříve dům U Halánků

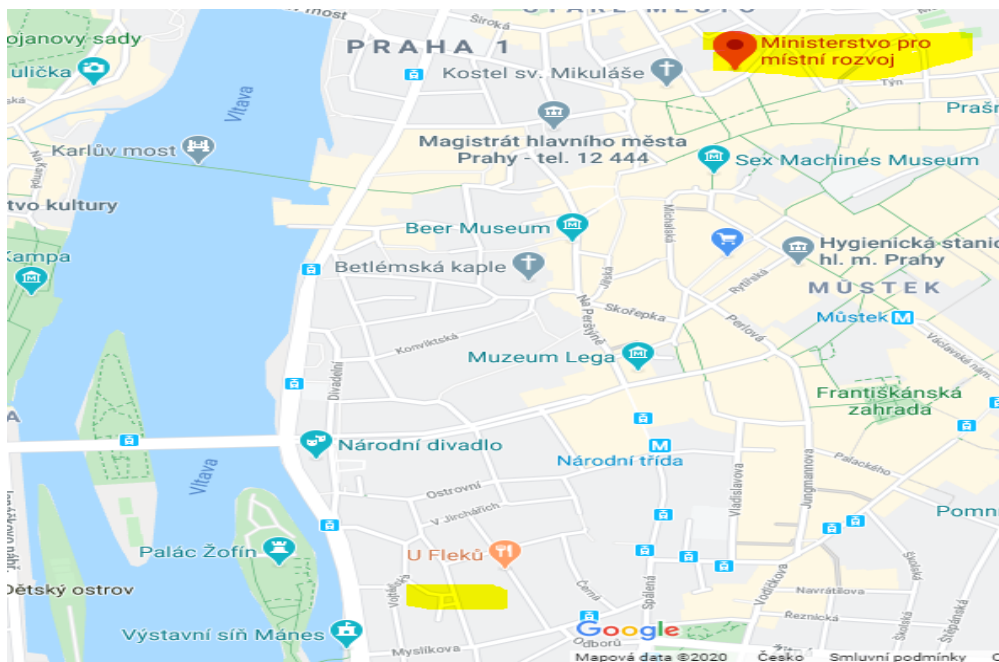
Zdroj: google.com

b) Cesta z Náprstkova muzea, dříve dům U Halánků, k budově, ve které sídlí Vyšší odborná škola ekonomických studií a Střední průmyslová škola potravinářských technologií, dříve místo prvního dívčího gymnázia Minerva

Zdroj: google.com

c) Cesta od budovy, ve které sídlí Vyšší odborná škola ekonomických studií a Střední průmyslová škola potravinářských technologií, dříve první dívčí gymnázium Minerva, k domu, kde je nyní Ministerstvo pro místní rozvoj, dříve sídlo Ženské národní rady

Zdroj: google.com

2. Pracovní list – exkurze s přidruženými texty

Exkurze do kraje Boženy Němcové

A. Barunčina škola

1. Jak podle vás vypadala škola, do které chodila Božena Němcová? Sdílejte své nápady ve dvojici a následně je sepište do pracovního listu.

Byly to dřevěné chalupy, ve kterých se učili žáci různého věku v jedné třídě. Mohli chodit také do přírody poznávat své okolí. Žáci poslouchali svého učitele, který jim předával znalosti. Často však museli zůstat doma, aby pomohli svým rodičům s domácností či s prací na poli.

2. Jak se liší vaše očekávání od reálné podoby zachované školy?

Buď se může očekávání diametrálně lišit, nebo shodovat.

3. Porovnejte mezi sebou referát o Karlu Havlíčku Borovském a o Boženě Němcové. V čem se tyto dvě ukázky liší (důraz na vzdělání, rodinu, práci)?

Karlovi Havlíčku Borovskému bylo jako muži umožněné vzdělání a studium na gymnáziu. Následně se mohl rozvíjet v různých zaměstnáních. Zatímco u Boženy Němcové je v textu více akcentována rodina, její muž. Vzdělání se jí dostalo systematicky v České Skalici, poté na výchově v Chvalkovicích, ale pak si musela sama hledat cesty, jak se více sama vzdělat. Pokud toto ženy nedělaly, zůstaly absolutně mimo všeobecný přehled. Jejich hlavní doménou byla rodina a domácnost. Společně s Havlíčkem měla cestování a touhu něco dokázat, aspoň v literárním světě.

B. Kostel Nanebevzetí Panny Marie

1. Myslíte si, že se Božena Němcová vdala ráda ve svých 17 letech za 32letého muže? Proč si ho musela vzít?

Nebyla ráda, když si jej musela vzít. Věkový rozdíl je příliš vysoký a téměř nikdo by se nechtěl vdávat tak brzy. Musela si ho vzít proto, že byl finančně zajištěný, měl práci, a tedy byl pro rodiče Boženy Němcové výhodným nápadníkem. Také to byl český vlastenec, který se zajímal o chod země, což bylo zajímavé zaměstnání.

2. Najděte klady a záporny na Josefu Němcovi a potažmo na manželství Němcových.

Klady: Němcová se vedle něj stala českou patriotkou, změnila si jméno na „Božena“ jako odkaz na příslušnost k české vlastenecké společnosti. V důležitých věcech se shodli a byli v tom jednotní. Podporovali se navzájem a jeden druhého si vážili. Vstoupili oba do Matice české, pomáhali zrodu české průmyslové školy, podporovali Havlíčka a psali do jeho *Národních novin*. Také vystoupili na jeho pohřbu. Oba se nikdy nevzdávali, byli velmi stateční a zajímali se o společnost. Avšak vyznačovali se tvrdohlavostí a neústupností.

Záporny: Často se hádali. Pronásledovala je policie z politických důvodů, proto měli ztíženou starost o své zdraví a život. Josef Němec nebyl milován svou ženou, i když ho ctěla, docházelo mezi nimi k odcizení. Což se dělo v každém druhém manželství. Poté ho Němcová opustila, ale zároveň byla velmi nemocná.

3. Jak se vám jeví názorný příklad jednoho manželství z 19. století? Jak změnila manželství a roli ženy v něm emancipace z 19. a začátku 20. století?

Manželství bylo nešťastné, protože si bohužel Božena Němcová nemohla vybrat partnera a o tolik staršího muže nemilovala, i když ho obdivovala. Nebylo jí umožněno studovat, a když se rozhodla žít se psaním, byla veřejností pomlouvána, že se nestará o svého muže a děti.

Emancipace změnila náhled na manželství velmi razantně. Dnes si žena může vzít, koho chce, je jí umožněno pracovat a zároveň se při tom starat o své děti. Není už jen „přívěškem“ svého muže, ale sama ukazuje svůj potenciál. Zároveň pokud se rozhodne nemít děti, není to nic neobvyklého.

C. Muzeum Boženy Němcové a její nedaleko stojící pomník Barunky Panklové

1. Co se vám vybaví, když se řekne buď „česká spisovatelka“, nebo „emancipovaná žena“? Jsou to pojmy, kterými se vyznačovala Božena Němcová.

Česká spisovatelka

Babička

pohádky a povídky

Korespondence

Emancipovaná žena

chtěla se prosadit mezi muži

zaměřovala se na obě pohlaví ve svých dílech

toužila být nezávislá a svobodná

2. Představte si, že byste se na jeden den proměnili v opačné pohlaví. Co byste dělali?

Kdybych se proměnila v muže, ráda bych šla do společnosti mužů z různých sociálních vrstev a názorů a zeptala bych se na to, co si myslí o ženách.

3. Najděte klady a zápory, se kterými se musí potýkat opačné pohlaví kvůli očekávání společnosti, tedy kvůli genderu.

	Žena	Muž
Klady	Má výborné známky ve škole.	Je šikovný na sport.
Zápory	Musí se starat o domácnost.	Chodí do hospod s kamarády.

D. Pomník Boženy Němcové na Husově náměstí

1. Jakou měla podle vás Božena Němcová pověst mezi lidmi?

Kvůli tomu, že se nechovala jako běžná žena v té době, tedy nebyla poslušná, neposlouchala manžela, nedržela se jen doma, ale naopak se pokoušela prosadit ve společnosti, získala hlavně mezi ženami špatnou pověst. Její odhodlání ocenila zcela až další generace žen.

2. Rozmyslete si ve skupině pět otázek ohledně Boženy Němcové, na které se zeptáte místních lidí.

Jaká podle vás Božena Němcová byla? Kdyby měla jiného muže, byla by úspěšnější? Co kdyby žila déle, dočkali bychom se dalších kanonických děl? Kde se v ní vzalo odhodlání vzpírat se tlakům společnosti, které kladla na roli ženy? Líbilo by se Boženě Němcové dnes v České Skalici?

3. Zeptejte se minimálně tři lidí, kteří tudy projdou, na otázky, které jste si připravili. Odpovědi si napište do pracovního listu.

E. Babiččino údolí

1. Sehrajte ve skupině scénku podle úryvku z knihy *Babička* nebo „Divá Bára“ z pera Boženy Němcové. Zaměřte se na ženské hrdinky.

Úryvky jsou součástí pracovního listu.

2. Jaké jsou ženy, které v ukázce vystupují?

1. ukázka (*Babička*, 1. kapitola): Babička je moudrá žena, která má ráda svoji rodinu a chce svá vnoučata naučit to, co sama umí. Zároveň z nich chce vychovat dobré lidi.

2. ukázka (*Babička*, 6. kapitola): Viktorka je bláznivá dívka, která se zamilovala do černého vojáka. Je z něj celá mimo sebe. Když mluvila se svou sestrou, byla Viktorka ve velkém napětí a strachu.

3. ukázka (*Babička*, 7. kapitola): Babička s dětmi navštíví kněžnu, která je hodná a ráda se s nimi baví. Navzájem se dvě tyto sociální vrstvy obdivují.

4. ukázka („Divá Bára“): V ukázce vystupuje Bára a Elška, dívky, které jsou každá úplně jiná. Přesto se spolu navzájem přátelí a pomáhají si. Jsou na sebe velmi milé.

3. V čem pro vás mohou být vzorem a v čem naopak ne?

1. ukázka (*Babička*, 1. kapitola): Babička je velmi pracovitá, nic u ní nepřijde nazmar, má ráda svá vnoučata, o která se stará.

2. ukázka (*Babička*, 6. kapitola): Viktorka ztratila vládu sama nad sebou kvůli lásce, chovala se nepředvídatelně a tajemně. Nikomu nic neřekla a utekla z domu pryč za vojákem. Avšak dokázala zažít nejkrásnější cit, když to někoho vábí k tomu druhému.

3. ukázka (*Babička*, 7. kapitola): Babička stále zdůrazňuje svou pracovitost a místo, odkud vzešla. Nestěžuje si na svůj život, přijala ho takový, jaký je. Zároveň je slušná ke každému okolo. To samé paní kněžna a komtesa, obě jsou velmi milé na své poddané, netvoří mezi sebou žádnou zeď. Všechny jsou si ochotné pomoci si navzájem.

4. ukázka („Divá Bára“): Přátelství mezi různými sociálními vrstvami. Dokážou se povznést na to, jakou mají ve vsi pověst a mile se baví. Obdivují se navzájem a jsou připravené si pomoci.

F. Socha Boženy Němcové ve Zlíči

1. Před zahájením diskuze si napište několik svých názorů a argumentů do pracovního listu, abyste se měli později od čeho odrazit.

Karel Havlíček Borovský (1821 – 1856)

„Básník a publicista, klasik české politické satiry, nepoddajný a vtipný odpůrce absolutismu a církevní autority. Jeho literární tvorba, podložená ideálem svobodného, citově opravdového a zdravě myslícího člověka, i jeho životní osudy byly pevně spojeny s idejemi a vývojem národního a demokratického hnutí 40. a 50. let.

Pocházel z kupecké rodiny, usazené zprvu v Borové (...), pak v Německém (Havlíčkově) Brodě. Po studiích na brodském gymnáziu a na filosofii v Praze se r. 1840 rozhodl pro teologii s představou, že jako kněz bude moci nejlépe „český národní duch rozšiřovati“. Výchova k dogmatismu a k národní lhostejnosti v něm brzy vzbudila odpor k představeným pražského kněžského semináře (...), náboženskou skepsi i nenávisť k církvi. Po vyloučení ze semináře (1841) a po marném pokusu získat učitelské místo pokračoval Havlíček, „zamilovaný do idej“ slovanské vzájemnosti, v usilovném jazykovém a kulturním sebevzdělávání, aby mohl uskutečnit promyšlený plán „seznámiti se se všemi bratry slovanskými osobně v jejich krajinách“ a věnovat se literární činnosti. V létě 1842 navštívil Halič a Slovensko, koncem téhož roku na cestě do Ruska poznal i Polsko. (...)

Zdroj: OTRUBA, Mojmir a Květa HOMOLOVÁ, ed. *Čeští spisovatelé 19. století: studijní příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 53.

Božena Němcová (1820 – 1862)

„Vrcholný zjev obrozenské prózy, autorka venkovských povídek, pohádkových sbírek a črt z lidového života. Měla schopnost vyprávět o všednosti denního života a v ní objevovat lidskou velikost člověka obětavého, dělného, milujícího. Obraz harmonické osobnosti, který podala svou Babičkou, přijala národní kultura jako ideální zpodobení lidových tradic a českého charakteru.

Dívčím jménem Barbora Panklová. Narodila se ve Vídni 4. 2. 1820 jako dcera panského kočího Johanna Pankla, rakouského Němce, a české služky Terezie Novotné, oba rodiče byli pak zaměstnáni u vévodkyně Zaháňské. Dětství prožila v Ratibořicích u České Skalice, školní vzdělání měla minimální. V mládí na ni silně zapůsobila jak osobnost babičky Magdalény Novotné, tkadleny z Náchodska, tak pohled na kultivovaný životní styl šlechty, když byla v dívčích letech na vychování v úřednické rodině v Chvalkovicích, přišla poprvé – prostřednictvím německých knih – do styku se světem literatury. V r. 1837 byla provdána za úředníka finanční stráže Josefa Němce, o patnáct let staršího než ona, měla s ním čtyři děti. Rodina se často stěhovala, jak byl Němec služebně překládán (1837 Červený Kostelec, 1838 Josefov, 1839 Litomyšl, 1840 Polná). V Praze (...) se Němcová dostala do společnosti vlastenecké inteligence, kde se mohla uskutečnit její touha po duševním využití a po čínorodém společenském uplatnění. Tato tři léta jsou dobou jejího velkého duševního a vzdělanostního vývoje.“

Zdroj: OTRUBA, Mojmir a Květa HOMOLOVÁ, ed. *Čeští spisovatelé 19. století: studijní příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 129.

Božena Němcová: *Babička* (1. kapitola)

Jednoho dne pravila paní Tereška: „Já vím, mamičko, že jste zvyklá práci, že by se vám stýskalo, kdybyste měla celý den jen s dětmi chodit. Chcete-li příst, mám na hůře trochu lenu; budem ho mít hodně, jestli se nám na poli zvede. Nejmilejší by mi ale bylo, kdybyste si neobtěžovala přihlídnout trochu k hospodářství. Tou dohlídkou v zámku a tím šitím a vařením strávím všecek čas, to ostatní musím přenechat cizím lidem. Prosím vás tedy, buďte mi k ruce a poroučejte se vším, jak se vám líbí.“

„To já ti s radostí udělám, jen když ti přijdu vhod; víš, že já jsem takové práci zvyklá,“ odpověděla babička všecka potěšena. Ještě ten samý den vylezla na hůru podívat se, jak to s tím lenem dopadá, a druhý den viděly děti poprvé ve svém živobytí, jak se přede na vřetánko.

První, co si babička v hospodářství zcela na starost vzala, bylo pečení chleba. Nemohla snést, že služka s božím darem tak beze vši úcty zachází, ani do díže ani z díže, do pece ani z pece že jej nepřezehnává, jako by cihly v ruce měla. Babička, než kvas zadělávala, kopistem díž požeňkala a to žehnání opakovalo se, kdykoli těsto do ruky se vzalo, až byl chléb na stole. Nesměl jí také žádný otevřhuba přijít do rány, aby jí „boží dar neuhranul“, i Vilímek, když vešel do kuchyně při pečení chleba, nezapomněl, že má říci: „Pánbůh požeňkej!“ -

Když babička pekla chléb, měly vnoučata posvícení. Pokaždé dostaly poplamenici a po malém bocháčku, švestkami neb jablky plněném, což se jim dříve nestávalo. Musely ale zvykat dávat pozor na drobtý. „Drobtý patří ohníčku,“ říkala babička, když smítala ze stolu drobečky a do ohně je házela. Když ale některý z dětí udrobil chleba na zem a babička to zhlédla, hned mu kázala drobečky sebrat a říkala: „Po drobečkách se šlapat nesmí, to prý duše v očištění plácou.“ Také se mrzela vidouc, že se chléb při krájení nerovná: „Kdo se nesrovnává s chlebem, nesrovnává se s lidmi,“ říkala. Jednou prosil Jeník, aby mu babička zakrojila po straně do kůrky, že on to rád jí; babička to ale neudělala řkouc: „Neslyšel jsi, když se zakrojuje do chleba, že se ukrajujou pánubohu paty? Nechť je jakje, ty se neuč vymýšlet v jídle,“ a pan Jeníček musel si nechat laskominky zajít.

Kdejaký kousek chleba ležet zůstal, i kůrky, co děti nedojedly, strčila babička do kapsáře; trefilo-li se jít okolo vody, hodila rybám, rozdrobila mravencům, když šla s dětmi, nebo ptákům v lese, zkrátka ona nezmařila jediného sousta a vždy napomínala: „Važte si božího daru, bez něho je zle, a kdo si ho neváží, toho Bůh těžce tresce.“ Jestli dítě chléb z ruky upustilo, muselo jej pak políbit, jako za odprošení; tak i kdyby kde zrnko hrachu bylo leželo, zvedla je babička a vyznamenaný na něm kalíšek s úctou políbila. Tomu všemu babička i děti učila.

Jestli leželo na cestě husí peříčko, babička hned na ně ukázala řkouc: „Shýbni Barunko!“ Barunka byla mnohdy líná a říkala: „Ale babičko, copak je o jedno píрко?“ Z toho ji babička ale hned kárala: „Musíš si myslit, holka, sejde se jedno k druhému, bude jich více; a to si pamatuj přísloví: Dobrá hospodyňka má pro píрко přes plot skočit.“

Zdroj: NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: obrazy venkovského života*, s. 10-12.

Božena Němcová: *Babička* (6. kapitola)

Viktorka sice chodila, šla už i na dvůr, ale každému zdála se cizí být. Posud nemluvila a nikoho si nevšímalala a pohled její byl matný. Kovářka ale těšila všechny, to že se poddá, a neuznávala již za potřebné u ní bdít; sestra Mařenka spala s ní v komoře zase jako dříve.

První noc, když byly děvčata samy, sedla si Mařenka k Viktorce na lože a lichotným hlasem - je to velmi dobrá duše - ptala se jí, proč je tak divná a jestli jí něco schází. Viktorka se na podívala a neříkala nic.

„Vidíš, Viktorko, já bych ti ráda něco řekla, ale netroufám si, abys nebyla zlá.“

Viktorka zakroutila hlavou a řekla: „Jen povídej, Mařenko!“

„Večer než vojáci odešli,“ začala Mařenka; sotva ale doslovila, popadla ji Viktorka za ruku, kvapně se tázajíc: „Vojáci odešli? A kam?“

„Pryč, kam - to nevím.“

„Chvála bohu,“ vzdychla si Viktorka a položila se nazpět do podušek.

„Tak poslouchej, Viktorko, ale jen se na mne nehněvej; já vím, že tys toho černého vojáka vystát nemohla a že mi to budeš za zlé mít, že jsem s ním mluvila.“

„Ty jsi mluvila s ním?“ zase kvapně vyvstala Viktorka.

„Inu, jakpak jsem mu mohla odepřít, když mne tak prosil; ale já na něho ani jedenkrát nekoukla, bála jsem se. On často obcházel okolo stavení, já ale vždy utekla, až mne v sadě dostihl. Dával mi jakési koření a prosil, abych ti je uvařila, že ti bude líp; já mu ale řekla, že nic od něho nepřijmu; bála jsem se, aby ti neposlal laskavce. Když jsem nechtěla a nechtěla koření vzít, řekl: Tedy mi alespoň to udělej a vyříd' Viktorce, že odcházím, nikdy ale nezapomenu na svůj slib; ať také ona nezapomíná, že se shledáme! To jsem mu slíbila a teď ti to vyřizuju. Ale neboj se nic, však on víc nepřijde a budeš mít pokoj před ním,“ mínila Mařenka.

„Dobře, Mařenko, dobře, jsi hodná; zdrávas vyřizovala. Jdi teď spát, jdi!“ řekla jí na to Viktorka a pohládila jí buclaté rámě.

Mařenka urovnala jí pod hlavou podušku, dala dobrou noc a lehla si.

Ráno, když Mařenka se probudila, bylo Viktorčino lože už prázdné. I myslila, že snad šla do světnice ke své obyčejné práci, ale ona nebyla ani ve světnici a ve dvoře jí také nebylo. Rodičům to bylo divné, poslali hned ke kovářce, jestli snad k ní nešla; ale ani tam jí nebylo.

„Kampak se poděla?“ ptal se jeden druhého, prohledajíce každý kout. Také běžel čeledín k ženichovi. Když nide nebyla a když i ženich přišel ze sousední vsi a také o ní nevěděl, tu teprv vylezla kovářka s barvou ven, řkouc. „Já myslím, že utekla za vojákem!“

„To není pravda!“ křičel ženich.

„To se mejlíte!“ mínili rodiče; „vždyť pak ho nemohla vystát; jak by to mohlo být!“

„No už je to tak a nejinak,“ tvrdila kovářka a vypravovala poněkud, co jí byla Viktorka svěřila. Také Mařenka začala povídat, co byla sestře večer vyřizovala, a konečně když se přidalo jedno k druhému, vysvítilo všem, že šla Viktorka za vojákem, nemohouc odolat tajné moci d'ábelské, která nad ní vládla.

„Jí vinu nedávejme, ona za to nemůže, leda to, že se mi měla dříve svěřit, dokud bych jí byla mohla ještě pomoci. Ale teď je pozdě, on jí udělal, a dokud on bude chtít, musí za ním chodit. A kdybyste nyní nakrásně za ní šli a domů ji přivedli, musí zase za ním,“ rozhodla kovářka.

Zdroj: NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: obrazy venkovského života*, s. 73-75.

Božena Němcová: *Babička* (7. kapitola)

U stolu v lenošce tmavozeleným aksamitem potažené seděla kněžna v bílém ranním obleku. Právě odložila péro z ruky, když babička s vnučaty do dveří vstoupila. „Pochválen buď Ježíš Kristus!“ pozdravila uctivě se pokloníc. - „Na věky! Vítám tě, stařenko, i s dětmi!“ odpověděla kněžna. - Děti byly všechny omámeny, ale babička na ně mrkla a hned šly políbit paní kněžně ruku. Ona je políbila na čelo, a pokynuvši na krásné sedátko, aksamitem potažené, zlatými třásněmi zdobené, zvala babičku, aby se posadila. „Děkuju, milostivá paní, nejsem ustálá,“ upejpala se babička, a to jen proto, že se bála na sesličku se posadit, aby s ní neujela anebo se neprobořila. Paní kněžna ale určitě pobídla: „Sedni jen, stařenko!“, a babička prostřevši bílou plachetku přes sesli, opatrně sedla řkouc: „Abychom neodnesly milostivé paní spánek.“

Děti stály jako pěny, oči jejich ale skákaly z jedné věci na druhou; kněžna se na ně podívala a s úsměvem ptala se jich: „Líbí se vám zde?“ - „Ano,“ pokynuly všechny najednou. - „Což je o to, těm by se tu hezky rejdlilo a nedaly by se prosit, aby zde ostaly,“ pravila babička. - „A tobě by se tu nechtělo líbit?“ ptala se kněžna babičky. - „Je tu jako v nebi, ale bydlet bych tu přece nechtěla,“ zakroutila hlavou babička. - „A proč ne?“ tázala se kněžna s podivením. - „A co bych tu dělala? Hospodářství nemáte, s peřím ani s kolovratem bych se tu rozložit nemohla, co bych si tu počala?“ - „A nechtěla bys bezstarostně živa být a na stará léta si pohovět?“ - „Však to bude dříve než déle, že bude slunce nad mojí hlavou vycházet a zacházet a já budu bezstarostně spát. Dokud ale žiju a Pánbůh mi zdraví popřává, náleží, abych pracovala. Lenoch je darmo drahý. A zcela bez starosti není žádný člověk; jednoho tlačí to, druhého ono, každý nese svůj křížek, jenomže každý pod ním neklesá,“ pravila babička. Vtom rozhrnula bílá ručka těžkou záclonu u dveří a mezi ní objevila se rozkošná tvář mladého děvčete, ovinutá světloukaštanovými pletenci. „Smím?“ ptala se lahodným hlasem. - „Jen dále, Hortensie, najdeš tu milou společnost,“ odpověděla kněžna.

Do kabinetu vstoupila komtesa Hortensie, schovanka to kněžnina, jak se povídalo; postava její byla štíhlá, nevyvinutá ještě. Oděna byla v jednoduchý bílý šat, slaměný klobouk kulatý nesla si na ruce, kytici růží držela v hrsti. „Ach, jaké to roztomilé dětičky!“ zvolala; „zajisté to jsou Proškovice, od nichž jsi mi přinesla ty dobré jahody?“ Kněžna přisvědčila. Komtesa shýbla se, podala každému dítěti po růži, jednu podala babičce, jednu kněžně, poslední zastrčila sobě za pas. „To je takové čerstvé poupátko jako vy, milostslečno,“ řekla babička, povoněvši si k růžince. „Pánbůh vám ji, milostivá paní, zachovej,“ dodala, obrátíc se ke kněžně. - „To je také moje nejuvůlejší přání,“ řekla kněžna a políbila jasné čelo milené schovanky. - „Smím ty dětičky trochu odvést?“ zeptala se komtesa kněžny i babičky; kněžna přisvědčila, babička ale mínila, že budou milostslečně za obtíž, ti chlapi že jsou jako ohaři a Jan, to že je ten pravý.

Zdroj: NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: obrazy venkovského života*, s. 89-91.

Božena Němcová: „Divá Bára“

Jak neměla být Bára v takovém domě ráda, ale jí byla nade všecko milá Elška, ba mnohdy se jí zdálo, že jí má radši než tátu, kdyby Elška třeba v pazderně bydlela, ráda by u ní Bára bývala. Elška se ani jedinkrát Báře nevysmála, měla-li co dobrého, rozdělila se s ní a často vzala Báru okolo krku a říkala: „Báro, já tě mám tuze ráda.“ „Ona mne má tuze ráda, a ti druzí se mně posmívají, a je přece tak krásná, je farářovic, všichni lidé říkají jí vy, i pan kantor i kostelník,“ opakovala si Bára a v duchu vždy Elšku za její laskavost objímala a líbala, ale ve skutečnosti se ostýchala, ačkoliv by byla ráda svůj vroucí cit najevo jí dala.

Když se po louce honily a Elšce se rozpletl vrkoč, tu prosívala Bára: „Nechte, Elško, abych vás zapletla, vy máte heboukné vlásy jako len, já vás tak ráda zaplítám.“ Když to děvče rádo dovolilo, s libostí se probírala v hebkých vlasech, obdivovala jejich krásu, a když pak byla s pletením hotova, přehrnula svůj hrubý vrkoč kupředu, přirovnala k Eliščinu a ukazovala: „To je rozdíl.“ – Ano, Eliščiny vlasy podobaly se vedle Bářiných zlatu vedle kaleného ocele. A přece nebyla Eliška s nimi spokojena a přála si mít tak černé jak Bára.

Když někdy přiběhla Elška k Báře a byly jisty, že je nikdo nevidí, šly se koupat. Elška byla ale bojácná, a jakkoli Bára ujišťovala, že se jí nic 14 nestane, že ji bude držet a naučí plavat, přece nešla do hlubší vody, než co po kolena dosahovala. Po koupání utírala jí Bára ráda nohy svojí hrubou zástěrou, sevřela pak malé bílé nožky do silných pěstí, políbila je a se smíchem říkala: „Bože, jsou to nožky, měkoukné, maličké! Kam by se to dělo, kdyby to mělo boso chodit. – Hle!“ Přirovnávala svoji opálenou, rozedranou nohu, plnou mozolů, k Eliščině bílé nožce.

„A nebolí tě to?“ ptala se Eliška. Sahala na tvrdou kůži zpod nohy s outrpným citem. „Dokud nebyla kůže jako podešev, nohy mne bolívaly, ale teď ani oheň pod nohou necítím,“ skoro s hrdostí odpověděla Bára a Eliška se jí velice divila.

Tak se ta děvčata mile těšila (...).

Zdroj: NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára a jiné prózy*, s. 36-37.

Pamětní deska Boženy Němcové

Zdroj: <https://www.drobnepamatky.cz/node/33294>

3. Pomník Boženy Němcové na Slovanském ostrově

Zdroj: <https://www.pamatkovykatolog.cz/pomnik-bozeny-nemcove-15439174>

4. Náprstkovo muzeum, dříve dům U Halánků

Zdroj: <https://archiweb.cz/news/hleda-se-projektant-depozitare-a-rekonstrukce-naprstkova-muzea>

5. Pamětní deska Vojtěch Náprstka na Náprstkově muzeu

Zdroj: <https://www.drobnepamatky.cz/node/24367>

6. Původní budova sídla prvního dívčí gymnázia Minerva

Zdroj: <http://stop.p13.cz/cs/zari-2019/prvni-divci-gymnazium-ve-stredni-evrope/14313/>

7. Pamětní deska Elišky Krásnohorské na původní budově gymnázia Minerva

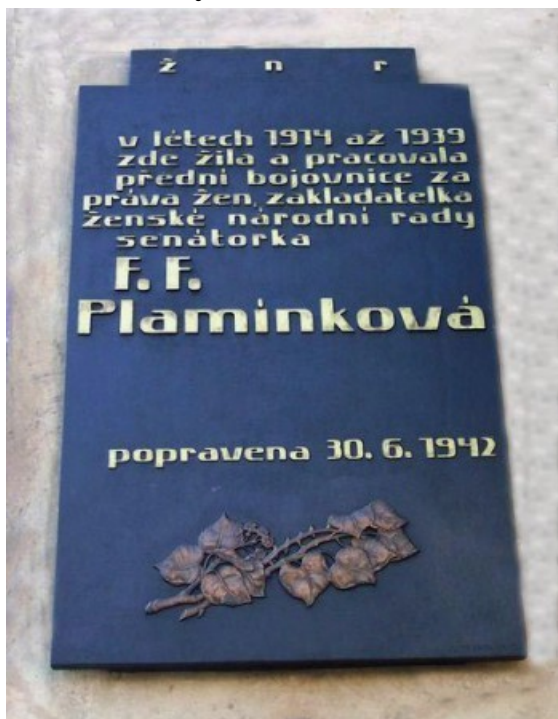
Zdroj: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/products/krasnohorska-eliska-na-dome-cp-202-v-pstrosove-ulici-15-v-praze-2/>

8. Původní budova sídla Ženské národní rady, dnes Ministerstvo pro místní rozvoj

Zdroj: <https://zpravy.aktualne.cz/ministerstvo-pro-mistni-rozvoj/r~20448520f9e011e2b9cb002590604f2e/r~0ab1e19ece1e11e4b8ba0025900fea04/>

9. Pamětní deska Františky Plamínkové na bývalém sídle Ženské národní rady

Zdroj: <https://www.pametni-desky-v-praze.cz/products/plaminkova-frantiska-na-dome-cp-932-na-staromestskem-namesti-6-v-praze-1/>

10. Barunčina škola v České Skalici

Zdroj: <https://regiony.rozhlas.cz/baruncina-skola-v-ceske-skalici-ukazuje-tridu-kterou-navstevovala-bozena-nemcova-7431880>

11. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v České Skalici

Zdroj: <https://m.hkregion.cz/dr-cs/105081-kostel-nanebevzeti-panny-marie-ceska-skalice.html>

12. Muzeum Boženy Němcové a její nedaleko stojící pomník Barunka Panklová

Zdroj: <https://mapy.cz/zakladni?x=16.0363464&y=50.3957677&z=17&source=foto&id=661093&gallery=1>

13. Pomník Boženy Němcové na Husově náměstí v České Skalici

Zdroj: <https://www.turistika.cz/mista/ceska-skalice-husovo-namesti-soubor-pamatek/foto?id=221105>

14. Babiččino údolí

Zdroj: <https://hradec.rozhlas.cz/ratiborice-a-babiccino-udoli-nabizi-spojeni-prirody-s-ceskymi-tradicemi-i-7563041>

15. Socha Boženy Němcové ve Zlíči

Zdroj: <https://www.drobnepamatky.cz/node/11601>